

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Första kammaren.

Nr 27.

Lördagen den 27 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmälles och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse nr 160, till Konungen angående åtgärder för inrättande av badanstalter i större befolkningscentra och å landsbygden m. m.;

dels ock till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 41, angående ändring i instruktionen för riksdagens revisorer av stats-, banko- och riksgäldsverken;

nr 42, angående ändring i instruktionen för riksdagens revisorer vid riksbankens avdelningskontor i orterna;

nr 43, rörande förordning angående särskilda bestämmelser om tiden för förvarande av vissa till ledning för taxering avgivna deklARATIONER;

nr 44, angående utsträckning av tiden för tullfri disposition av tullpliktiga utställningsföremål, som införts till baltiska utställningen i Malmö år 1914;

nr 45, angående krigstidstillägg och krigstidshjälp åt befattningshavare, anställda hos riksdagen eller i dess verk m. fl.;

nr 46, angående krigstidstillägg och krigstidshjälp åt befattningshavare vid riksbanken m. fl.;

nr 47, angående viss nedsättning av sockerskatten;

nr 48, angående lag med vissa bestämmelser om sjöfynd m. m.;

nr 49, angående tillfällig höjning av postavgifterna;

nr 50, angående höjning av de valda kyrkomötesledamöternas arvoden;

nr 52, angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1918 åt befattningshavare i statens tjänst;

nr 53, angående krigstidstillägg under år 1918 åt f. d. befattningshavare i statens tjänst;

nr 54, angående krigstidstillägg under år 1918 åt pensionerade båtsmän och marinsoldater samt Vadstena krigsmanshuskassas understötagare;

nr 55, rörande förslag om viss ändring i lagen angående handelsregister, firma och prokura;

nr 56, angående förslag till särskild lag mot användande av mutor och bestickning vid ekonomiska uppgörelser m. m.; samt

Första kammarens protokoll 1918. Nr 27.

nr 57, angående förordningar om ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt och 8 § i förordningen den 28 oktober 1910 angående bevilling av fast egendom samt av inkomst.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 312, med förslag till ändringar i gällande provinsialläkartaxa.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bevillningsutskottets betänkande nr 32.

Föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets memorial nr 53, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets memorial nr 45, angående väckt fråga om vidtagande av åtgärder för beredande åt riksdagsmän av rätt till fria resor på statens järnvägar under viss tid.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran lagutskottets utlåtanden nr 49 och 50 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 15 och 16.

Herr statsrådet *Petersson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 347, angående täckande av vissa förskott på tilläggsstat för år 1918 under tredje huvudtiteln.

Denna proposition föredrogs och hänvisades till statsutskottet.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från eller restitution av tullavgift för åtskilliga materialier och skeppsförnödenheter för pansarbåten Sverige, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot utsläppande av tjur eller hingst å samfälld betesmark;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förlängd giltighet av lagen den 11 juni 1915 med särskilda bestämmelser beträffande viss samfälld skogsmark inom Kopparbergs län;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till lag om tillägg till lagen den 28 juni 1907 om bredden av hjulringar å arbetsåkdon på landet;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från Kungsörs södra kungsladugård i Västmanlands län, ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat för år 1918 för täckande av brist i skogshögskolans expensanslag för år 1917;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kolonisation å vissa kronoparker i Västerbottens och Norrbottens län; samt

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående storleken å bal av torvströ eller torvmull.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

—

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avhjälpande av vissa missförhållanden vid rekvisition av spannmål för statens räkning, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 130, i vad den avser förslag till förordning om provtaxering under år 1918 för beräkning av kommunal skattskyldighet vid tillämpning av bestämmelserna i vissa förslag till omläggning av det kommunala beskattningsväsendet.

Om provtaxering i anledning av ifrågasatt omläggning av det kommunala beskattningsväsendet.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade av båda kamrarna hänvisats Kungl. Maj:ts proposition nr 130, i vad den avsåg förslag till förordning om provtaxering under år 1918 för beräkning av kommunal skattskyldighet vid tillämpning av bestämmelserna i vissa förslag till omläggning av det kommunala beskattningsväsendet.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på angivna grunder hemställt, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition, i vad den avsåg förslag till förordning om viss provtaxering, måtte av riksdagen bifallas.

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman, mina herrar! Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i november 1910 och juni 1912 tillkallades sakkunnige att inom finansdepartementet biträda vid utarbetande av vissa arbeten för lösningen av kommunalskattefrågan i vårt land. Med anledning härav avgåvos två särskilda förslag till kommunal skattelagstiftning, det ena den 16 april 1917 av landskamreraren G. V. Eiserman och dåvarande kamreraren i överståt-

*Om provtaxe-
ring i anled-
ning av
ifrågasatt om-
läggning av
det kommunala
beskattnings-
väsendet.*

(Forts.)

hållarämbetet E. von Wolcker, det andra den 31 januari 1917 av landskamreraren O. V. Landén. I en kungl. proposition till årets riksdag har nu föreslagits att innevarande år verkställa provtaxering i ändamål att beräkna, huru skattskyldigheten skulle ställa sig vid tillämpning av dessa båda förslag; och tillstyrkes nu den kungl. propositionen av utskottet.

Ehuru jag ej har något att erinra häremot, har jag begärt ordet i främsta rummet för att framhålla att, därest årets taxeringsvärden å jordbruksfastigheter skola ligga till grund för denna provtaxering, densamma utan tvivel kommer att bliva högst missvisande. Såsom bekant bestämmas för närvarande dessa taxeringsvärden på grund av ej blott saluvärde, utan även avkastningsförmåga m. fl. förhållanden. Enligt de båda nya förslagen åter skulle saluvärdet ensamt bliva bestämmande. På grund av, bl. a., överspekulation i jordbruksfastigheter hava emellertid dessas försäljningspris numera drivits oerhört i höjden; och lärer det vara uppenbart, att å sådana pris, som nu allmänt betalas, skälig avkastning ej står att vinna. Skulle sålunda saluvärdet ensamt bliva bestämmande för taxeringsvärdet, komma taxeringsvärdena att bliva orimligt höga och i varje fall nogst avsevärt överstiga de nuvarande, även om vid nu pågående fastighets-taxeringar taxeringsvärdena å jordbruksfastigheter, såsom rätt är, antagligen komme att ej obetydligt höjas.

I Stockholms län hava taxeringsordföränderna, såvitt jag erfarit, principiellt beslutit att höja taxeringsvärdet å jordbruksfastigheter-na inom länet med 15 %, men lärer det vara uppenbart, att saluvärdena komma att avsevärt överstiga taxeringsvärdena även efter en sådan förhöjning.

Vid dessa förhållanden synes det mig nödigt, att provtaxeringarna kompletteras med uträkningar, grundade på olika procentuella förhöjningar av årets taxeringsvärden å jordbruksfastigheter.

I frågans nuvarande läge anser jag det vara ofruktbart att ingå på ett närmare bedömande av förslagen och än mindre på någon detaljkritik, men vill ändock framhålla några ytterligare synpunkter. och det så mycket hellre som förevarande frågor, oaktat sin utomordentliga vikt, ej synas mig hava blivit tillräckligt beaktade i den allmänna diskussionen.

Om båda förslagen vill jag först uttala det allmänna omdömet. att desamma, oaktat vissa tekniska förtjänster, äro ytterst invecklade och således svåra att tillämpa. Att författarskapet utövats av utslutande ämbetsmän framträder ock alltigenom. De praktiska näringssynpunkterna synas ej hava vunnit tillbörligt beaktande.

Vid tiden för tillkallande av förenämnda sakkunnige hade den uppfattningen ganska allmänt och oemotsagt gjort sig gällande, att det nuvarande kommunala beskattningssystemet med sin enhetliga grund borde omläggas. I stället borde införas ett flertal beskattningsformer, vilka väsentligen skulle utgöras av objektskatt, avkomst- eller inkomstskatt efter skatteförmåga samt jordvärdestegringsskatt.

Båda förslagen bygga ock på dessa grunder, därvid emellertid

det Landenska förslaget i stället för jordvärdestegringskatt förordar en jordranteskatt, men det är ganska anmärkningsvärt, att det särskilda betänkande, som avgivits angående denna jordranteskatt, ej blivit i likhet med de övriga förslagen remitterat till hushållnings-sällskapen m. fl. myndigheter.

Ur både principiella och praktiska synpunkter torde föga hava varit att erinra mot att vid den tid, då de sakkunniga erhöilo sitt uppdrag, omlägga det kommunala skattesystemet i angiven riktning. Sedan dess hava emellertid förhållandena förändrat sig på ett sätt och till den grad, att man åtminstone tills vidare måste ställa sig tveksam. I varje fall erfordras en synnerlig måtta och hovsamhet vid tillämpningen av de nya principerna, något varpå dock ej torde vara att lita alltför mycket.

Såsom skäl för denna min tveksamhet tillåter jag mig anföra följande.

Med objektbeskattningen avses bland annat, att fastighet, d. v. s. jordbruksfastighet och annan fastighet, skall vidkännas relativt hårdare beskattning än andra beskattningsföremål.

Beträffande jordbruksfastighet synes emellertid detta stå i direkt strid med statsmakternas nuvarande strävan att på alla sätt öka livsmedelsproduktionen. Även om jordbruksnäringen till följd av för låga taxeringsvärden å jordbruksfastighet hittills i regel varit för lindrigt beskattad, synes detta ej vara något skäl att slå över till en motsatt ytterlighet. Mot den låga taxeringen av jordbruksfastigheter har för övrikt redan en reaktion inträtt, och synes i varje fall ett sådant missförhållande kunna rättas utan att behöva ändra hela systemet.

Enahanda förhållande som med jordbruksfastighet råder med avseende å annan fastighet. Läget på bostadsmarknaden förvärras för varje dag till följd av bristande bostadsproduktion. Denna åter komme utan tvivel att motver'as av den ifrågasatta objektbeskattningen, vilken måste göra näringen mindre räntabel och än mer riskabel.

Vad vidare angår anordnande av en progressiv kommunal inkomstkatt har även denna fråga på de sista åren kommit i ett annat läge. För några år tillbaka lærer intet hava varit att däremot erinra. Numera däremot har den direkta statsbeskattningen tagit en sådan omfattning, att den börjar utgöra en fara för näringslivet. För att undvika missförstånd vill jag dock här anmärka, att denna tynande direkta beskattning även efter min uppfattning varit en nödvändighet; staten har fått taga sina inkomster, där det varit möjligt.

Såsom prov på huru denna beskattning enligt förra riksdagens beslut verkar vid olika inkomster, vill jag anföra några siffror, utan att alltför mycket upptaga kammarens tid. Jag vill då nämna, att beträffande en taxerad inkomst på 10,000 kronor skattebeloppet t. ll stat och kommun, därest krigskonjunkturskatt utgår för halva inkomsten och kommunalskatten efter sju gånger bevillningskronan, uppgår till sammanlagt 1,675 kronor, d. v. s. 16,75 % av inkomsten.

Om produktivitet i anledning av ifrågasatt omläggning av det kommunala beskattningssystemet.

(Forts.)

*Om provtaze-
ring i anled-
ning av
ifrågasatt om-
läggning av
det kommunala
beskattnings-
väsendet.
(Forts.)*

Är hela inkomsten krigskonjunkturvinst, bliva motsvarande siffror 2,325 kronor och 23,25 %. Med en inkomst av 20,000 kronor, bliva dessa siffror resp. 3,740 kronor och 18,7 % samt 5,060 kronor och 25,3 %. Med en inkomst av 100,000 kronor äro siffrorna resp. 23,740 kronor och 23,74 % samt 33,440 kronor och 33,44 %. Med en inkomst slutligen av 500,000 kronor bliva siffrorna 146,135 kronor och 29,23 % samt 232,385 kronor och 46,47 %, således i det närmaste halva inkomsten.

Jag har förut under denna riksdag i ett annat sammanhang framhållit, att de direkta skatterna numera äro så betungande för de kapitalbildande förmögenheterna, att staten såsom skatte rävarer kommer i konkurrens med sig själv såsom låntagare. Vid sådant förhållande kan jag såsom riksgäldsfullmäktig ej annat än uttala mina betänkligheter mot den nya konkurrens, som skulle uppkomma i händelse av progressiva kommunalskatter. I allt fall måste ur den av mig nu angivna synpunkten stor måtta iakttagas.

Beträffande slutligen den Landénska jordrättskatten, i den form och utsträckning som av honom föreslagits, kan densamma, under vissa förhållanden knappast betecknas annat än såsom konfiskation. I varje fall förekomma vissa analogier med de gamla grundskatterna.

Innan jag slutar, vill jag göra en anmärkning och uppställa en fråga.

Såsom grund för objektbeskattningen har endast åberopats och kan ej åberopas annat än intresseprincipen. Denna anses kräva, att fastigheternas ägare hårdare belastas, enär dessa hava större intresse i och föranleda en hel del kommunala anordningar. Må vara att så är; men kräver då icke också samma princip, därest den skall genomföras, att fastighetsägarna äga större bestämmanderätt i förhållande till övriga skattebetalare vid avgörande av kommunens angelägenheter? Med andra ord: kan lika kommunal rösträtt anses vara i överensstämmelse med förenämnda intresseprincip? Skyldigheter och rättigheter synas mig, här som eljest, böra, åtminstone i någon mån, motsvara varandra.

Jag har intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

*Om vinnande
av rättelse i
debitering av
kommunal-
utskylder m. m.*

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 41, 69, 70 och 76 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet, §§ 8, 67, 68 och 77 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad, § 48 i förordningen den 23 maj 1862 om kommunalstyrelse i Stockholm samt §§ 11 och 50 i förordningen den 21 mars 1862 om landsting.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade från båda kam-

rarna hänvisats Kungl. Maj:ts proposition nr 194, däri Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga förslag till

- a) lag angående ändrad lydelse av §§ 41, 69, 70 och 76 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet;
- b) lag angående ändrad lydelse av §§ 8, 67, 68 och 77 i förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad;
- c) lag angående ändrad lydelse av § 48 i förordningen den 23 maj 1862 om kommunalstyrelse i Stockholm; samt
- d) lag angående ändrad lydelse av §§ 11 och 50 i förordningen den 21 mars 1862 om landsting.

Om vinnande av rättelse i debitering av kommunalutskylder m. m.
(Fortw.)

De föreliggande förslagen innefattade ändringar i och tillägg till kommunalförfattningarna dels avseende rätt att vidtaga rättelse i debitering av kommunalutskylder, dels betingade av ändring i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, dels ock slutligen föranledda av den nya fögderiförvaltningsorganisationen.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *von Mentzer*, med instämmande av herr *Bellinder*, anført:

»I de framlagda förslagen hava de, som ombesörja debitering, tillerkänts rättighet att hos vederbörande myndighet utverka rättelse endast i de fall, då debitering underlåtit eller skett till för lågt belopp. Men då enligt min uppfattning samma rättighet bör förekomma även i motsvarande fall, då debitering skett till för högt belopp, får jag hemställa, att dels i § 69 av förslaget till lag angående ändrad lydelse av vissa §§ i kungl. förordningen om kommunalstyrelse på landet, dels i § 68 av förslaget till lag angående ändrad lydelse av vissa §§ i kungl. förordningen om kommunalstyrelse i stad och dels i förslaget till lag angående ändrad lydelse av § 48 i kungl. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm orden *för lågt* måtte utbytas mot ordet *oriktigt*.»

Herr *von Mentzer*: Såsom herrarna se, har vid detta utlåtande fogats en reservation angående en punkt i den föreslagna lagen. Det är den punkten, där det lämnas rättighet åt de myndigheter, som verkställa debiteringen, att ingå till vederbörande högre myndighet med hemställan om ändring, så snart det föreligger sådant fel, antingen att det debiterade beloppet är för lågt upptaget eller att uraktlåtenhet att upptaga ett belopp förekommer.

Nu har detta förslag blivit av konstitutionsutskottet förordadt till bifall, och anledningen, varför Kungl. Maj:t stannat vid den föreslagna åtgärden, har väl varit, att det lämnats öppet för vederbörande högre myndighet att ombesörja, att debiteringen blir riktig, som det heter, så att i fall den högre myndigheten själv eller på annat sätt får ögonen öppna för den oriktiga debiteringen, den högre myndigheten skulle hava rätt att ändra den även utan särskilt besvär från den underordnade myndigheten. Men vidare förefinnes det ju ett

Om vinnande
av rättelse i
debitering av
kommunal-
utskylder m. m.
(Forts.)

annat skäl, varför Kungl. Maj:t torde hava framlagt förslaget, och det är det, att såväl kommunalnämnden som den, vilken blivit för-
orättad genom den oriktiga debiteringen, när den upptagits för högt,
ha rättighet att gå in till kommunalstämma eller stadsfullmäktige
med hemställan om rättelse. Att den senare vägen icke är till-
fredsställande, har utskottet haft öppna ögon för. Det säger sig
själv, att det är olämpligt, att enskild person, om han blivit för
högt upptagen, ovillkorligen skall vara bunden vid den korta besvärstid,
som han har. Det kan hända, att han därinom icke ens får
underrättelse om den oriktiga debiteringen. Utskottet har som sagt
haft ögonen öppna för detta, men utskottet har dock ansett sig kunna
stanna vid att göra en hemställan i motiveringen därom, att rät-
telse i detta fall kunde vinnas på det sättet att rättigheten för
den, som blivit påförd för mycket, att framställa klagan utsträcktes.
Man har förmodligen tänkt sig, att det skulle bliva liknande med
vad förhållandet är i fråga om kronoutskylder, så att man inom ett
år efter det man fått kännedom om den oriktiga debiteringen finge
begära rättelse hos vederbörande, men en sådan utväg har dock sin
bestämda olägenhet. Det är för många icke så liten svårighet att
nödgas trampa fram på besvärsvägen, och det vore ju betydligt enklare
och naturligare, ifall den debiterande myndigheten meddelades
rättighet att under alla förhållanden hos vederbörande myndighet
kunna begära rättelse. För att bereda den debiterande myndigheten
denna rättighet behöves en så liten och enkel ändring som den att
på de ställen, där detta stadgande är avsett att införas, utbyta orden
»för lågt» mot ordet »*oriktigt*». Och det har synt mig, som
om det vore skäl att företaga en sådan ändring, i all synnerhet som
jag hört, att även från Kungl. Maj:ts sida det icke skulle läggas
hinder emot en sådan ändring.

Saken kan ju, såsom konstitutionsutskottet säger, vara av ringa
praktisk betydelse, därför att det ifrågavarande förhållandet icke
behöver förekomma så ofta, men principiellt synes det mig ändock
vara fördelaktigt, om den av mig och min medreservant förordnade
förändringen bleve vidtagen. Och därför, herr greve och talman,
ber jag att få yrka, att det föreliggande förslaget måtte godkännas
med den ändring, som finnes föreslagen i min reservation.

Herr M a n n h e i m e r: Den fråga, som den siste ärade tala-
ren berörde, har icke varit främmande för utskottet. Utskottet har
i sitt utlåtande fullkomligt instämt i den meningen, att en sådan
rätt som den han ansåg, att man borde bereda den enskilde skatt-
skyldige, vore billig och rättvis. Men att utskottet icke kunde följa
hans förslag, berodde på den omständigheten, att utskottet ansåg den
lösning, som han föreslog, oformlig. Frågan bleve icke löst på ett
tillfredsställande sätt, om man löste den så, som herr von Mentzer
föreslagit. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på att det här
gäller en fråga, som i praktiken ganska sällan förekommer. Det
kan hända någon gång, och det rör sig då om att en person genom
t. ex. felskrivning i debiteringen fått sig påfört oriktigt belopp.

Han försummar att klaga, och när han får debetsedeln, upptäcker han, att beloppet är högre, än det egentligen borde vara. Vad har han då att göra? Det kan nämligen ifrågasättas, huruvida icke en sådan skattskyldig kan gå till domstol och få rättelse. Detta är tvivelaktigt och jag vill ej närmare gå in därpå. Men jag anser det vara alldeles oformligt, om han skulle behöva gå till kommunalnämnden och be, att nämnden skulle gå till Konungens befallningshavande för att få rättelse. Det finnes icke något hinder för kommunalnämnden att ingå till kommunalstämman och fästa uppmärksamheten på att genom missskrifning ett misstag blivit begånget samt anhålla, att kommunalstämman måtte medgiva rättelse. Det förefaller mig, som om det vore den rätta vägen. Ja, men då kan kommunalstämman säga nej, säger man. Kommunalsämman kanske icke vill tillmötesgå framställningen utan anser, att det oriktigt påförda beloppet skall betalas. Ja, det är naturligtvis med tanken på en sådan eventualitet, som utskottet i sin motivering uttalat sig för vidtagande av en åtgärd, motsvarande den, som i närvarande stund står skattskyldig till buds, då det är fråga om kronoutskylder. Beträffande dem har man nämligen i liknande fall rätt att inom natt och år efter det man fått sin debetsedel sig tillställd, och då må ju även i ifrågavarande fall rättelse kunna få vinnas på samma sätt. Det förefaller oss som icke vilja gå med på herr von Mentzers förslag, oformligt att först behöva gå till kommunalnämnden. Då vore det enligt vår åsikt riktigare om man finge gå direkt till Konungens befallningshavande, som då kunde höra kommunalnämnden. Att lägga saken i dess hand samt sålunda överlämna till den att i ett sådant fall som detta säga ja eller nej kan icke vara lämpligt. Det bleve kanske ja till A. och nej till B. Detta har varit skälet, varför vi icke kunnat gå med på herr von Mentzers förslag.

Den ärade talaren säger, att han tror, att från Kungl. Maj:ts sida hinder icke skall möta för denna förändring. Det beror på huru man tar det. Jag tror, att saken ligger så, att Kungl. Maj:t anser, att herr von Mentzers förslag är oformligt, men att om det blir antaget av riksdagen, det på grund av sakens ringa betydelse icke kommer att få några vidare praktiska följder. Att Kungl. Maj:t skulle anse saken därigenom tillfredsställande ordnad, tror jag mig kunna säga herr von Mentzer icke vara fallet. Det förslag herr von Mentzer väckte inom utskottet funno utskottets medlemmar till att börja med ganska tilltalande, men ju mera man tänkte sig in i saken, fick man klart för sig, att det av herr von Mentzer föreslagna sättet icke var tillfredsställande.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med därunder framkomma yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hems allt samt vidare därpå att Kungl. Maj:ts i ännu gjorda framställning skulle bifallas med den ändring, som angivits i den av herr von Mentzer vid utlä-

*Om vinnande
av rättelse i
debitering av
kommunal-
utskylder m. m.
(Forts.)*

Om vinnande av rättelse i debitering av kommunal-nskylder m. m.

tandet avgivna reservation; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

(Forts.)

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 75, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående uppförande å ordinarie stat av den vid arméns verkstäder eller eljest vid armén anställda, ständigt behövliga civila personal, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om statsbidrag till anordnande av en nordisk fredskongress.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 76, i anledning av väckt motion om anslag till Svenska freds- och skiljedomsföreningen.

I en inom andra kammaren av herr *N. A:son Berg* i Munkfors m. fl. väckt motion (nr 187), vilken hänvisats till statsutskottet, hade föreslagits, att riksdagen måtte bevilja ett anslag av 6,000 kronor, att ställas till Svenska freds- och skiljedomsföreningens förfogande för anordnande av nästa nordiska fredskongress.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande av angiven orsak hemställt, att riksdagen måtte i anledning av herr Bergs i Munkfors m. fl. förevarande motion för anordnande under år 1919 av en nordisk fredskongress i Sverige på extra stat för samma år under tredje huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, 3,000 kronor.

Vid utlåtandet funnos följande reservationer:

dels av herrar *O. M. Strömberg*, *G. M. H. Ekelund*, *J. Nilsson*, *O. Bergqvist*, *H. G. W. Wrangel* och *J. L. Widell*, greve *N. F. Posse* samt herrar *H. Andersson* i Skivarp. *G. Odqvist* och *A. Wiklund* i Brattfors, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava viss angiven lydelse och att utskottet bort hemställa, att herr Bergs i Munkfors m. fl. motion nr 187 icke måtte av riksdagen bifallas;

dels ock av herr *C. G. Ekman*, vilken ansett, att utskottets motivering bort avfattas på sätt denna reservation utvisade.

Herr *Widell*: Den nu föreliggande frågan är för kammaren en gammal bekant. Det är fyra riksdagar, som haft att behandla motioner om anslag till Svenska freds- och skiljedomsföreningen. Första gången denna fråga väcktes var vid 1915 års riksdag, då genom motioner i båda kamrarna det hemställdes om anslag på 3,000 kronor till Svenska freds- och skiljedomsföreningen för att bereda möjlighet till deltagande i fredskongresser i San Fransisco och Köpenhamn. Motionerna avstyrktes av ett enhälligt statsutskott redan på den grund, såsom det hette, att samma års riksdag bevillat åtskilliga betydande anslag till fredsrörelsens understödjande. Vid 1916 års riksdag väcktes ånyo motion i andra kammaren om anslag till föreningen, dels med 3,000 kronor för befrämjande av fredsarbetets organisation och dels med 3,000 kronor för organiserande av ett

nordiskt fredsmöte under 1917. Motionen avstyrktes återigen av statsutskottet, men denna gång funnos fem reservanter, en av liberala och fyra av socialdemokratiska partiet, vilka hemställde om 3,000 kronors anslag för organisation av fredsarbetet. Första kammaren biföll utskottets hemställan, andra kammaren reservationen, och i gemensam votering segrade första kammarens mening. Vid 1917 års riksdag återkom samma motionär med ett förslag om anslag, denna gång på 16,000 kronor, till Svenska freds- och skiljedomsföreningen. Anslaget skulle användas till fredsarbetets organisation samt en hel mängd andra ändamål, däribland organiserandet av fredsmöten. Återigen avstyrkte statsutskottet motionen. Denna gång liksom förra gången var det fem reservanter, samtliga av socialdemokratiska partiet, som hemställde, att ett anslag å 3,000 kronor skulle beviljas. Första kammaren biföll återigen utskottets hemställan, andra kammaren reservationen, och vid den gemensamma voteringen segrade första kammarens mening. Nu har återigen i andra kammaren under denna riksdag motionerats om ett anslag av 6,000 kronor till föreningen, men, i motsats till förhållandet vid de tre föregående riksdagarna, har statsutskottets majoritet nu ställt sig välvilligt och visserligen icke tillstyrkt anslaget på 6,000 kronor, men förordat beviljande av 3,000 kronor att efter Kungl. Maj:ts beprövande användas till anordnande under år 1919 av en nordisk fredskongress i Sverige. Mot denna hemställan ha tio utskottsledamöter, bland vilka jag är en, anfört reservation med yrkande av rent avslag.

Man kan icke underlåta att härvid uppställa den frågan, vad anledningen varit, att utskottet nu frångått den sändpunkt, som det i frågan intagit vid de tre närmast föregående riksdagarna. Icke kan det bero på, att föreningens ledning skulle blivit mera vederhäftig än förut, att dess verksamhet för landet skulle ha blivit mera gagnelig eller, rent ut sagt, mindre skadlig än förut. Så vitt jag vet, är ledningen densamma, som den varit, och dess verksamhet fortfarande lika försvarsnihilistisk eller rent av fosterlandsfientlig, som den förut visat sig. Icke heller kan anledningen vara den, att riksdagen skulle i mindre utsträckning än förr ha lämnat anslag till freds rörelsen. Förhållandet är raka motsatsen. Så rika anslag, som denna riksdag lämnat till freds rörelsen, har ingen föregående riksdag beviljat. Så har anslaget till den interparlamentariska gruppen ökat i hög grad just med hänsyn till dess verksamhet för fredsarbetet. Icke heller kan orsaken till denna omsvävnings i utskottet ligga däri, att det nu är fråga om ett nordiskt fredsmöte, ty samma fråga förelåg 1916 och inbegreps även 1917 i motionen. Att utskottets majoritet nu föreslagit, att anslaget skulle användas efter Kungl. Maj:ts beprövande, gör ingen skillnad, därför att det dock fortfarande är föreningen, som skall ha anslaget. För min del vill jag säga, att om Kungl. Maj:t skulle finna, att fredsverksamheten främjades genom ett nordiskt fredsmöte och Kungl. Maj:t därför toge initiativ till ett sådant möte, jag med nöje skulle vara med om att bevilja de penningar, som erfordrades, men att be-

*Om statsbidrag
till anordnande
av en nordisk
fredskongress.*

(Forts.)

Om statsbidrag
till anordnande
av en nordisk
fredskongress.
(Forts.)

vilja anslag till en kongress, som skulle hållas under auspicier av Svenska freds- och skiljedomsföreningen, kan jag icke finna annat än högst olämpligt. Vad än i denna kongress kommer att utföras, så mycket kan man vara viss om, att fredsverket icke på minsta sätt därav kommer att befrämjas.

Under sådana förhållanden föreligga, så vitt jag kan se, nu icke flera skäl att bifalla motionen, än som förelågo vid föregående riksdagar, och anhåller jag därför, herr talman, att få yrka avslag på såväl u skottets hems ällan som den i ämnet väckta motionen och bifall till den av herr Strömberg m. fl. anförda reservationen.

Herr K l e f b e c k: Den föregående talaren frågade, vad anledningen var till att utskottet denna gång frångått sin förut fattade ståndpunkt, och därpå tänker jag icke svara. Det blir antagligen mycket bättre gjort från utskottets sida. Men det var några påståenden av den föregående talaren, som jag icke kan gilla, mot vilka jag vill vända mig. Själva hans utgångspunkt förefaller mig vara alldeles oriktig. Han säger, att det är en »gammal bekant», som nu kommit å er. Jag vågar påstå, att detta endast delvis är riktigt. Det har nämligen merendels varit fråga om att lämna anslag till denna förenings arbete, men nu är det fråga om anordnande av en nordisk fredskongress här i Sverige. Jag måste vidare opponera mig emot det påstående han hade, att riksdagen redan beviljat så mycket för fredsarbetets bedrivande, varvid han pekade på att anslag lämnats till den interparlamentariska gruppen. Ja, gent emot de ta vill jag framhålla, att det dock är något helt annat, om några riksdagsmän möta riksdagsmän från andra håll för att sinsemellan diskutera fredsfrågan, än om tillfälle beredes för fredsfolket från alla de nordiska länderna att mera mangrant stämma möte för att diskutera en fråga, som jag anser vara en av de allra viktigaste för närvarande. Min uppfattning är således alldeles motsatt den föregående talarens. Han trodde icke, att denna kongress skulle kunna gagna fredsarbetet. Jag tror däremot, att den skulle i mycket hög grad gagna detta arbete. Han säger också, att när motion väcktes 1916 om anslag till en fredskongress, det var under precis samma förhållanden som nu, så att frågan nu icke kommit i ett nytt läge. Det synes mig vara alldeles förunderligt, att man kan komma med ett sådant påstående, när vi ändå efter 1916 under två år levat under de allra gräsligaste intryck av krigets förbannelser. Har någon-in i världen det varit anledning för människorna att komma tillsammans för att diskutera fredsfrågan, synes det mig vara i dessa fruktansvärda tider. Såsom bevis eller skäl för att kammaren icke alls borde lyssna till ifrågasvarande hems ällan anför han också, att vid näst föregående tillfälle det endast varit socialdemokrater, som reserverat sig. Det kan hända, att ett sådant skäl som detta inverkar på somliga i denna kammare, men jag tror, att vi litet var i våra hjärtan börja känna längtan, och det icke blott bland socialdemokraterna, utan även bland högerens män, att nu få inför all världen öppet träda fram såsom fredsvänner. Högermän säga, att de äro fredsvänner.

men de skulle kunna tydligt och uppenbart manifesteras denna freds-
vänlighet genom att bland annat bifalla förevarande hemställan.

Så vill jag blott säga en sak till. Att hallstämpla fredsforen-
gens arbete såsom fosterlandsfientligt är ett yttrande, som jag pro-
testerar emot. Jag förstår, att den föregående talaren och denna
förening, liksom även jag, ha aldeles olika uppfattning och syn
på dessa frågor, men vad jag bestämt vill hävda är, att när vi sökt
att på andra vägar än maktens och våldets, skydda de små staernas
rättighet att vara till såsom fria s.ater, vi göra det i rent fosterlands-
vänligt syfte. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

*Om statsbidrag
till anordnande
av en nordisk
fredskongress*
(Forts.)

Herr Kvarnzelius: Herr Widell frågade vad anledningen
kunde vara till att statsutskottet nu intagit en annan ståndpunkt än
förut. Ja, det framgår av utskottets betänkande. Det är därför, att
utskottet funnit en form, under vilken den anser, att understöd kan
lämnas till Svenska freds- och skiljedomsföreningen med fullt be-
tryggande garanti för att de medel, som för ändamålet beviljas, kom-
ma till sådan användning, som är förenlig med uppgifter, som sta-
ten anser sig kunna understödja. Jag har i statsutskottet under
föregående år ställt mig avvisande till motioner om anslag till
denna förening, och det har varit därför, att jag icke kunnat be-
strida, att åtskilligt i föreningens verksamhet varit av den beskaf-
fenhet, att den icke lämpligen borde understödjas med statsmedel,
och detta har även kommit till synes i utskottets betänkande. Det
har således icke varit därför, att jag ogillar själva den idé, för vil-
ken föreningen arbetar, utan därför att föreningen i sin verksamhet
använt sig av i mångas uppfattning olämpliga metoder. Nu framgår
av motionen att föreningen har för avsikt att anordna en konferens
under 1919, till vilken skulle inbjudas fredsvänner från de skandina-
viska länderna, och då synes det mig vara lämpligt att mottagandet
av dessa utlänningar kommer att ordnas, så att det blir för de be-
sökande angenämt och för landet hedrande. När man på sätt ut-
skottet föreslår ställer beloppet till Kungl. Maj:ts förfogande att
utgå efter Kungl. Maj:ts beprövande, synes det mig, att tillräckliga
garantier skapats och att sålunda även denna kammare borde kunna
biträda utskottets hemställan. Jag har mig visserligen bekant, att
reservanterna anse att riksdagen redan offrat tillräckligt mycket för
fredsarbetet, men om herrarna göra sig besvär att undersöka, hur
stor del anslaget till fredsverksamheten utgör av de belopp, som
utgå till försvarsändamål, skola herrarna finna, att det är en för-
svinnande liten bråkdel.

Då nu så ordnats, att anslaget, som här är i fråga, beviljas un-
der sådana former, att det icke behöver befaras, att genom det-
samma en agitationsverksamhet understödjes, som står i strid med
verkliga statsintressen, så synes det mig vara lämpligt, att denna
kammare lämnar sitt bifall till det förslag statsutskottets majoritet
tillstyrkt. Jag tror, att detta i längden skulle vara lika bra för denna
kammare, som om den följde reservanternas mening. Jag anhåller
därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Om statsbidrag
till anordnande
av en nordisk
fredskongress.
(Forts.)*

Herr Ekelund: Om det verkligen vore så, att man bestämt visste, att ifrågavarande förening skulle på ett lojalt sätt ägna sig åt fredsarbetet, vore det icke någon tanke på, att icke var och en borde skänka denna förening sitt understöd och även söka bidraga till att föreningen erhöle något statsbidrag. Men att så icke varit förhållandet i avseende å föreningens verksamhet, vitsordar utskottet självt, då det säger, att den av ifrågavarande förening bedrivna verksamheten icke i alla avseenden varit av beskaffenhet att lämpligen böra med statsmedel understödjas. Jag kan icke se annat än att just i detta utskottets uttalande ligger det amplaste bevis för att statsmedel icke böra komma i fråga till understöd av en verksamhet, som använder sådana metoder, som denna förening tydligen gjort.

Vad för övrigt kunde vara att säga ha redan blivit anfört, och jag skall därför inskränka mig till att yrka b.fall till reservanternas hemställan.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag hade icke tillfälle att deltaga i den förberedande behandlingen av ärendet, endast att några ögonblick innan beslutet fattades anmäla, att jag ansåg det belopp statsutskottet tillstyrkt även böra av riksdagen beviljas, ehuru med en från utskottets någon avvikande motivering, och jag ber att i anledning härav få säga några ord.

Innan jag vänder mig mot utskottets motivering, vill jag särskilt bemöta herr Widell. Han sade, att vad ifrågavarande konferens än kommer att uträtta, vad den än kommer att göra för fredsakens befrämjande, han dock ansåge uppenbart, att man för beviljande av anslag på detta område borde ha en viss garanti och säkerhet för att fredssaken verkligen därigenom skulle befrämjas, och han sade, att han såsom ledamot av utskottet och såsom riksdagsman icke kunde tillstyrka andra anslag, än som verkligen åstadkomme ett resultat, som motsvarade anslaget ändamål. Ja, herr Widell, nog ha vi här i världen sett en hel del strävanden från föreningar och enskilda personers sida, gående ut på att skapa en mer human krigsföring. Vilket har resultatet blivit av dessa strävanden i det ögonblick, då det gällde, då det verkligen blev fråga om huruvida dessa strävanden fört till målet?

Jag tror, att man kan säga om den krigsföring, som för närvarande pågår i världen, att mera brutalhet, mera av motsättning till humanitär krigsföring, än som nu förekommit, har världen aldrig skådat. Det finns andra föreningar, som strävat att skapa vissa hänsyn till de neutrala under krigsföringen och som i detta avseende åstadkommit uppgörelser, lärda avhandlingar och åtskilligt, som därmed sammanhänger. I vilken mån har i det pågående kriget hänsyn tagits till de neutralas rätt? Vilket resultat hava strävandena i sistnämnda riktning åstadkommit? Andra föreningar hava strävat att åstadkomma rättsregler i förhållandena såväl mellan de stridande som mellan de stridande och de neutrala. Även på den punkten kan man konstatera, att det här kriget är mera hänsynslöst än alla föregående. Då så är fallet, tror jag icke, att man skall

försöka så, som den föregående talaren gjorde, värdera resultatet av de anslag, som göras. Då tror jag mera på de anslag, som verkligen syftat till, att i människosinnet och människouppfattningen komma till andra resultat än det, som faktiskt för närvarande förefinnes och tagt sig uttryck på olika sätt. Även om föreningar och föreningssträvanden, som alldeles särskilt inriktat sig i detta avseende på den allmänna opinionen, skulle av oskicklighet eller dylikt i vissa fall göra sig skyldiga till en eller annan överdrift, sannerligen därmed tillräckliga skäl föreligga att i en tid som vår tillbakavisa anslag, som äro inriktade på allmänna opinionens omdaning i detta avseende. Jag tror icke, att det är tillräckligt skäl för herrarna att icke här giva anslag för fredsrörelsen, under det vi icke tillbakahålla sådana anslag, om vilka vi måste tro, att de icke skola åstadkomma så synnerligen mycket i verkligt hållbara resultat.

Det är ur denna synpunkt, som jag, herr talman, velat tillstyrka det anslag, som utskottets majoritet omfattat, men utan att göra ett uttalande av den art, som förekommer i början av utskottets motivering. Jag tror, att det är onödigt, att på det sättet göra ett dylikt uttalande i en tid, när värdena så omvärderats, som nu faktiskt skett. Jag tror, att det varit tillräckligt, om man sagt, att man ej utan vidare kan gå in på att bevälja ett anslag, som återkommer årligen utan att pröva saken, och att man icke behövt i sammanhang därmed fälla ett omdöme av den art, som utskottsmajoriteten gjort. Då jag emellertid förutser, att en hemställan i denna kammare om bifall till utskottets förslag med den motivering, som jag föreslagit, är utsiktslös, och då jag emellertid i allt fall kommit i tillfälle att både i min reservation beträffande utskottets motivering och genom detta yttrande visa min syn på saken, nöjer jag mig, herr talman, med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Den mindre önskvärda riktning, i vilken särskilt utskottsreservanterna synas finna, att Svenska freds- och skiljedomsföreningen riskerar att utveckla sig, skulle, såvitt jag ser, snarare främjas än motverkas genom en sådan avvoghet från statens sida som de förorda. Genom ett anslag från statens sida, som ju aldrig bör lämnas utan vederbörlig kontroll, har man en vida större garanti för att nyssnämnda mindre önskvärda utveckling icke kommer att äga rum, och det är väl ändå huvudsaken, att vi bidraga till ökad vederhäftighet i det avseendet och icke genom våra åtgärder framkalla motsatsen.

Nu är det för övrigt icke fråga om föreningens allmänna verksamhet, utan endast om en planerad nordisk fredskonferens, mot vars idé och mot vars planläggning ingen anmärkning kunnat framställas. Jag ber att få säga, att det skulle taga sig ganska egendomligt ut, om till en sådan konferens i dessa tider, som mer än några föregående mana till att på allvar, och radikalt, gripa sig an med fredsproblemet, samtliga nordiska länder utom Sverige skulle lämna bidrag. Norge och Danmark komma att göra det; kanske även Finland. Skulle då Sverige ensamt draga sig undan?

*Om statsbidrag
till anordnande
av en nordisk
fredskongress.*

(Forts.)

*Om statsbidrag
till anordnande
av en nordisk
fredskongress.*

(Forts.)

Harr talman! Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talman i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med godkännande av den utav herr Strömberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som med godkännande av den vid statsutskottets utlåtande nr 76 av herr Strömberg m. fl. avgivna reservation avslår såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 46.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt småbrukskolonien Emaus i Norrtälje jämte i ärendet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för kapitalökning å statens järnvägslänefonder.

Vad utskottet i punkterna 1 och 2 hemställt bifölls, och den i punkten 3 av utlåtandet gjorda anmälan lades till handlingarna.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen om tilläggsstat till riksstaten för år 1918 gjorda framställning om ökning av lånefonden

för tjänstemannasamhället vid Mörby, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 80, i anledning av väckt motion om anläggande av en statsbana mellan Tureberg och Kapelskärs hamn.

Om anläggande av en statsbana Tureberg—Kapelskärs hamn.

I en inom första kammaren väckt, till statsutskottet remitterad motion, nr 74, hade herr *A. Bellinder* m. fl. hemställt, det riksdagen behagade för sin del besluta, att en normalspårig statsbana skulle anläggas mellan Tureberg och Kapelskärs hamn i huvudsaklig enlighet med den av järnvägsstyrelsen verkställda utredning; att arbetet skulle omedelbart taga sin början, att mark, behöflig för banans utbyggnad till dubbelspår i hela dess utsträckning, i vanlig ordning förbehölles, samt att för ändamålet under år 1918 till arbetets bedrivande intill den 1 mars 1919 ställdes till Kungl. Maj:ts förfogande såsom förslagsanslag ett belopp av sex miljoner kronor, med anhållan, att Kungl. Maj:t till 1919 års riksdag framlade dels redogörelse för byggnadsarbetets förlopp, dels fullständigt kostnadsförslag för dess slutförande.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på åberopade grunder hemställt, att herr Bellinders m. fl. ovanberörda motion icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Bellinder: Herr greve och talman, mina herrar! Den föreliggande frågan har nu i tjugu års tid varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. På ett tidigare stadium gjorde sig enskilda intressen för bättre kommunikationer genom Uppland ut till Rådmanö gällande, men sedermera har emellertid frågan om åstadkommande av förevarande järnvägsförbindelse kommit i ett annat läge, i det tack vare en med åren allt starkare utveckling av våra handelsförbindelser åt öster ånyo ett starkt intresse för Kapelskärsbanan vuxit fram, utformat i den tanken, att banan skulle utfylla en länk i en förbindelsekedja över haven både i öster och väster. Samtidigt har frågan om banans lokala uppgifter trätt i bakgrunden. Detta har medfört en omläggning i uppfattningen om huru denna järnvägsfråga skulle komma att lösas. Det har framstått såsom självklart, att den icke borde anläggas såsom enskild järnväg utan såsom statsbana, då en enskild bana icke lämpligen skulle kunna fungera såsom länk i en internationell trafikled.

I denna form har frågan upptagits till behandling av regeringen, som på sin tid uppdrog åt järnvägsstyrelsen att verkställa en utredning. Sedan har frågan varit bragt på tal genom motioner, under tecknade av ett stort antal ledamöter från olika partier och från olika delar av landet, först år 1914 och sedan år 1916. År 1914 förelåg ännu icke den av Kungl. Maj:t från järnvägsstyrelsen begärda utredningen. Detta var däremot fallet år 1916, men då ansågs det i statsutskottet, att den ekonomiska ställningen vore så

Om anläggande av en statsbana Tureberg—Kapelskärs hamn.
(Forts.)

allvarlig och kraven på statsverket så vittutseende, att försiktigheten bjöde att låta förslaget vila ännu någon tid. Ja, denna uppfattning synes vid den tiden även hava varit regeringens. Medverkande till resultatet torde även den omständigheten i någon mån hava varit, att Kapelskärsbanans byggande ställts i direkt samband med förutnämnda omfattande planer på organisation av våra sjöfartsförbindelser mellan Göteborg och England å ena sidan och mellan Kapelskär och Finland å andra sidan, och att då sistnämnda planer på grund av sin omfattning ansågos såsom frågans huvudpunkt, det funnes skäl att skjuta på det hela, tills hela utredningen vore färdig och ett beslut rörande det hela i ett sammanhang kunde fattas. Den revision, på alla områden, ekonomiska ej mindre än politiska, som ägt rum under de senaste två åren, efter sedan riksdagen senast hade att behandla frågan, har även i förevarande förhållanden föranlett en omvärdering av alla värden.

Å ena sidan hava förhållandena i väster utvecklats sig dithän, att det kanske för lång tid framåt icke torde kunna bli tal om att staten skulle vidtaga några särskilda åtgärder för organiserande av trafikförbindelser med utgångspunkt från Göteborg och med slutpunkt i England.

Å andra sidan har en viss ljusning visat sig i öster, och grundade anledningar torde kunna anses föreligga för en förhoppning, att mellan vårt land och dess östra grannar skall kunna uppstå en ömsesidigt stödjande växelverkan, som för vårt land skulle innebära möjligheter att hjälpa oss över det värsta dels genom att tillgång beredes till för vår folkhushållning oundgängliga livsmedel, dels genom att lättare avsättning beredes för vårt industriella produktionsöverskott. I den mån våra möjligheter till ordnade förbindelser över havet i väster minskas, ökas tvånget att söka göra någonting av våra möjligheter i öster, och detta medför som följd, att de planer, som tidigare grupperat sig kring Kapelskärsbanan såsom en internationell transitolead, nu få en bärkraft, som de tidigare icke ägt, genom att de i stället anslutas till Kapelskärsbanan såsom en utväg att stimulera våra numera oundgängliga förbindelser med våra östra grannar.

Nu är läget i så måtto förändrat, att efter all sannolikhet det ryska samhällets — huru det nu än uppdelas i nya stater — behov komma att flerdubblas, och att vi därför, även med beräkning av det försteg andra länders industri kan komma att betinga sig, borde kunna räkna med en vida större efterfrågan på våra alster än tidigare. Därtill kommer, att medan den svenska industrien förr räknade med Ryssland såsom *ett* av sina möjliga avsättningsområden, den nu sannolikt för avsevärd tid bortåt, i brist på annan förbindelse, hänvisas till att betrakta Ryssland såsom det huvudsakliga, kanske det enda avsättningsområde för produktionsöverskottet från vår tillverkningsindustri.

Om alltså den stora transitotanken till följd av kriget stympats, i det att dess västra del bortskurits, har samtidigt genom förhållandenas tvång åt den återstående delen förlänats en så stark aktuali-

tet, att dess förverkligande framstår såsom en tvingande nödvändighet.

Med rätta har framhållits, att enda möjligheten för oss att vinna en lättnad i det merkantila tryck i väster kriget fört med sig såsom en oundgänglig följd är att tills vidare söka vår framtid på Östersjön och att där söka det stöd åt den beträngda sjöfarten, som för närvarande behöves.

Då nu järnvägsstyrelsens utredning om byggnadsplanen är klar, synes frågan ligga så till, att intet hinder borde kunnat möta, att riksdagen för sin del, på samma gång den fattat ett principbeslut om att banan skulle byggts såsom statsbana, ställt nödiga medel till förfogande för arbetenas upptagande redan i år i enlighet med järnvägsstyrelsens byggnadsplan.

På grund av vad jag haft äran anföra kunde man väntat, att herrarna i statsutskottet även skulle kommit till ett annat beslut i denna fråga, än de gjort. Nu har man ej längre talat om bristande medel och det är ju klart, att under en tid, då man får anslå 20-tals miljoner till avhjälpan av arbetsbrist, det varit goda skäl att begagna tillfället att redan i år börja bygga denna bana och därigenom förse de arbetslösa med produktivt arbete, men nu har man i stället, för att motivera ett uppskov med beslutet, framfört den uppfattningen, att de erforderliga underhandlingarna med våra östra grannländer beträffande ångfärjeförbindelsen och i samband härmed stående spörsmål först borde slutföras, »vilket under nuvarande politiska förhållanden», säger utskottet, »torde få anses framskjutet till en tämligen oviss tidpunkt». Därför har utskottet icke funnit sig kunna tillstyrka bifall till den föreliggande motionen.

Jag för min del kan ej finna detta utskottets skäl bärande. Det är ju tydligt, att vi för att få nöjaktiga förbindelser med våra östra grannländer böra så snart som möjligt underhandla med dem om villkoren därför. Det är även sant, att för närvarande de politiska förhållandena äro sådana, att man kanske ej under den allra närmaste tiden kan få någon definitiv överenskommelse till stånd. Men den bana, som här är i fråga, torde ju, även om arbetet på densamma påbörjats i år, ej blivit färdig på minst två år, och under denna tid hade ju underhandlingarna bort hinna slutföras. Jag kan ej inse, att dessa underhandlingar nödvändigt behöva slutföras, innan banan påbörjas, utan jag anser tvärtom, att densamma bör vara den stomme, kring vilken allt annat skall direkt eller indirekt byggas, och till vilken övriga planer på transitotrafik böra ansluta sig. Därför kan jag ej finna, att statsutskottet haft grundade skäl för sitt avslagsyrkande på motionen.

Emellertid: med den ställning, som frågan fått i statsutskottet, har jag, herr greve och talman, intet yrkande att göra, men jag slutar med att uttala den förhoppningen, att regeringen, som förut ställt i utsikt, att den skulle komma med proposition härom nästa år, måtte göra det, och att statsutskottet då må finna framställningen mera acceptabel och att det då godkänner densamma. Därvid vill jag fästa uppmärksamheten på, att intresset för att denna tran-

Om anläggande av en statsbana Tureberg-Kapelskärs hamn.
(Forts.)

Om anläggande av en statsbana Tureberg—Kupelskärs hamn.
(Forts.)

sitoled må komma till stånd är ganska allmänt i vårt land. Det visas även därav, att livliga önsknings om dess snara tillkomst uttalats från flera håll, och att till den motion, som nu föreligger, hava, såsom jag förut antytt, anslutit sig män ur olika politiska partier och från de mest skilda delar av landet.

Herr Lamm: När jag begärde ordet, visste jag ej, vartåt den ärade talaren syftade, och vari hans anförande skulle utmynna. Emellertid har han ju ej gjort något yrkande, och därför föranledes jag endast till några få ord. Han har här lämnat en fullständig redogörelse för sin motion och även citerat statsutskottets anförande, så att kammaren är ju alldeles au courant med frågans läge. Vad han nu egentligen tyckes förmena, synes vara det, att man ej kommit till något resultat med avseende på underhandlingarna, men var och en, som känner till de nuvarande förhållandena, kan förstå, att det ej är möjligt att komma till något resultat med avseende å underhandlingarna, då det är tämligen tveksamt, med vilka man i denna fråga skall underhandla. Nu vill han i alla fall, att man skall i princip besluta sig för denna Kapelskärsbana, och att man skall anslå 6 miljoner kronor för densamma. Jag skall då be att få fästa uppmärksamheten på, att med den här banan ju sammanhånga mycket stora hamnanläggningar. Kostnaderna för banan beräknades på sin tid, d. v. s. 1914, till ett belopp av mellan 9 och 10 miljoner kronor. Man kan väl antaga, att i närvarande stund banan komme att kosta ungefär det dubbla. Hamnanläggningarna beräknades förra året till $3\frac{3}{4}$ miljoner. Låt mig säga, att de i närvarande stund skulle kosta 5 miljoner. Det blir sålunda en summa av ända till 25 miljoner kronor. Och den ärade motionären har tänkt sig, att man skulle kasta sig in i ett företag, som eventuellt kostar detta, utan att på förhand ha träffat några definitiva avtal med underhandlarna på andra sidan. Man kan väl ej under närvarande tid, då det för övrigt är så många olika krav, som budgeten har att tillfredsställa, tänka sig, att vi kunde förutsätta, att riksdagen, om jag så får säga, skall ansvarslost gå med på en sådan framställning, och därför ha vi i år som förut inom statsutskottet ansett oss böra avstyrka detta förslag.

Jag hemställer om bifall till statsutskottets utlåtande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 81, i anledning av väckt motion, angående upprättande av reguljär ångfärjeförbindelse mellan Sverige och Finland;

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för vissa tjänstemän vid statens järnvägar att för åtnjutande av arvodesförhöjning tillgodoräkna sig tiden för sin tjänstgöring såsom ordinarie tjänstemän under år 1916 såsom helt år; samt

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för linjeförmanen vid telegrafverket J. A. Norrströms stärbhus att ersätta visst förkommet belopp m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen jämte inom riksdagen väckta motioner angående ändring i samma lagrum ävensom i § 24 riksdagsordningen.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

Till konstitutionsutskottets handläggning hade från båda kammarna hänvisats Kungl. Maj:ts proposition nr 104, däri Kungl. Maj:t till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt förslag till ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen, vilket förslag avsåg införande av politisk valrätt och valbarhet för kvinnor.

Till utskottet hade jämväl hänvisats

a) likalydande motioner, väckta inom första kammaren (nr 140) av herr *August Ljunggren* m. fl. och inom andra kammaren (nr 325) av herr *Eliasson* m. fl., däri motionärerna hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta, förutom införande av sådan ändring i §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen, som i den kungl. propositionen föreslagits, att § 24 riksdagsordningen måtte erhålla viss ändrad lydelse;

b) en inom andra kammaren väckt motion, nr 337, av herr *Hage* m. fl., vilka hemställt, att riksdagen måtte för sin del till grundlagsenlig behandling antaga ett förslag till ändrad lydelse av §§ 9, 19 och 21 riksdagsordningen i överensstämmelse med vad i den kungl. propositionen föreslagits samt av § 16 riksdagsordningen av innehåll, som motionen utvisade.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt,

1:o att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt herrar *August Ljunggrens* och *Eliassons* m. fl. motioner måtte såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19, 21 och 24 riksdagsordningen.

(*Nuvarande lydelse.*)

(*Föreslagen lydelse.*)

§ 9.

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män, Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

(Nuvarande lydelse.)

som uppnått — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt — — — — —
— — — värnpliktsövningar.
Till efterrättelse — — — —
— — — — — inträffar

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
— — — tre lagtima riksdagar.

Avsägelse — — — — — Konungens befallningshavande.

§ 24.

Rösträtt — — — — — inställer.

(Föreslagen lydelse.)

och kvinnor, som uppnått — — —
— — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt — — — — —
— — — värnpliktsövningar.
Under samma betingelser tillkommer valrätt jämväl kvinna, dock att gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskilka, ej äger valrätt, därest hennes man är från valrätt utesluten på den grund att han är i konkursstillstånd eller att han icke erlagt honom påförda utskylder.
Till efterrättelse — — — — —
— — — — — inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
— — — tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga sig riksdagsmannaupdrag, även om icke något av nu nämnda skäl är för handen.

Avsägelse — — — — — Konungens befallningshavande.

§ 24.

Rösträtt — — — — — inställer.
Vid val på landet av ledamöter i andra kammaren må dock, på sätt och under villkor som stadgas i vallagen, valsedlar avgivas av röstberättigad man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man.

2:o) att herr Hages m. fl. förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

A) av herrar *Larsson* i Västerås, *Olof Olsson*, *Hallén*, *Sterne* och *Magnusson* i Kalmar, vilka anförde: »Vi ha inom utskottet yrkat bifall till den i herr Hages m. fl. motion föreslagna utvidgningen i Kungl. Maj:ts proposition, men, då detta vårt yrkande icke vunnit majoritet inom utskottet, röstat för bifall till utskottets hemställan under punkt 1:o). I enlighet med vår sålunda inom utskottet hävdade ståndpunkt reservera vi oss mot utskottets hemställan under punkt 2:o) samt yrka bifall till den ändrade lydelse av § 16 riksdagsordningen, som innefattas i herr Hages m. fl. motion.»

B) av herrar *Clason*, *Bellinder*, *von Geijer* och *von Mentzer*, greve *Alexander Hamilton* samt herrar *Boberg*, *Räf*, *Hildebrand* och *Norman*, vilka anförde: »Jämte det vi beträffande den principiella sidan av frågan hänvisa till konstitutionsutskottets utlåtande nr 36 vid sistlidne riksdag, enligt vilket olika åskådningar därom förelåge hos de medlemmar av utskottet som dikterade detta utlåtande, erinra vi, att bland dem full enighet rådde om att frågan icke förelåg i så utrett skick att den kunde bliva föremål för riksdagens beslut. De moment av densamma, rörande vilka utskottet därför då krävde närmare utredning, hava genom årets kungliga proposition icke erhållit någon sådan, utan kvarstå fortfarande outredda.

Det har därjämte under ärendets behandling i utskottet visat sig, att icke ens reformens anhängare äro ense om vissa viktiga i densamma ingående bestämmelser. Mellan utskottets liberala och socialdemokratiska medlemmar råder sålunda meningsskiljaktighet i fråga om huruvida gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, skall äga valrätt trots det att mannen är i konkurstillstånd eller icke erlagt påförda utskylder. Enighet har icke heller vunnits mellan reformens anhängare om den för dess tillämpande synnerligen betydelsefulla frågan om sättet för tryggande av markars rätt att i vissa fall utöva rösträtt för varandra. Utskottet hänvisar därför genom det av utskottet föreslagna tillägget till § 24 riksdagsordningen denna frågas lösning, i vad angår landsbygden, till en framtida ändring i vallagen, d. v. s. utskottet gör den effektiva tillämpningen av en grundlagsbestämmelse beroende av en ändring i vallagen, om vars beskaffenhet man för närvarande icke har någon säker föreställning och vars antagande kan tänkas möta svåröverkomliga meningsskiljaktigheter. Komme i följd härav en sådan ändring icke till stånd samtidigt med grundlagsändringen, bleve åter resultatet att städernas och de tätt bebyggda samhällenas kvinnor finge tillfälle att utöva sin rösträtt i helt annan utsträckning än landsbygdens kvinnor, något, som enligt vår uppfattning vore olämpligt och förkastligt.

Redan nu anförda grunder ådagalägga förslaget oantaglighet. Därtill kommer ytterligare, att andra betydelsefulla frågor rörande djupgående förändringar i vårt representationsskick föreligga, från vilka den nu förevarande enligt vår uppfattning icke bör ses isolerad.»

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts)

Herr statsrådet Löfgren: Herr greve och talman, mina her-
rar!

Det läge, vari frågan om rösträtt för kvinnor kommit genom dess behandling i konstitutionsutskottet, föranleder mig att till en början ange regeringens ståndpunkt till åtskilliga av de spörsmål, som beröras dels i utskottets betänkande, dels i de vid betänkandet fogade reservationerna.

Konstitutionsutskottets majoritet har tillstyrkt antagande av propositionen, men med ett tillägg, som redan nu i grundlagstexten fastslår rätten för man och hustru att vid val på landsbygden till andra kammaren rösta för varandra. En sådan rätt att rösta för varandra var förutsatt även i propositionens motivering till förslaget. Och det finnes från regeringshåll icke något att invända mot att principen härom erhåller ett bestämt uttryck i själva lagtexten. Denna anordning till säkerhet för att kvinnans rösträtt direkt förbindes med det nämnda villkoret bör så mycket hellre godtagas, som de politiska partierna tyckas vara ense i denna del. Högerns representanter i utskottet ha visserligen ställt sig avvisande till den kvinnliga rösträtten och ej heller varit nöjda med denna punkt. Men detta kan icke på något sätt tillskrivas högerpartiets motvilja mot äkta makars rätt att rösta för varandra. Tvärtom framgår det av högerreservationen detta år, såväl som av konstitutionsutskottets utlåtande förra året, att om högern över huvud skall reflektera på förslaget att ge kvinnan rösträtt, det skall vara under garanti för att möjligheten för landsbygdens kvinnor att utöva sin rösträtt genom särskilda medel underlättas. Och just för detta ändamål har den ifrågavarande bestämmelsen av utskottsmajoriteten inryckts i grundlagstexten.

De socialdemokratiska ledamöterna inom utskottet ha även de anslutit sig till den kungl. propositionen. Men de ge i en reservation till känna, att de i en punkt velat gå längre än propositionen. Den hustru, som lever i egendomsgemenskap med sin man, förlorar enligt propositionen rösträtt, då mannen öfver genom konkurs eller uraktlåtenhet att betala utskylder förlorar sin rösträtt. De socialdemokratiska reservanterna ha funnit det obilligt, att hustruns rösträtt, som bör vara hennes personliga rätt, skall falla på ett penningstreck, som gäller mannen.

Ja, jag vill visst inte bestrida, att det föreslagna stadgandet mången gång skulle träffa hustru, som är oskyldig till mannens försummelse att betala sina utskylder, särskilt hårt. Men jag ber att få erinra, att de olika strecken, såsom de nu äro bestämda, uti individuella fall äro orättvisa även mot mannen. Med nuvarande allmänna lagstiftning har jag ansett det följa, att när makarna leva i egendomsgemenskap, hustruns rösträtt skulle falla på de konkurs- och utskyldsstreck, som fälla mannens. Det har också syntes lämpligt att ge bestämt uttryck åt denna uppfattning i lagtexten. Men givetvis förhåller det sig så, som utskottsmajoriteten antagit, att under pågående revision av dessa streck även skall tagas i övervägande deras inverkan på hustruns rösträtt. Här har det emeller-

tid i första rummet inte varit fråga om den saken, utan här har först och främst framstått som angeläget att, utan sammanblandning med ovissa och oavgjorda spörsmål få de klara minimivillkoren för kvinnans likställighet med mannen stadfästa i Sveriges grundlag. Blir det sedan en utvidgning av mannens rösträtt följer därav ock en utvidgning av kvinnans rösträtt. Men nu måste kvinnorna nöjas med att få rösträtt med samma inskränkningar som mannen.

Vänsterns representanter inom utskottet stå nu fullständigt eniga om att erkänna vad jag kallat minimivillkoren för att kvinnan må anses politiskt likställig med mannen. Högerns utskottsledamöter ha däremot reserverat sig med en motivering, som icke kan lämnas utan en omedelbar gensaga från denna plats.

Innan jag övergår härtill, ber jag dock först att få uttrycka den känsla av relativ tillfredsställelse, som säkerligen fyller många sinnen, med anledning av något, som *icke* finnes i denna reservation. Det bör med en viss erkänsla anmärkas, att de så kallade principskälen mot kvinnans rösträtt alldeles lämnats ur räkningen vid uppgörandet av högerns nuvarande ställning till kvinnornas rösträttsfråga. Dessa »principskäl», som hämtats ur föreställningen, att den obestriddliga vänskillnad mellan man och kvinna skulle — enligt en version — göra kvinnan av naturen alldeles obekvämlig för rösträtten eller — enligt en annan version — rösträtten alltför obekvämlig för kvinnan — dessa negativa spekulationer ha uppenbarligen vid detta laget slagit ihjäl varandra och i alla händelser icke levat upp i högerns reservation. De äro i vart fall alldeles borta ur reservanternas motivering. Då alltså de principiella motskälerna uteslutas och då samtidigt reservanterna förklara, att deras krets innesluter såväl principiella vänner som motståndare till kvinnans rösträtt, synes därav framgå, att det är kvinnorösträttens principiella anhängare inom utskottets högerfraktion, som dikterat reservationens innehåll. Detta antagande vinner ett ytterligare stöd därav, att reservationen går ut på att kräva ytterligare utredning av vissa moment i frågan, som ännu skulle vara outredda. Det är väl uppenbart, att de, som av princip anse kvinnans politiska rösträtt som ett brott mot försynens eller naturens lagar, icke göra sin ställning till frågan beroende av någon som helst utredning av faktorer av annat slag.

Jag tillåter mig således i det följande utgå från, att det är kvinnorösträttens principiella vänner inom högerpartiet, som möta oss i högerreservationen inom utskottet, och jag nödgas då först konstatera det rätt så nedslående faktum, att dessa trots en principiell ståndpunkt gemensam för dem och regeringen, alldeles underkänna den *utredning* av frågan, som den föreliggande propositionen avser att lämna och som även tidigare förelagts riksdagen.

Det är mot detta reservanternas påstående, att regeringen skulle ha besvärat riksdagen med ett outrett och på den grund oantagligt förslag, som jag herr talman, riktar en bestämd gensaga. Ut ifrån den gemensamma principiella ståndpunkten vågar jag i stället påstå, att när reservanterna kräva ytterligare utredning från regeringens sida, de göra sig skyldiga till en fullständigt felaktig bedöm-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

ning av sin egen processuella ställning i det stora målet om kvinnans rättigheter. De punkter, i vilka de särskilt fordra mera bevisning, äro nämligen *antingen* sådana, att bevisskyldigheten åligger de herrar, som vilja ifrågasätta den redan befintliga utredningens resultat, eller också av den beskaffenhet, att de sakna varje verklig betydelse för frågans avgörande.

Med upptagande av sina utredningskrav från år 1917 tänka sig reservanterna först möjligheten av, att samma åldersgräns icke borde fastställas för kvinnor som för män. Detta, säga reservanterna, behöves utredas, med fäst avseende även vid erfarenheten från andra länder.

Med den givna utgångspunkten, kvinnans och mannens politiska likställighet, har i denna proposition liksom tidigare föreslagits samma ålder eller 24 år för rösträttens inträdande för såväl man som kvinna. Uppgifter om andra länders bestämmelser i detta avseende äro lämnade i propositionen. Av dem framgår, att lika åldersgräns för män och kvinnor är fastställd i Norge, Danmark, Finland och Nederländerna samt enligt det ungerska förslaget. Samma är förhållandet, där kvinnan har rösträtt i Amerika och Australien. Högre åldersgräns för kvinnor är däremot bestämd i England och på Island, i vilket sistnämnda land den emellertid successivt sänkes, tills den blir lika med männens.

Vad vilja nu reservanterna veta om erfarenheten av att i främmande länder bestämts den ena eller andra åldersgränsen? Är det meningen att få utrönt, att bestämmelsen om viss valrättsålder just för kvinnan haft vissa verkningar på samhällsutvecklingen, och att det skulle gått på annat sätt, om denna bestämmelse varit annorlunda beskaffad? I så fall är ju detta ett aldeles orimligt utredningskrav. Är det åter så, att reservanterna av dessa länders bestämmelser vilja finna ledning för sitt eget val i frågan — var då så god och välj en egen ståndpunkt och motivera den! Vill högern måhända påstå, att den nuvarande generationens kvinnor äro särskilt illa skickade att i samma omfattning som männen utöva rösträtt; anses en speciell övergångs- och uppfostringstid härför erforderlig, ja då kan högern måhända äga skäl att ägna närmare intresse åt en i propositionen refererad petition från högerpartiets egna kvinnor, som åtnöjas med att börja rösta vid 33 år, varefter åldersgränsen skulle år från år sänkas, tills den för männen fastställda åldersgränsen uppnåddes. Är det slutligen i själva verket så, att det inte är bristande politisk mognad hos kvinnorna, utan deras övertalighet, som skrämmar, ha reservanterna också ägt material för att föreslå en viss åldersgräns, som utjämnar denna disproportion. Det är utrönt, att med en åldersgräns av 27 år de röstberättigade av båda könen skulle stå ungefär jämnt i antal.

Reservanterna godkänna icke den grundsats om likställighet mellan man och kvinna, som fått sitt uttryck i propositionen även i fråga om åldersgränsen. Icke heller kunna de bestämma sig för en egen mening om de olika lösningar av frågan, som det finnes att välja på; de kräva bara mer utredning. Svaret är: det finnes ingenting

ytterligare att reda ut; den naturliga och principenliga ståndpunkt, som i propositionen intagits och som överensstämmer med detta spörsmåls lösning i de flesta andra länder, finnes ingen anledning att, utan övertygande motskal, nu eller framdeles lämna.

Vidare påyrka reservanterna, liksom konstitutionsutskottet 1917, statistisk undersökning »huru kvinnorna inom de ålderskategorier, som kunna ifrågakomma, fördela sig med avseende å yrke, civilstånd och familjeställning m. m. inom olika administrativa områden, då en närmare kännedom härom måste vara av intresse för bedömande av frågan om verkningarna av rösträttens eventuella utsträckning på det ena eller andra sättet».

De sålunda intresserade hänvisas i detta hänseende alltjämt, liksom i den kungl. proposition, till de synnerligen omfattande och detaljerade uppgifter, som återfinnas i Sveriges officiella statistik. Reflexionerna över innebörden av dessa faktiska uppgifter torde åter benäget tillkomma de intresserade själva och växla säkerligen i viss mån efter olika kynne och åskådning. En närmare statistisk undersökning i berörda avseenden inverkar i varje fall icke på frågan om kvinnans rösträtt, om man över huvud i princip är beredd att erkänna detta krav. Vad särskilt angår »civilstånd och familjeställning» lämnar statistiken fullt besked om de ungefärliga antalen av gifta och ogifta kvinnor i olika ålder. Ytterligare utredning i detta avseende är fasthellre onödig, enär 1906 års riksdagsskrivelse i förevarande fråga antar som en klar sak, att både gifta och ogifta kvinnor böra äga rösträtt. — Även fördelningen av män och kvinnor på skilda yrken är skäligen noggrant redovisad, men torde äga mindre betydelse för avgörande av själva frågan, då det väl aldrig kan vara meningen att giva allenast vissa klasser av kvinnor rösträtt, med utestängande av andra. — Åtskilligt återstår nog att utreda, som kan vara av intresse för bedömande av frågan om kvinnorösträttens verkningar, det skall icke bestridas. Så har det säkerligen sitt stora intresse att söka kalkylera, vad de skilda politiska partierna kunna tänkas vinna eller förlora »inom olika administrativa områden» genom att kvinnorna få rösträtt. Men den sortens utredningsarbete tillhör det rätteligen vart politiskt parti och dess valledning, men icke Kungl. Maj:ts regering att utföra.

Reservanternas nästa fjolårsbekymmer gäller angelägenheten, att kvinnorna, framför allt på landsbygden, med minsta möjliga olägenhet verkligen skola kunna rösta, när de väl få rösträtt. Från denna utgångspunkt skulle man ha väntat, att reservanterna kommit att visa sin sympati för utskotts majoritetens förut av mig berörda förslag att i grundlagen införa uttrycklig garanti i detta syfte. Men långt därifrån! Vänstermajoriteten i utskottet har enats om en grundlagsbestämmelse, som ger makar på landsbygden rätt att rösta för varandra, men har lämnat sättet härför till framtida reglering i vallagen. Detta finna reservanterna särskilt betänkligt av den anledningen, att en blivande meningsskiljaktighet rörande sättet för denna röstning kunde medföra, att bestämmelserna i vallagen icke

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

komme till stånd »samtidigt med grundlagsändringen». Man frågar sig: vilken grundlagsändring är det reservanternas avse? Grundlagsändringen innefattar ju enligt vänsterns eget förslag bland annat just äkta makars rätt att rösta för varandra, den har tillkommit särskilt på det frisinna partiets tillskyndan, och det måste säkerligen utfinnas en antaglig lösning av valsättet för att förslaget om kvinnans rösträtt alls skall komma att slutligen antagas. Härför finnas garantier i själva grundlagstexten, i lantbefolkningens intresse och sist, men icke minst, i första kammarens möjlighet att säga nej till det hela, om det förutsatta villkoret icke uppfyllts.

Dessa voro de invändningar, som igenkännas från år 1917. De nytillkomna äro om möjligt än mera obefogade.

Reservanternas, som börja med att erkänna, att de i själva den stora principfrågan äro av delade meningar, fortsätta med att klandra vänstern därför, att i en detalj, som jag tidigare berört, socialdemokraterna velat gå ett steg längre till kvinnans favör än de liberala ledamöterna. I motsats till högern ha de emellertid enat sig om att gå den väg, som propositionen angivit och de liberala ledamöterna följt. Det står när som helst högern öppet att göra detsamma och därmed göra enigheten i ifrågavarande punkt tills vidare fullständig. Eller skulle högerreservanternas till äventyrs känt sig tveksamma, huruvida icke de socialdemokratiska ledamöternas ståndpunkt vore att föredraga och hustrurna alltså borde erhålla rösträtt, trots att deras män icke betalt sina utskylder? I så fall tror jag, att de liberala inte varit omöjliga att enas med också på den linjen.

Till sist komma högerreservanternas med en uppskovsanledning, som är ny i orden men, som det heter, gammal på jorden, lika gammal som det motstånd, vilket i alla tider blivit rest mot varje reformkrav, inte minst i rösträttsfrågan. »Andra beydelsefulla frågor rörande djupgående förändringar i vårt representationsskick föreligga, från vilka den nu förevarande enligt vår uppfattning icke bör ses isolerad» säga reservanternas — det är den gemensamma slutdomen från reformens principiella vänner och motståndare, det är löftets ord till de trogna bland kvinnorna, vilka fäst sitt hopp vid högerens reformvilja.

Man vill spörja, om denna hänvisning till framtida omvälvningar får tydas såsom en utfästelse från högerreservanternas att bidra till den genomgripande revision av de politiska rösträttsreken, som är snart förestående. Brinner männe högern av iver att då på en gång skänka kvinnorna långt mera vittgående rättigheter, än de för närvarande själva begära? Det kunde synas så, om icke reservanternas kort förut förklarar, att det visst icke är sagt, att kvinnorna böra få rösträtt i samma omfattning som männen. Eller avses det nu föreliggande förslaget om lika rösträtt i komunerna? Då frågar man sig emellertid, vad den saken har med den föreliggande frågan att göra. Komunal rösträtt äga ju kvinnorna redan, och därmed den rösträtt till första kammaren, som de sakna till den andra.

A nej, vi måste tyvärr befara, att det anförda skälet är av sam-

ma sort som de från gammalt bekanta förevändningarna för att få en reformfråga uppskjuten. Det är icke fråga om orden, utan om tanken bakom orden: »inte nu, bara inte nu!»

Rösträttens svenska historia är full av dessa ord liksom grifternas av de dödas ben.

När det redan 1879 petitionerades om allmän rösträtt för män, svarade vårt statskicks grundare, Louis De Geer, uti det anförande, han avgav till statsrådsprotokollet, att skulle det bli allmän rösträtt för män — vilket han för sin del icke ville tillstyrka — borde därav också följa rösträtt för kvinnorna. Samma mening uttalade sedan 1899 års konstitutionsutskott och undansköt härmed männens förnyade rösträttskrav. Då den allmänna rösträtten för män på allvar blev aktuell något längre fram, hette det först på samma sätt både från statsrådsbanken och konstitutionsutskottet vid 1902 års riksdag: skulle det bli allmän rösträtt, borde den kvinnliga rösträtten följa mäns rösträtt åt. Så länge det gällde att uppskjuta den allmänna rösträtten för män, voro sålunda män och kvinnor uppösligt förenade. Men när slutligen förverkligandet av männens allmänna rösträtt icke kunde undvikas, blev man i stället angelägen att behandla den kvinnliga rösträtten såsom en fråga för sig, den där icke finge sammankopplas med männens rösträttsfråga. Så betraktade 1904 års konstitutionsutskott saken, och på detta sätt har slutligen också 1906 års riksdagsskrivelse, som utgör grundvalen för det senare utredningsarbetet och alla förslag till riksdagen, velat ha kvinnornas rösträttsfråga behandlad. Märk väl, att 1906 års riksdagsskrivelse, varigenom utredning och eventuellt förslag om rösträtt för kvinnor begäres, uttryckligen förklarar, att denna fråga »är av den omfattning och betydelse, att densamma bör finna sin lösning oberoende av den nu förestående rösträttreformen.» Detta var år 1906. År 1907 framlades den Lindmanska regeringens förslag till den nu gällande författningsformen, och samma ståndpunkt intogs då. Med erkännande av det berättigade i den kvinnliga rösträttsrörelsen uttalades i 1907 års proposition den övertygelsen, att politisk rösträtt för Sveriges kvinnor i en nära liggande framtid komme att bli verklighet. Men varför togs frågan icke upp omedelbart? Jo, man kunde hänvisa till den nyss igångsatta utredningen, och man önskade att icke äventyra lösningen av männens rösträttsfråga.

Den »nära liggande framtid», varom statsrådsprotokollet siade 1907, bör väl nu anses ha förflutit. Den utredning, som igångsattes 1906, och som låg till grund redan för 1912 års proposition, har icke givit kvinnorösträttens motståndare det minsta vapen i händerna. Vi stå nu, säga likväl reservanterna i utskottet, inför nya frågor av djupgående förändringar i vårt representationsskick, och med dessa spörsmål skulle kvinnorösträtten höra olösligt samman. Jag frågar: är det rimligt, är det rättvist, är det allvar i en politik, som hitills varit inriktad på att få denna fråga behandlad fullt fristående från andra författningsfrågor, men som nu plötsligt fordrar dess behandling i samband med andra, för övrigt icke alls närmare angivna frågor?

*Om politisk
rösträtt och
valbarhet för
kvinnor.*
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Man svarar mig: tiderna förändras och våra meningar om tidens frågor med dem. Det må vara sant, lika väl som ingen vill förmena en ärlig mening, som anser begreppet medborgare uteslutande vara genus maskulinum, att säga ett ärligt nej till kvinnornas rösträttskrav. Men lika visst är, att över dessa dagens skiftande meningar och allt mera enstaka förnekelser i princip av kvinnans medborgarrätt, står något, som heter *politisk handling* — erkännanden och utfästelser, som måste infrias, om icke all säkerhet och varje förtroende i det allmänna livet skall äventyras. Ett sådant politiskt dokument av utfästelsens natur är den riksdagsskrivelse av 1906, varom jag nyss talat. Man har dock numera, särskilt från högerhåll i första kammaren, gjort gällande, att man överskattat betydelsen av 1906 års riksdagsskrivelse. Man menar, att denna skrivelse allenast innehölle en begäran om utredning, ett utredningskrav som till intet förbunde. Jag ber häremot att få betona, att under den visserligen korta tid, som jag haft äran tillhöra första kammaren, jag åtminstone fick rikliga tillfällen att lära mig en sak: första kammaren brukade åtminstone den tiden aldrig uttala sig för en utredning, därest den icke i princip godtagit utredningens tendens och syfte. Men har så varit fallet även denna gång, måste det tillika medges, att även första kammaren fullt och helt erkänt det berättigade i kvinnans rösträtt. Det kan icke nog ofta upprepas vad riksdagen verkligen sagt i denna skrivelse. Riksdagen förklarar — jag citerar — att det näppeligen kan anses vara förenligt med en så vidsträckt rösträtt för män, som då ifrågasattes, att utestänga kvinnan från direkt politiskt inflytande. Kvinnan har nämligen, säger riksdagen, lika stora intressen att tillvarataga i samhället som männen och böra därför sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dessa intressen tillbörligt beaktade. Hårtill kommer — jag citerar alltjämt riksdagen — att kvinnan på grund av de henne särskilt utmärkande egenskaperna är ägnad att utöva ett gagneligt inflytande på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran.

Detta har riksdagen i sin helhet förklarat och därmed sagt det mesta och förståndigaste, som kan sägas bland avgörande skäl för kvinnans rösträtt.

Har någonting därefter inträffat i detta land eller ute i världen, som kan jäva riksdagens år 1906 uttalade omdöme? När riksdagens skrivelse avläts, var icke kvinnlig rösträtt införd annorstädes än i Finland och åtskilliga utomeuropeiska, allenast till hälften självständiga stater. Sedan dess har kvinnorösträtten gått segrande fram genom en stor del av världen, även inom Europa. Samtliga skandinaviska folk, utom vårt eget, ha tillerkänt kvinnan politisk likställighet med mannen. Världskrigets verkningar ha överallt sopat undan de från äldre kulturtillstånd hämtade argument, som anförts mot kvinnans deltagande i det politiska livet. Samhället har alltmer framstått som en organism, vars samtliga krafter, kvinnors såväl som mäns, måste i lika mån anspännas för att trygga samhällets och dess

medlemmars bestånd och utveckling. Kanske trycka nödtidens lidanden kvinnorna mest. De känna starkast ansvaret för familjens och särskilt barnens uppehälle och vård. Samhället tager kvinnornas såväl som männens bästa tid och arbetskraft, utskiftar på dem en dryg del av de skyldigheter, som vi alla ha att bära. Det är då mer än orättvist, det är förödmjukande, att kvinnan längre skall förvägras de motsvarande rättigheter, vilka vi för länge sedan som män velat tillerkänna henne, men som politiska förmyndare i det längsta förneka henne. Denna behandling av kvinnans rösträttsfråga har också väckt känslor av harm och förödmjukelse i vida kretsar bland kvinnorna, främst bland dem, som ådagalagt det mest målmedvetna arbetet för kvinnans rösträtt, den stora mängden av Sveriges upplysta, arbetande och ansvarsmedvetna kvinnor. Deras mest framträdande personligheter ha överallt i landet enstämmigt givit uttryck för sin grämelse och besvikenhet. Så skriver bland andra Ellen Key: »Det finnes icke högsinne, icke vishet, icke framsyn hos den höger som i denna stund av världshistorien och av Sveriges inre historia bereder sig att ånyo avslå kvinnornas rösträtt. Bakom detta krav stå nu minst *en halv miljon* målmedvetna svenska kvinnor ur alla partier. I allas deras namn kan jag försäkra, att om rösträtten nu avslås, kommer det att i samhällets djup som på dess höjder hos kvinnorna skapa en stämning, som politisk klokhet om ej annat borde hindra högern att framkalla.»

Ja, behandlingen av kvinnornas rösträttsfråga är förödmjukande för dem. Men i lika mån är den förödmjukande för männen. Jag avser härmed alltjämt de män, som erkänna rättvisan i det principiella rösträttskravet men fördröja redovisningen för att kanske sent om sider ockra på rättsinnehavet och utdela rätten efter millimetermått. Frågans förhållning är förödmjukande så mycket mera, som den otvivelaktigt mest förestavas av något, som i det allmänna medvetandet anses minst av allt anstå oss män: *fruktan*, till på köpet fruktan för kvinnor.

Jag vill icke här komma med påståenden utan belägg, och jag ber därför att få anföra ett nog så auktoritativt uttalande till stöd för mitt påstående. Vi hörde nyss de ord av erkänsla för det rättvisa i kvinnornas sak, som uttalades i 1907 års rösträttsproposition. Så kom frågan om kvinnans rösträtt upp i en kungl. proposition 1912. och i debatten om denna proposition angav den Lindmanska regeringens justitieminister med erkännansvärd öppenhet varför högern då sade nej till förslaget. Det berodde på, sade han, att den Lindmanska rösträttsreformen vållat en större förskjutning åt vänster, speciellt åt socialdemokratiskt håll, än man kunnat beräkna. Han yttrade, att ifall man nu skulle ytterligare fördubbla valmanskåren genom införande av kvinnlig rösträtt, man därmed skulle komma att i ännu högre grad förstärka det socialdemokratiska partiet eller i allt fall vänstern. Andra kammaren uppmanades därför att vänta och se tiden an »innan vi taga detta steg ut i det obekanta eller kanske rätare sagt ut i den, såvitt man kan se. ganska antagliga ytterligare

(Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

maktförskjutning åt radikalt håll, som vi nu icke vilja vara med om.»

Jag vågar rikta en öppen fråga till kvinnorösträttens principiella anhängare inom högern i konstitutionsutskottet: Är det icke i själva verket så, att deras anhållan om uppskov för statistisk utredning, särskilt i vad denna angår kvinnorösträttens antagliga verkning med hänsyn till kvinnornas uppdelning efter klasser och civilstånd, avser att få någon sorts garanti för att ett tillräckligt antal kvinnor skola rösta med högern? Jag har redan förklarat, att begäran om dylik utredning torde riktas icke till regeringen, utan till vederbörande partistyreelse. Jag vill icke heller uttala mig om det sannolika resultatet av en dylik siffergranskning. Men med den erfarenhet man ju äger om livets mångahanda överraskningar, icke minst i valtider, skulle jag vilja framställa det antagandet, att högern har för litet självförtroende då det gäller dess utsikter hos damerna. Jag skulle tro, att åtminstone de danska val, som nyss hållits, på grundvalen av lika rösträtt för män och kvinnor, givit en viss förstärkning åt högern, något, som särskilt på landsbygden gjort sig märkbart. Frånsett Köpenhamnsvalet har högern haft betydande framgång, och av fyra valda kvinnor fick högern två, medan två andra partier fingo blott var sin. På det sättet har högern i Danmark fått en viss erkänsla för det mod och den behjärtenhet den visat genom att ge kvinnan rösträtt. Den svenska högerns hållning till kvinnorösträtten uttrycker alltså efter min mening en säkerligen onödig fruktan för kvinnorna. Från en annan sida sett kan den ock betecknas som fruktan för själva den rättvisa i sak, som man måste erkänna, men som man icke vill giva kvinnan. Kvinnornas sak är blott en del, men en väsentlig del av demokratiens mål, att trygga samhällsutvecklingens ostörda gång genom att ge rätt och del i ansvaret åt de många, icke bara åt de få. Den, som fruktar demokratien, måste ock hysa farhågor för införandet av rösträtt för kvinnor.

Men även i detta avseende handlade 1906 års riksdag med öppna ögon, då den i sin riksdagsskrivelse gav erkännande åt principen om kvinnans rösträtt. »En sund och ostörd utveckling», säger riksdagen i denna skrivelse, »betryggas säkrast genom att samtliga de krafter inom staten, vilka därför äga nödiga betingelser, kallas att i sin mån medverka och göra sin insats i det offentliga livet.» Därför borde även kvinnorna tagas med.

Tyvärre kan det icke sägas, att denna förståndiga tankegång fullföljts vid de senare årens behandling av kvinnornas rösträttsfråga. Antingen har högern svnts böjd att betrakta hela affären eller de åtminstone halva utfästelser, som lägo i 1906 års skrivelse, såsom ett av den kvinnliga parten missurpfattat frieri på narri, där man helst ville, att ringen finge gå tillbaka. Eller också har det nekats blankt till hela förbindelsen, som när det vid 1912 års riksdagsdebatt från vissa håll ansågs som en ren oförsynthet att lägga fram en proposition i frågan. I båda fallen har jag för min del fått ett bestämt intryck av, att högern ångrar, att den gett sig för långt ut på de demokratiska vägarna. Men låt oss på ömse sidor framför allt tala öppet

med varandra. Är det högerns mening att gå vidare, eller har den bestämt sig för att gå tillbaka? Något tredje gives icke — allra minst i den tid av nöd och tvedräkt, som nu är och väntar oss. Vilja vi emellertid alla, var i sin stad, taga åtminstone ett ytterligare steg fram mot större samhällsrättvisa, då frågar jag: var kunna vi män mera oförbehållsamt och endräktigt göra början än hemma hos oss själva med en gård av rättvisa åt kvinnorna?

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Herr von Mentzer: Såsom herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet i sitt nyss hållna anförande framhållit, har i den reservation, som fogats vid konstitutionsutskottets nu föreliggande utlåtande givits tillkänna, att meningarna högerreservanterna emellan angående den principiella sidan av förevarande spörsmål vore delade. Några skäl för de olika principståndpunkterna ha icke angivits i reservationen, förvisso av den anledningen, att dessa skäl ofta under de gångna årens diskussioner i ämnet framförts, vadan ett framdragande av dem i år ansetts onödigt. Men då jag för min del är principiell motståndare till den kvinnliga rösträtten, anser jag det vara min skyldighet att här försöka framhålla de skäl, som för mig varit avgörande i frågan.

Alla äro vi väl ense därom, att det högsta, som finnes, är kärleken. Den högsta uppenbarelsen därav på jorden är Han, som dog för oss på ett kors. Men därefter, undrar jag, om vi icke finna detta största främst uppenbarat i kvinnan, sådan hon framträder i hemmet, där hon sprider solsken och värme i hängiven självuppoffring. Är detta emellertid sant, böra vi vara angelägna att bevara denna ställning åt henne. Vi hava för ett par dagar sedan med blick för den stora sanningen, att en förutsättning för en god stat äro de goda hemmen, sökt främja att denna sanning måtte göra sig gällande genom att ansluta oss till den riktiga tanken, att vi böra uppmuntra de unga männen att bilda egna hem genom att nödga dem att i rätt tid avlägga sparpennningar för dessa hem. Men mig förefaller det, att envar, som vill fortgå på den sålunda inslagna vägen bör göra vad han kan för att icke störa hemmens helgd genom att i hemmen kasta in de politiska partistriderna. Risken, att dessa strider skulle många sig in i och förbittra hemmen skulle vi efter min tanke förstora, om vi ställa kvinnorna i leden, där de politiska striderna härja.

Då jag nu säger detta, hoppas jag, att ingen skall glömma, att jag utgått från den grundtanken, att kvinnan är ägnad att företräda det högsta, som finnes, och att jag fördenskull icke vill föraktligt nedsätta henne. Jag vill bestämt tillbakavissa påståendet, att kvinnan är en lägre varelse än mannen. Vi hava gott om exempel på kvinnor, som visat sig kunna avlägga de högsta lärdomsprov och sköta de ansvarsfullaste platser. Men härav följer icke såvitt jag förstår, att kvinnorna i allmänhet böra kastas in i det politiska livet. Där är icke platsen, varest de kunna göra sig bäst gällande. Där frestas de snarare att låta känslolivet, som hos dem är starkt utvecklat, mynna ut i det, som är motsatsen till kärlek. När de framföra sina tankar och utföra sitt värv i hemmen, kunna

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*
(Forts.)

de efter min tanke göra sig bäst gällande och slippa att deltaga i de bittra striderna ute på de politiska valplatserna.

Då jag sålunda är emot det föreliggande förslaget, är jag det icke för att vägra kvinnorna medborgarrätt över huvud utan för att behålla åt dem den medborgarrätt, som är bäst både för staten och dem själva. Jag är, såsom jag förut yttrat, emot detta förslag dels därför att det synes mig motarbeta statens intresse för de goda hemmen, dels därför att jag vill, så långt ske kan, värna om hemmens helgd och skydda dem för de politiska fejderna, och dels därför att jag vill åt kvinnorna bevara den ställning, däri de efter min mening kunna göra sig bäst gällande.

Emellertid mötes den, som principiellt motsätter sig detta förslag, av mycket allvarsamma tillvitelser. Han är, heter det från olika håll, otidsenlig, oklok, orättfärdig, ja okristlig.

Då det gäller att tillbakavisa dessa tillvitelser, vill jag till att börja med i fråga om otidsenligheten säga, att envar är berättigad, ja skyldig, att icke såsom de döda fiskarna blott följa med strömmen utan i stället att i fråga om det, som rör sig i tiden, pröva allt och behålla det gott är.

Beträffande det okloka i en mot den kvinnliga rösträtten principiellt avvisande ställning, skulle detta okloka väl bestå däri, att man genom en sådan ståndpunkt motarbetar det, som man innerst önskar framgång, och att man gör stora förluster, som kunnat undvikas genom avvikande från principerna. Men härtill vill jag genmäla, att den som intager en sådan principiell ställning, han kan icke, om ändamålet synes än så vinstgivande, låta detta helga medlen. Dessutom kan jag icke underlåta att påpeka, att den åvägbragta utredningen utvisat, hurusom den kvinnliga rösträttens införande i allmänhet ej medfört någon väsentlig förändring till det bättre i det politiska läget i de länder, där den blivit lagfästad.

I fråga om iakttagande av rättfärdighet eller orättfärdighet kan jag icke underlåta att erinra om, att, då jag påyrkar det, som jag anser vara gott för staten, hemmet och kvinnan, så torde ingen med fog kunna tillvita mig, att jag vill handla orättfärdigt. Skulle man emellertid ensidigt vilja samla sig i yrkandet, att kvinnan på grund av detta rättfärdighetskrav skall såsom person i det politiska livet hava samma rätt som mannen, så synes det mig, som om man följdriktigt borde komma till det slutpåståendet, att kvinnorna skulle äga rätt till minst halva antalet platser här i riksdagen. Något sådant yrkande har visserligen icke blivit framställt, men man tager ett steg i sänder, och följdriktigheten leder till ett slut, som tyckes ådagalägga, att utgångspunkten var oriktig.

Vore det orättfärdigt att motsätta sig förslaget, så är det uppenbart, att ett sådant handlingssätt också skulle vara okristligt. Men till alla dem, som verkligen vilja taga hänsyn till den kristliga ståndpunkten i denna fråga, tillåter jag mig att hemställa, huruvida det är okristligt, att ihågkomma, att Kristus själv, som särskilt betjänades av kvinnor, valde, när det gällde den yttre verksamheten, icke sex manliga och sex kvinnliga apostlar, utan tolv

manliga apostlar, och utsände icke trettiofem manliga och trettiofem kvinnliga lärjungar utan sjuttio manliga, och att den store aposteln Paulus, om vilken det icke rimligen kan påstås, att han icke var besjälad av Kristi anda kortast och kraftigast uttalade sig i hithörande delar med orden: »Mannen är kvinnans huvud.» Därmed är icke sagt, att huvudet är förmer än hjärtat. Att den uppfattning, som sålunda blivit framställd, icke är en gammaldags österländsk åskådning, vid vilken man numera ej kan fästa väsentligt avseende, framgår tydligt för en var, som vill jämföra den ställning, som kvinnan får enligt denna uppfattning, och den ställning hon sedan århundraden haft och har i de delar av österlandet, där kristendomen ej fått göra sig gällande. Skulle nu någon vilja komma fram med det påståendet, att det måtte väl vara okristligt att icke handla på samma sätt som andra kristna stater, så vill jag då svara, att det är bäst, att var stat för sig, sedan den tagit hänsyn till och så långt som möjligt prövat de skäl, som föranlett andra staters handlingssätt, handlar efter vad den finner rätt och bäst och icke endast efterapar andra.

Slutligen vill jag säga, att, när de, som hava en principiell ställning, mötas med hån och smädelser, så kunna de taga det med stort jämnmod, ty de, som tillgripa hånets och smädelsernas vapen, ådagalägga därmed ofta endast, att de hava en svag ställning. För dem synas sakskälen hava tagit slut.

Herr talman! På grund av vad jag anført, ber jag att få yrka avslag å såväl punkt 1 i den kungl. propositionen som utskottets förslag.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 på aftonen.

Herr M a n n h e i m e r: Herr talman! Då utskottet i år gick till behandling av denna viktiga fråga, hyste man verkligen på vänsterhåll en viss, ehuru svag förhoppning om, att i varje fall någon del av högern skulle komma till mötes och att det till sist skulle lyckas att i denna kammare åstadkomma en majoritet för ett positivt steg till lösningen av kvinnornas politiska rösträttsfråga. Av reservationen till utskottsutlåtandet — underskriven av hela högern inom utskottet, ingen nämnd och ingen glömd — finner man emellertid, att denna förhoppning kommit på skam och att alltså — det synes uppenbart — även denna riksdag skall sluta, utan att något blir åtgjort i detta för landet så betydelsefulla spörsmål.

Från regeringsbanken har redan framhållits, att den ståndpunkt, som de s. k. principiella motståndarna intaga till denna fråga, måste anses av riksdagen underkänd redan år 1906, då riksdagen avlät sin skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning angående den kvinnliga politiska rösträtten. Herr justitieministern förklarade, att han även av reservationen fann, att de principiella motståndarna numera skulle hava uppgivit sitt motstånd. Jag tror, att han i den punkten missat sig, och efter det yttrande, som vi nyss hörde av den siste

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

ärade talaren, så framgår, att det åtminstone finnes en eller annan i denna kammare, som fortfarande står kvar på den ståndpunkten. Det förefaller mig i alla fall, som om, efter det läge frågan fått efter denna skrivelse, som riksdagen avlatit, det minsta man kan begära av dessa principiella motståndare i varje fall är, att de skola leda i bevis, att den utredning, som skett eller att den erfarenhet, som vunnits under de år, som därefter förrunnit, givit något stöd för deras uppfattning, att den politiska rösträttens och valbarhetens utsträckning till kvinnorna kunde antagas vara till skada för samhället och kvinnorna själva eller komma att verka upplösande på hemmen etc. De många landvinningar, den kvinnliga rösträtten sedan dess haft runt om i världen, ge visserligen icke det ringaste stöd för en dylik föråldrad uppfattning.

För en tid sedan roade jag mig med att bläddra igenom rikets ständers protokoll från 1840- och 1850-talen i vad de rörde då väckta förslag att bereda ogift kvinna rätt att bli myndig. På den tiden kunde, som bekant, kvinnan — om hon ej var änka — icke bli myndig vid någon ålder utan att erhålla särskild, av Kungl. Maj:t beviljad dispens. Likasom striden för den politiska myndigheten blivit lång, besvärlig och tålamodsprövande — på samma sätt var det med den kamp, som pågick för 60—70 år sedan rörande den ogifta kvinnans rätt att bli civilt myndig. Det intresserade mig att söka taga reda på de skäl, som motståndarna till det kravet på den tiden framkommo med. Och det blev verkligen en ganska nöjsam läsning både av utskottets betänkande och vad som under debatten framhölls. Jag kände mig riktigt hemmastadd, mina herrar, och jag kan icke motstå frestelsen att delge något litet av vad jag där fann.

Vid 1844—1845 års riksdag väcktes inom ett av stånden en motion om att kvinna skulle få bli myndig vid 25 års ålder. Motionärerna säga sig hava funnit erfarenheten ådagalägga, att kvinnan vore utrustad med icke mindre förmåga än mannen att handla förnuftigt och omtänksamt, och det syntes dem därför, som om hon borde äga lika rätt och anspråk med honom. Då dessutom — säga de — inskränkningarna av kvinnans frihet i nyssberörda hänseende verkade missgynnande på hennes ställning inom familjen, kvävde känslan av hennes eget värde, ansågo de, att en viss ålder — 25 år — borde fastställas, då hon bleve myndig. Denna motion betraktades nog på den tiden så, som första kammaren nu betraktar en av de typiska Lindhagensmotionerna, och den tidens lagutskott svarade på motionen bl. a. att, om en kvinna, därest hennes uppfostran jämväl riktades åt de yttre angelägenheterna, i allmänhet nog kunde anförtros vården av sina egna, denna från hennes verkliga bestämelse avvikande daning sannolikt skulle hava ett mindre välgörande inflytande på hennes kvinnliga väsende — det är ju välbekanta argument, icke sant! Detta utskottsbetänkande blev enhälligt och så gott som utan debatt godkänt av alla stånden. Vid nästa riksdag kom så frågan åter fram, och då godkände ständerna ett enhälligt lagutskotts utlåtande, vilket hade följande lydelse: »Då mannen danas för det offentliga livet och såmedelst vinner den erfarenhet,

som erfordras för värden av yttre angelägenheter, så bildas däremot kvinnan vanligen endast för det husliga, för en verksamhet, som ej medför en sådan erfarenhet. Kvinnans uppfostran har en nödvändig och orubblig grund i den naturliga skillnaden mellan könen. I denna är ock den grundlag nedlagd, enligt vilken kvinnans bestämelse är att verka inom den husliga kretsen, inom familjen, skild från det offentliga livets bestyr; och det är även en hos kvinnan, med sann kvinnlig bildning nästan ovillkorlig instinkt att draga sig undan dessa mot hennes bestämelse stridande och med hennes svagare natur, finare känsla och vekare lynne oförenliga bestyr. På dessa naturens omiskänneliga uppenbarelser har lagstiftaren icke kunnat undgå att giva akt.» Sedermera fortsätter lagutskottet: »Det är emellertid icke obekant, hurusom den ogifta kvinnan enligt flera civiliserade länders lagar, tillgodonjuter samma myndighet som mannen, samt att man från denna omständighet sökt hämta skäl för en dylik jämlikhet här i landet, men om än utskottet ej förbiser betydelsen härav, tror likväl utskottet, att Sveriges lagstiftare i främsta rummet måste fästa sin uppmärksamhet på nationens egen bildningsbana och närvarande tänkesätt.»

Om våra principiella motståndare till den kvinnliga politiska rösträtten fått diktera konstitutionsutskottets utlåtande i år, ja, då skulle de kunna hava använt — efter vad jag kan finna — detta utskottsbetänkande från 1847—48 års riksdag, som alltså skrevs för 70 år sedan, utan att behöva ändra en punkt i detsamma.

Vi se, som sagt, att det är alldeles samma argument, som våra principiella motståndare till den kvinnliga rösträtten presterar. Det är kvinnans naturliga läggning, hennes till hem och huslighet inskränkta uppgift; det är samma farhågor som nu liksom då uttalas angående de vådliga följderna för henne själv och samhället, om hon skulle uppnå den ifrågasatta likställigheten med mannen. Och, mina herrar, det råder nog ej något tvivel om, att de som på den tiden motsatte sig kvinnans rätt att bli myndig, hade mera fog för sin betänksamhet än de, som nu, med åberopande av samma slags skäl, vilja söka hindra beviljandet av politisk myndighet åt kvinnorna. På den tiden var kvinnans verksamhet väsentligt begränsad till hemmets värld, hennes kunskap och erfarenhet rörande yttre angelägenheter var nog ganska ringa. Men huru äro förhållandena nu? Kasta en blick på den tabell i den senaste statistiska årsboken, som utvisar folkmängdens fördelning efter yrken och kön vid slutet av år 1910! Man skall då finna, att det icke är många av de omkring 200 där upptagna olika yrkesgrenar, som icke redan då räknade kvinnor bland sina utövare. Det var endast bland präster och militärer och gruvarbetare samt några andra grupper, där det saknades kvinnor, men annars voro kvinnorna spridda i olika yrken över hela näringsområdet. Man kan då fråga: Varför skola dessa sakna rösträtt, hava de icke precis samma intressen och rätt att bevaka, som männen? Men detta gäller givetvis icke endast de kvinnor, som hava ägnat sig åt näringslivet, utan det gäller i lika hög grad dem, som hava värden om hem-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
närbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

men på sin lott. Det förefaller mig, som om, med det nuvarande tidsläget såsom bakgrund, intet tvivel kan råda därom. Kvinnorna bära icke den minsta bördan under den tid, vi nu genomleva. Tänk på hustrurna i de många små hemmen och deras arbete för att med sina ringa medel kämpa igenom dyrtiden och hålla samman hemmen. Dagligen och stundligen erfara de, huru det allmänna ingriper med sina lagar och påbud på hemmets område.

Det har ju också visat sig, att under senare tider man i andra länder icke kunnat motsätta sig kvinnans krav att vinna full medborgarerätt. Jag påminner om England, där motståndet emot kvinnörörsträtten förut var så starkt. Men huru har kristiden verkat hos oss med hänsyn till denna fråga? Är verkligen högerreservanternas ståndpunkt ett uttryck för majoriteten inom denna kammare — och det skall snart visa sig — ja, då synes det, som om rörelsen här skulle ha gått en motsatt väg mot i andra länder.

Förr i tiden — man kan ju här lämpligen erinra om det — fanns det inom denna kammare högermän, som med varmt intresse omfattade denna fråga. Den betraktades av dem som ett klart rättfärdighetskrav från kvinnornas sida, vilket samhället borde omhändertaga; åtskilliga motioner vittna därom. Nu däremot synes högern i denna kammare, trots tidslägets allvar och dess särskilda krav, anse denna fråga knappt förtjänt av att bli föremål för ett allvarigare övervägande. Jag behöver blott peka på utskottsbetänkandet av år 1917 och reservationen av i år.

Naturligtvis riktar sig denna anmärkning särskilt mot de av reservanterna, som icke äro principiella motståndare. Hade de eller någon av dem haft något verkligt intresse för denna fråga, ja, då hade de väl icke inskränkt sig till att säga, att de finna Kungl. Maj:ts förslag oantagligt, utan bekvämat sig till att ge till känna, på vilka villkor de ville medverka till lösning av denna fråga. Deras tal om, att denna fråga är outhärdlig, har av herr justitieeministern så utförligt bemötts att jag icke behöver uppehålla mig längre därvid.

Innan jag slutar anser jag mig böra närmare beröra två delar. Den ena avser frågan om valrätt för gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, och vars man är i konkurs-tillstånd eller icke erlagt påförda utskylder. I denna del har utskottet godkänt, vad den kungl. propositionen föreslagit eller att sådan kvinna ej skulle äga valrätt. Socialdemokraterna i utskottet ha i den punkten även anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag, dock först sedan ett motionsvis framfört förslag, som ville medge sådan kvinna valrätt, av utskottsmajoriteten utvoterats. Det är till förmån för detta förslag, de reserverat sig. Frågan om en ändring i de s. k. strecken, som grundlagen nu uppställer för valrätten, är för närvarande under utredning. En särskild kommitté har av Kungl. Maj:t för ändamålet utsetts, och dess arbete pågår för närvarande. Det finnes grundad anledning antaga, att redan nästa riksdag skall få motse förslag i denna fråga. Redan denna omständighet har för utskottet varit ett tillräckligt skäl för att icke föreslå någon ändring i Kungl. Maj:ts förslag, vil-

ket för övrigt måste anses vara en konsekvens av de nu gällande stadgandena angående »streck» för mannens valrätt, och som utskottet framhåller, även en konsekvens av de nu rådande lagbestämmelserna om makars egendomsgemenskap. Jag tror för övrigt icke heller, att det realiter förefinnes så stor skillnad mellan utskottets och de socialdemokratiska reservanternas förslag. Om en gift man kommer i konkurs, så lär nog hans hustru, efter vad jag tror, juridiskt anses vara i konkurs, ända till dess hon vunnit boskillnad. Är detta, som jag tror riktigt, ja, då finnes i avseende å konkursstrecket ingen annan skillnad mellan Kungl. Maj:ts av utskottet godkända förslag och de nu berörda reservanternas än den, att i det förra, nämligen Kungl. Maj:ts förslag, klart utsäges vad som är det faktiska förhållandet i ett fall sådant som det ifrågasvarande. Vad utskyldsstrecket beträffar torde då även i avseende därå kunna ifrågasättas, huruvida icke — även om paragrafen formulerades så, som reservanterna önska — en gift kvinna, som ej vunnit boskillnad eller hemskillnad och vars man ej guld.t påförda utskylder, på sätt i grundlagen anges, på grund av egendomsgemenskapen mister sin valrätt. Att döma av ett av högsta domstolen för några år sedan avgjort rättsfall, som jag naturligtvis icke här närmare kan ingå på, synes denna fråga icke fullt juridiskt klar. Jag tror därför icke, att reservanterna, under den nu rådande egendomsgemenskapen makar emellan, i praktiken skulle nå sin avsikt att bereda gift kvinna valrätt i mycket större utsträckning än vad Kungl. Maj:ts förslag gör.

Den andra punkten jag skulle vilja beröra, avser rätten för makar att utöva rösträtt för varandra. I nu gällande grundlag stadgas, »att rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den, som vid valtillfället personligen inställer sig». Vid olika tillfällen, då den kvinnliga rösträtten varit under behandling i riksdagen, har det ifrågasatts, huruvida icke förhållandena i vårt land, särskilt i vissa glest befolkade delar därav, nödvändiggjorde, att, i samband med införandet av den kvinnliga rösträtten, det medgäves rätt till undantag ifrån nämnda, givetvis riktiga regel rörande ovillkorlig personlig inställelse vid röstavgivningen. För makar i de små hemmen på landsbygden kunde mycket ofta i vissa landsdelar, där avståndet från hemmet till valstället kan vara avsevärt, uppstå svårigheter att samtidigt lämna hemmet för att avge sina röster. Man har då för att möjliggöra röstningen för sådana makar föreslagit att i riksdagsordningen borde införas ett stadgande, som medgäve makar ömsesidig rätt att genom fullmakt utöva rösträtt för varandra. Då utskottet hade att taga ställning till denna fråga och de motöner, som väckts i båda kamrarna, så fann det först och främst, att man icke kunde förneka behovet, särskilt på landsbygden, av åtgärder i nu berörda syfte. På vissa håll ställde man sig något betänksam mot att möta detta behov på det sätt man först tänkt sig eller genom att medgiva röstning medelst fullmakt. Man framhöll vikten och betydelsen av att röstningen bör vara uttryck för den röstandes egen personliga uppfattning och övertygelse; och någon garanti här-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

för ger icke fullmaktsröstningen. Jag vill gärna medge, att denna fråga icke har så stor praktisk betydelse. I de flesta fall rösta nog man och hustru lika. Men saken har kanhända mera en, så att säga psykologisk eller pedagogisk betydelse. Man bör, i den mån det är möjligt, ordna röstningen så, att det blir klart för den röstande, att det är en medborgerlig akt han eller hon utövar av den betydelse, att den bör fullgöras under känslan av ansvar och förpliktelse. Huruvida ett ordnande av denna sak i annan form än genom fullmaktsröstning skulle komma att medföra alltför stora praktiska svårigheter, den frågan har utskottet icke haft tillfälle att bestämt ta ståndpunkt till. Utskottet har inskränkt sig till att föreslå ett tillägg till ovanberörda stadgande i riksdagsordningen och har därmed valt en formulering, som lämnat öppen möjlighet, att i vallagen närmare bestämma, huruvida röstningen bör anordnas genom vanlig fullmaktsröstning eller på annat sätt. Det var dessa två detaljer, som jag nu något närmare ville hava berört, för att påvisa utskottets ställning till desamma.

Mina herrar! Mycket har ordats om vårt förstakammarproblem i dessa dagar, och om första kammarens uppgift i statslivet, om den karaktärsskillnad, som bör finnas mellan kamrarna, och man har forskat i historien för att utröna grundlagsstiftarnes mening i dessa hänseenden. Jag är säker på att ingenting kan hava varit mera främmande för en mans tankar, sådan som Louis de Geer, därom kunna nog alla enas, än att första kammaren skulle göras till en institution, som skulle stå hindrande i vägen för genomförandet av en reform, för vilken en bestämd majoritet av folket vid upprepade tillfällen uttalat sig. Huru förhåller det sig nu med den kvinnliga rösträttsfrågan? Jo, från och med 1912 har denna fråga varit under behandling i riksdagen icke mindre än fyra gånger, två gånger i form av kungliga propositioner. Andra kammaren har alla gångerna godkänt förslag om rösträtt för kvinnorna. Tre gånger har majoriteten av svenska folket i val uttalat sin anslutning till de partier, som upptagit politisk rösträtt och valbarhet för kvinnan på sitt program. En bestämd, stadgad folkmening har sålunda rörande denna sak kommit till uttryck.

Tror verkligen majoriteten i denna kammare, att den under sådana förhållanden med sitt motstånd kommer åstad annat än en mycket kort tids uppskov. Frågan kommer igen riksdag efter riksdag, till dess den vunnit sin lösning. Inser icke majoriteten i denna kammare, att detta fåfänga motstånd dock, så länge det räcker, måste åstadkomma bitterhet i sinnena hos stora lager av vårt folk, måste framkalla tankar på hotåtsörder för att sätta makt mot makt, att, med ett ord, det betyder strid och splittring i en tid, då man borde göra allt för att undvika detta, då man borde göra allt för att samla alla krafter till gemensamt arbete under gemensamt ansvar?

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets betänkande i denna punkt.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

Herr Boberg: Herr talman! Ehuru jag inom utskottet reserverat mig emot utskottets betänkande, så tillhör jag icke dem, som äro principiella motståndare till kvinnans politiska rösträtt. Och jag kan mycket väl förstå, hurusom en del bildade, begåvade och allmänt intresserade kvinnor inom skilda politiska läger skola känna sig misslynta över att icke äga politisk rösträtt, under det att hundratals män, som äro dem underlägsna i insikt och mognad, äga denna rösträtt. Varför, fråga de sig och oss, äga icke vi samma rätt som männen i detta avseende? Det är icke lätt att nöjaktigt besvara denna fråga, om man säller sig på *principiellt* avslag. Detta gör icke jag. Om jag det oaktat icke gått med på utskottets hemställan, så beror det på, att jag icke anser denna tid lämplig för frågans lösning och ej heller anser frågan vara så mogen och utredd att den kan och bör lösas nu. Jag skall söka giva några skäl för denna min ståndpunkt.

För det första så är det dock, trots allt som sagts här, blott en ringa procent av kvinnorna själva, som ådagalägga något verkligt intresse för saken, oaktat en mycket livlig och vidsträckt agitation därför. Ofta får man höra — och jag tror många av herrarna kunna bestyrka detta — huru kvinnorna själva, synnerligen ute på landsbygden, säga: vad skola vi med denna politiska rösträtt? Hava icke männen nog därav, utan att vi skola dragas in i dessa uppslitande politiska fejder? Må vi i stället få ägna vår kraft och tid åt andra saker, som kunna vara minst lika viktiga som den politiska agitationen och de politiska striderna.

För det andra måste man ju säga sig, att kvinnorna knappast skola uppnå det resultat av rösträtten och valbarheten till riksdagen, som de själva gärna tro. Det är nog med dem, som med många män, som, när de gå utanför riksdagen med sina tankar och önskinningar, tro sig kunna omsätta dem i handling, endast de komma in i riksdagen. Men då de komma in där, finna de, att det sannerligen icke går så lätt, som de tro, att få riksdagen med på förslagen. Illusionerna brista ofta som bubblor för dem. Jag undrar, om det icke skulle gå på samma sätt för kvinnorna.

För det tredje måste man hålla klart för sig, att kvinnan icke är utan inflytande på livets gång och statens utveckling, även om hon icke blir in dragen i det politiska livets ofta heta, lidelse och förtal framkallande, strider. Som moder, som maka och som lärarinna har kvinnan stort inflytande över männens fostran, utbildning och tänkesätt. Ofta är det så, som en fransk tänkare Tupper säger: »Mannen befaller, men kvinnans vilja sker.»

Herr justitieministern frågade, om vi högermän äro rädda för kvinnan. Nej, vi äro icke rädda, men det finns nog män, som äro rädda för kvinnan. Jag läste en gång som barn på en karamelldevis:

»Jag hör ljud av tofflor knarra.

Alla mina lemmar darra.» —

Så det finns nog, som sagt, män vilka äro rädda för kvinnan!

Napoleon ansåg, att den största kraften för ett land var goda

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

mödrar, och jag tror, att, även om kvinnan icke kommer in i den lagstiftande församlingen, hon dock kan utöva ett starkt och hemligt inflytande på de män, som äro där, så att hennes intressen bliva tillgodosedda i samma grad, som om hon själv vore närvarande. Jag kommer ihåg vad en dansk skald säger om kvinnans och mannens inbördes förhållande i detta avseende:

»Han kämpar, då kvinnan blott sysslar vid bordet.

Men han är armen och hon är ordet.»

Det vore väl för övrigt mycket sorgligt, om en riksdagsman, som innerligt älskar sin moder, som har sin syster kär, som känner sig lycklig med sin hustru och tänker på sin dotters framtid, icke skulle göra allt vad på honom ankommer för att bevaka kvinnans rätt och söka föra lagstiftningen fram på linjer, som vore gagnelösa för både kvinnan och hemmet. Det vore ett stort och ömkligt fattigdomsbevis för männen, om de icke i detta avseende livades av de bästa avsikter och de varmaste känslor. Kvinnan bör därför icke känna sig så utestängd, även om hon icke personligen eller synligen är här. Vi äro alla gångna ur kvinnans sköte, och hennes tysta, mäktiga inflytande över mannen skall icke upphöra. Det sträcker sig från vaggan till graven och ofta in i det odödliga livet.

Se vi nu, för det fjärde, på de länder, där kvinnan erhållt politisk rösträtt, närmast Finland och Norge, så ha de icke där kunnat åstadkomma något vidare, som man kan peka på såsom deras speciella insats. Ja, Finland förete för närvarande en sådan bild av inbördes strider och upplösning, att det är förenat med stor sorg och smärta att betrakta den. Detta rå ju icke kvinnorna för, det vet jag nog, men de ha icke heller med sitt politiska inflytande kunnat förhindra det, och man bör taga hänsyn även till *den* saken.

Giver man vidare akt på, huru de kvinnor, som äga kommunal rösträtt, använt sig av densamma, synnerligen på landsbygden, så finner man, att det är högst få av dem, som begagnat sig därav på annat sätt, än att de vid tillfällen givit sin fullmakt åt någon, som bet dem därom. Deras direkta deltagande i det kommunala livet ute på landsbygden är sålunda mycket minimalt. För att få upp dem till politiska val måste säkerligen en mycket livlig agitation bedrivas. Men är det icke agitation och hets nog på det politiska området vid valen? Skulle kvinnorna i sin helhet vinna något på att bli indragna i denna bittra strid med den smuts, som den ofta stänker upp? Skulle de göra det?

För övrigt är ju hela tiden i gungning och oro. Man vet icke den ena dagen, vad som skall ske den andra. Dyrtiden, som råder, bristen på matvaror och annat nödvändigt, deklARATIONER och ransoneringsar — allt bidrager till att hålla sinnena i en viss retlig spänning, som ofta utlöser sig i ganska häftiga uttryck. Att i en så upprörd och hetsig tid, då vi vandra under en himmel, full av bullrande och hotande åskmoln, införa kvinnorna i den politiska striden och därmed mer än fördubbla valmanskåren innebär, enligt min tanke, en ny fara. Vi veta ju icke eller kunna beräkna, huru

alla dessa nya röster skola utfalla och vad inflytande, som därav skall u gå i vårt politiska liv för staten och landet.

Nu vet jag ju, att många av herrarna säga: varför behöva vi beräkna det? Om förslaget är rättvist, böra vi bifalla det utan att tänka på följderna. Men enligt min mening är det rättvist och rättfärdigt att något tänka på följderna av, vad man gör.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Herr justitieministern sade i sitt anförande, att vår historia är lika full av invändningar och hinder, som gravarna äro fulla av de dödas ben — invändningar och hinder mot reformförslag, som framställts. Ja, men jag frågar tillbaka: om allt skett i nuet, huru skulle det då sett ut för närvarande? Det är i alla fall väl, att det finnes krafter, som hålla igen vid ett visst tillfälle, ty annars skulle det kunna gå till graven och de dödas ben med alltihop på en gång. Enligt min mening böra vi alltså vara stilla och avbida en lugnare tid, då krigets storm stannat av och ställningen klarnat så, att vi mera nyktert kunna betrakta läget och vad vi böra eller icke böra göra. Om några andra folk, nödda och tvungna av de svårigheter, vari de leva, nu måst införa den kvinnliga rösträtten, såsom till exempel England, så kan det väl icke skada oss, om vi bida litet för att få se utslaget därav vid de val, som förestå i detta land.

Det kännes visserligen svårt att för närvarande neka tusentals kvinnor, som äro lika goda, kloka och bildade som männen den politiska rösträtt, som mannen nu har. Men dessa kvinnor böra dock fullt förstå våra betänkligheter mot att nu införa denna rösträtt, då de säkert liksom vi inse att tiotusentals kvinnor därmed dragas in i striden utan att egentligen känna det politiska läget eller veta, på vilken sida de skulle lägga sin röst. Ty, jag betonar det igen, det är dock endast en ringa procent av kvinnorna, som i djupare mening intressera sig för frågan.

Som sagt, tidens allmänna läge, livsmedelssvårigheterna, de många förargelser, som genom maximipris och ransonering uppstått, mana till försiktighet, då det gäller att i ett slag vida mer än fördubbla valmanskåren och på den politiska vädjobanan införa massor av nya känslotänkande stridstrupper och massor av nya röster, som man icke kan beräkna, hur de skola utfalla.

Låt världskrigets storm lugna av och ställningen efter den något klarna, innan vi gå till denna stora och viktiga frågas lösning. Landets kloka och ädelsinnade kvinnor skola och böra förstå, att vi intaga denna ståndpunkt just för att gagna både dem och landet.

På grund av vad jag sålunda anført ber jag, herr greve och talman, att få yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition och utskottets beänkande samt bifall till den av herr Clason m. fl. avgivna reservationen.

Herr Hj ä r n e: Herr greve och talman! Jag kommer i denna fråga till samma resultat som de ärade reservanterna, nämligen till att avstyrka förslaget i det skick det föreligger. Men jag kan icke helt och hållet instämma i den motivering, som de ärade reservanterna förebragt, och jag anser mig skyldig att åtminstone, utan att mer

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

än alldeles nödvändigt förlänga debatten, framlägga några av de skäl, som bestämt min avvisande uppfattning.

Reservanterna önska en ny och grundligare utredning av frågan, och de låta därmed förstå, enligt min mening, att de under andra omständigheter, efter en sådan ny och grundlig utredning, torde vara benägna att tillstyrka kvinnans rösträtt och valbarhet till andra kammaren. Denna ståndpunkt synes mig både teoretiskt och praktiskt svag.

Riksdagen har för länge sedan uttalat sig, visserligen i allmänna ordalag, för en utredning av frågan om kvinnans rösträtt, och officiella anstalter av olika slag ha därefter blivit gjorda för en sådan utredning. Ärendet har således blivit behandlat från mångahanda synpunkter, dessutom även av forskare och författare, mer eller mindre grundligt och vetenskapligt, i Sverige såväl som utomlands, och en synnerligen vidlyftig litteratur finnes sålunda att tillgå för dem, som allvarligt vilja sätta sig in i denna fråga. Det förefaller mig därför, som om medlemmar av vår riksdags konstitutionsutskott bort hava haft tillräcklig tid på sig att komma till en bestämd övertygelse och, i fall de ansåge sig behöva någon ytterligare utredning, själva prestera åtminstone så mycket av en sådan utredning, att de för sin egen del kunde uttala sig för eller emot frågans avgörande vid detta tillfälle utan att behöva åberopa det ännu tilläventyrs förefintliga utredningsbehovet. Denna invändning gör därför snarare intryck av en undskyllan, en förevändning än av ett verkligt argument. Politiskt sett verkar ett sådant intryck försvagande, jag tillåter mig säga det, på kammarens anseende för fast och klar hållning.

När jag nu emellertid för min del ser mig nödsakad att rikta denna anmärkning mot de ärade reservanterna, hoppas jag icke bliva missförstådd därhän, att jag skulle betrakta dem såsom personligen i saknad av sådan hållning. Jag har endast talat om det intryck, som deras uppträdande synes mig ägnat att framkalla, säkerligen utan tillräcklig anledning för övrigt, men dock tyvärr ett intryck av sådan beskaffenhet, att utsikterna för denna frågas riktiga behandling därigenom, enligt min tanke, betydligt försvagas.

Lättare hade jag kunnat förena mig med en annan tankegång, som också skulle inneburet ett undanskjutande av frågan för denna gång, men som jag icke funnit uttryckligen betonad i reservationen. Man kan icke anse det överensstämma med en sann och djup politisk ansvarskänsla att under nuvarande tidsomständigheter, som i så hög grad påkalla alla sunda folkkrafter samling till avvärjande av landets inre och yttre nöd, att i denna tid och under sådana omständigheter framlägga och söka genomdriva författningsändringar, som icke med skäl kunna betecknas som ovillkorligen och just nu nödvändiga och nyttiga, utom som tvärtom måste bidraga att ytterligare förvärra splitet och oron inom folket. Ett sådant förfarande vittnar om otillräcklig politisk mognad hos alla dem, som äro delaktiga i denna brist på politisk ansvarskänsla. Att till ursäkt åberopa föredömen från utlandet, till exempel från England, ifråga om kvinnorösträtten, eller från Tyskland, i fråga om den allmänna rösträttens

utvidgning över huvud, hjälper icke mycket upp saken, ty även därifrån, från dessa krigförande länder, förnimmas i våra dagar kraftiga och vederhäftiga varningar just mot ett sådant äventyr, och utgången även där kommer att utvisa, liksom hos oss, i vilken mån dessa varningar varit befogade eller icke. Ingen kan högre än jag önska det senare, det vill säga att händelsernas utveckling måtte vederlägga varnirgarnas befogenhet vad Sverige beträffar, men det må förlätas mig, om jag icke här kunnat undertrycka mina tvivelsmål, emedan jag fruktar, när allting toges i betraktande, att det allmänna politiska nödläget i själva verket kanske är svårare hos oss, trots vår fred och neutralitet, än i starkare och rikare, om ock för tillfället sinsemellan krigförande stater.

Jag skulle särskilt funnit det ganska naturligt, om just de rösträttskrävande kvinnorna och i all synnerhet sådana damer, som i andra avseenden anslutit sig till moderata eller så kallade högervänliga åsikter, om dessa för närvarande hade allvarligare än tyvärr alltför många män besinnat fäderneslandets tunga bekymmer och på grund därav tills vidare inställt sin ivriga verksamhet för att skaffa sig den efterlängtade rösträtten och valbarheten till andra kammaren. Så har emellertid icke skett, och dessa damer ha sålunda utan tvivel visat sig modigare och förtröstansfullare, om också icke politiskt mognare, än vad jag och många med mig egentligen hade vågat tro dem om. Deras nitälskan kan likväl icke förmå mig att undertrycka min obenägenhet att gå deras syften till mötes, men jag anser mig visa dem den största aktning, som i detta fall står mig till buds, om jag öppet uttalar, även vid äventyr av deras underkännande, de för mig viktigaste tankar, som tvungit mig att fortfarande vidhålla min motsträvighet. Till någon ersättning skyndar jag mig dock att genast uttala som mitt personliga förmenande, att detta mitt och andras motstånd, även om det skulle tolkas långt kraftigare än vad jag förmår, sannolikt är horplöst och inom en icke avlägsen framtid kommer att brytas, visserligen icke på grund av kvinnorösträtts inneboende förnuftighet och samhällsgagn, men i följd av vad jag skulle vilja kalla händelsesammanhangets logik, som visst icke sammanfaller med det rätta framåtskridandets seger. Den följdriktiga utvecklingen här i världen är ett neutralt begrepp, den kan bära nedåt likaväl som uppåt. Om man i detta fall, som jag, tror det förra, nämligen att utvecklingen i denna fråga gått nedåt, så fritages man alltså ej från det samvetsansvar, som är förknippat med att i det längsta motarbeta och fördröja en sådan utveckling, efter som ju framgången eller tron på framgången inöalunda (och allra minst för dem, som avskv den så kallade »maktfilosofien»), kan vara den tillförlitligaste av alla politiska ledstjärnor.

Jag skall icke inlåta mig på några ömtåliga jämförelser mellan kvinnans och mannens av Försynen eller, om man så hellre vill, av naturen givna olika naturanlag och bestämmelser för politiska, sociala eller andra arbetsområden. Jag inskränker mig till att endast i förbigående tillkännagiva någonting, som egentligen och strängt taget ej borde behöva utsägas, nämligen att det ej kan falla mig in

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

att förfäktat något slags underlägsenhet i samhällsduglighet vad kvinnan angår i jämförelse med mannen. Mitt motstånd mot utsträckning till kvinnan av den politiska rösträtten är förankrat på ett helt annat plan, på en helt annan grund och betingas således ej av några slags undersökningar om hennes natur och begåvning, lika litet som jag till exempel bryr mig om att undersöka kvinnorösträttens inverkan på de nuvarande politiska partiernas valutsikter.

Till en början vill jag påpeka ett förhållande, som är allmänt bekant men som i detta sammanhang alltför ofta lämnas å sido, nämligen att kvinnan hos oss redan åtnjuter åtminstone medelbar politisk rösträtt vid val till riksdagens första kammare såsom röstberättigad och även valbar inom kommunen. Jag finner icke detta förhållande på något viss idealiskt i och för sig eller i dess nuvarande gestaltning och anordning, men det är dock ett faktum, som i sin mån betingar ett kvinnligt medinflytande på första kammarens sammansättning. Det är också ett faktum, som jämte åtskilligt annat rättfärdigar reservanternas uttalande, »att andra betydelsefulla frågor rörande djupgående förändringar i vårt representations-skick föreligga, från vilka den nu förevarande enligt vår uppfattning icke bör ses isolerad», ett uttalande, vari jag till fullo kan instämma. Det kan ju t. ex. tänkas, att vid en ifrågasatt ombildning av första kammaren delta nu berörda kvinnliga inflytande kan tydligare utpräglas och därigenom sålunda bidra att, jämte andra förändringar, giva första kammaren med avseende på dess ursprung ur väljarmängden en mera betonad åtskillnad från andra kammaren än nu. Huruvida i sak någonting väsentligt därmed kunde vinnas, t. ex. med hänsyn till kammarens betydelse och verksamhet över huvud, därom tillkommer det mig icke nu att vidlyftigare uttala någon mening. Blott så mycket må jag ha rätt att framhålla, att om denna kvinnliga rösträtt ses i sitt sammanhang med första kammarens ombildning och dess differentiering från den andra, då försvagas såtillvida på samma gång bevisningen för kravet på kvinnans rösträtt vid val till andra kammaren, ävensom den eldande kraften i talet om kvinnans förnärande utslutning från allt slags deltagande i det politiska livet. Visserligen tror jag ej, att därmed detta krav och detta tal kunde alldeles understummas, men måhända kunde på detta vis någon anhaltsstation under glidningen utför kunna uppnås.

Vidare motsätter jag mig det framlagda förslaget om kvinnans rösträtt till andra kammaren på den grunden, att därigenom valmanskåren skulle onödigtvis och rentav till skada för vårt politiska liv åtminstone fördubblas. Valmanskåren är redan nu alldeles för stor för att kunna göra sig hälsosamt gällande såsom uttryck för en upplyst folkmening. Den verkliga politiska upplysningen består i förmågan att efter bästa samvete avväga och följa de allmänna statsintressena i deras sammanhang med de enskilda, ofta nog i deras motsats mot den naiva eller fullt medvetna egennyttnen. En sådan upplysning är svår nog att vinna för vem som helst på egen hand, men det är ett ännu svårare arbete att vinna andra, och

ju flere, dess värre, för den därmed förenade uppoffringen av inrotade fördomar. Då är det vida bekvämare och tacksammare att helt enkelt vädja till dylika fördomar och med dem förknippade enskilda intressen och lidelser, i synnerhet om dessa lidelser kunna sammanslås till klassintressen, och om själva författningen är så beskaffad, att valorganisationen rent av inbjuder till att hävda de enskilda intressena såsom förmenta rättigheter. Ju större valmansmassorna äro, dess mer locka de till suggestioner i sådan riktning, och försöken att motverka denna »massans psykologi» kunna endast långsamt, under utomordentliga omständigheter och hos särskilt godartade och begåvade, genom längre erfarenheter skolade folk, vinna någon avsevärd framgång. Kastar man nu plötsligt in lika stora valmansmassor som de förut berättigade, då måste ju denna politiska uppfostran så att säga göras om igen under försvarande omständigheter och med ännu tviveisammare utsikter. Att dessa nya väljarmassor skulle bestå av kvinnor, kan åtminstone ej betraktas såsom någonting särskilt gynnsamt, eftersom kvinnan utan tvivel är minst lika utsatt för vilseledande suggestioner som mannen. Ett sådan experiment är isynnerhet farligt under en så orolig tid som den vi nu uppleva.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Men, heter det, om kvinnans rösträttskrav är *rättvist*, då måste det väl, kosta vad det vill, uppfyllas, ty rätten måste ju gå framför allting annat. Ja, om det vore rättvist, då skulle jag också känna mig nödsakad att böja mig för detta krav. Men jag förnekar denna dess rättvisa, och jag grundar mitt motstånd framför allt på denna min uppfattning.

Det är sant, att rösträtten i vår författning framträder såsom på sätt och vis skenbart organiserad till en företrädesrätt för mannen såsom blott och bart sådan, och att detta sken kan användas för att suggerera fram känslor av förnärmelse mot kvinnan såsom utesluten från vad man kallar »politisk myndighet». Men allt detta är dock blott och bart ett sken och ett motbjudande återsken av ett sken. Rösträtten är till sitt verkliga väsen icke någon enskild företrädesrätt, utan en offentlig plikt mot staten och skall utövas såsom en sådan plikt, oberoende av alla känslusuggestioner. Det är bedrövligt, jag vågar säga det, att vår författning kan giva anledning till ett sådant skenverk, ett fel, som visserligen borde rättas genom en verklig reform, ehuru jag tyvärr måste bekänna, att en sådan välbehörlig reform knappast synes mig genomförbar, såsom förhållandena ha utvecklats sig i vårt land, isynnerhet från den dag år 1902, då denna kammars dåvarande majoritet plötsligt bekände sig till den s. k. »allmänna» rösträtten med »garantier», som sedan vid utförandet inskränkte sig till det proportionalistiska valsättet.

Om rösträtten icke i sin föga lyckliga formulering hade blivit tilldelad mannen blott och bart såsom sådan, alltså icke såsom ett slags företräde för mannen med några få mindervärdiga och därför nedsättande undantag, utan blivit formulerad såsom en särskild betungande offentlig plikt enkom för sådana män, som icke hade

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*
(Forts.)

att fylla andra, kanske viktigare plikter mot det allmänna, då hade kvinnan icke haft någon skenbar anledning att känna sig förödmjukad på grund av sin utslutning, som hon i sådant fall hade haft att dela med många i kraft av sin samhällsställning och sina statsuppgifter fullt vederhäftiga män. Skenet av kvinnans tillbakasättande förvållas t. ex. icke minst därigenom, att alla män, som åtnjuta löner för befattningar i statens, kyrkans eller kommunens tjänst, få vara med om att vid valen verka för sina särskilda förmåner även emot det allmänna. Men detta kvinnans tillbakasättande är dock blott ett sken. Det är överhuvudtaget en villfarelse, att sammanslå rösträtten till riksdagens andra kammare med medborgarrätten i allmänhet. Det är ock en villfarelse, som sammanhänger därmed, att betrakta riksdagslivet såsom statens eller politikens egentliga drivkraft och praktblomma. Det vore enligt min tanke mera överensstämmande med den på samma gång fosterländskt och verkligt modernt tänkande kvinnans värdighet att i ord och arbete bekämpa dylika föråldrade och banala villfarelser än att sträva efter ytterligare andel i en riksdag, vars demokratiserade utveckling såsom en skådebana för allehanda inbördes och emot statens krav stridande enskilda intressen och lidelser ovillkorligen och det måhända ganska snart, snarare än mången inbillar sig nu, torde leda till en kännbar minskning av dess anseende och dess inflytande inom det moderna statslivet. Kvinnans krav på rättvis jämlikhet med mannen fylles icke genom hennes eget utvidgade deltagande i riksdagslivet utan främst och allra mest genom det manliga riksdagslivets vederbörliga begränsning.

Jag gör mig således, efter vad jag kan se, icke skyldig till någon orättvisa eller någon förolämpning mot Sveriges kvinnor, då jag, herr greve och talman, yrkar avslag på utskottets hemställan och den däri tillstyrkta kungliga propositionen.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Det har förefallit mig mer än en gång, som om kvinnorna levde i den föreställningen, att deras rösträttsfråga just nu skulle ha vind i seglen. Det är kriget, som sänt den vinden. De ha blivit ställda på en mängd nya platser, och de ha ersatt männen på alla dessa platser. Jag har svårt att förstå, att detta skulle vara något nytt och avgörande skäl för den kvinnliga rösträtten. Det är så många maskiner, som förut ha ersatt män utan att därför ha fått någon rösträtt. Och det är ju dessutom gott om lärda karlar, som kunna göra klart för oss, att kvinnan är en dålig ersättare. Ännu så sent som år 1912 kunde en tysk professor — i en broschyr mot kvinnans rösträtt — anse sig böra upplysa om, att kvinnan i genomsnitt vägde 10 kilogram mindre än mannen, att hon var 7,5 centimeter kortare och att hon dessutom var smalare över axlarna. Men det kan i alla fall hända, att det där om kriget är ett skäl, som biter även i vårt land och även i denna kammare, ty livet är ju ibland så besynnerligt.

De skäl, som annars hitintills gått segrande fram i denna kammare, ha som bekant inte gått på bifall. De ärade reservanterna på

högersidan hänvisa i detta avseende till fjolårets utskottsutlåtande. Och när jag liksom andra talare i dag går tillbaka till denna urkälla, så finner jag, att saken framställes så, att kvinnans uppgift här i världen visserligen är mycket betydelsefull, men den är artskild från mannens verksamhet, och på grund därav skulle hennes indragande i de politiska striderna inte vara till någon som helst nytta varken för henne själv eller för samhället. För att man åtminstone inte skall brista i artighet, brukar man i debatterna tillägga, att hennes uppgift är mycket högre kvalificerad än mannens och att hon är alldeles särskilt lämpad att sprida värme och solsken, — som vi hörde för en liten stund sedan.

Det är ett sådant gammalt hederligt argument, detta om värme och solsken i hemmet, och det bör naturligtvis behandlas med all den respekt som dess ålder kräver. Men det är tydligt, att det måste behandlas ordentligt. Enligt den folkräkning, som företogs för ett par år sedan och som man i ett par anföranden här i dag hänvisat till, fanns det den 31 december 1910 i vårt land 2,823,674 kvinnor. Det betyder, att det i runt tal fanns 125,000 flera kvinnor än män. Av dessa närmare 2,824,000 kvinnor var inte fullt en tredjedel flickor under 15 år. Om vi nu dela upp de återstående närmare två miljonerna i de tre stora grupperna: ogifta, gifta samt änkor och fränskilda, så finna vi, att före 20 år äro 99 procent ungefär av våra svenska kvinnor ogifta. Mellan 20 och 30 år äro ännu två tredjedelar ogifta, mellan 30 och 60 år däremot de två tredjedelarna gifta — inom vissa åldrar ända upp till 70 procent. Under samma tid sjunker de ogiftas antal, medan antalet änkor växer, och mellan 60 år och upp till döddagar äro änkorna flera än de gifta. Vi se således, att visserligen 70 procent av Sveriges kvinnor ingå äktenskap. Men vi se också, att före 30 år och efter 60 år står det stora flertalet utanför. Och trots alla giftermål i detta land fanns det den 31 december 1910 inte mindre än 300,000 kvinnor mellan 30 och 60 år, som icke voro gifta. Att avspisa dessa 300,000 jämte den övriga halva miljonen giftasvuxna svenska kvinnor med talet om »hemmet» och »värmén» och »solskenet» — det är verkligen en liten politisk idyll.

Och huru skaffa sig dessa kvinnor sitt livsuppehälle, huru bli de i svåra tider mätta, om jag så får säga? Jo, 882,000 i runt tal stå antecknade som hustrur, 723,000 som yrkesutöfvare, 237,000 som familjemedlemmar och 128,000 som tjänarinnor i personlig tjänst. Av yrkesutövarna äro 227,000 under 25 år och av tjänarinnorna 65,000 under 25 år. Våra svenska kvinnor äro således inte sysslolöst folk, som söka bli gifta för att bli försörjda. De äro tvärtom arbetsfolk, som visserligen, när de en gång gifta sig, hänga sitt gamla yrke på kroken, så att säga, men som i alla fall gå från det ena arbetet till det andra. Nå, men de 237,000 familjemedlemmarna? Det är alldeles säkert, att det ibland dessa finnas många, som leva som liljorna på marken, som ingenting så och heller ingenting uppskära, därför att deras jordiska fäder föda dem ändå. Men det är ju bara roligt att veta, att det finnes några, som få lov att sitta

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

och vara sköna och bedårande; och det är ju ledsamt, att så mycken skönhet skall gå förlorad genom detta eviga sittande.

Jag har ställt högerns huvudargument i denna korta sifferbelysning, därför att jag verkligen vill reducera det till dess rätta värde. Allt detta tal om hemmet gör, att man så lätt råkar ut för den föreställningen, att våra kvinnor alltid äro hägnade, alltid stå under en mans beskydd. Det är i verkligheten inte alls så. Vi ha hundratusentals kvinnor, som i livets alla skiften måste vara beredda att skydda sig själva. Och det antalet växer. År 1900 voro de kvinnliga yrkesutövarna 590,000, — tio år därefter voro de 723,000. Det var en lustighet förr ibland karlar att säga, att kvinnan tyvärr vore ett nödvändigt bihang till en förmögenhet. Den lustigheten håller på att bli urmodig.

Men när det nu är på det sättet, då frågar jag: Var finns denna »artskillnad» mellan mannens och kvinnans verksamhet? Vari ligger artskillnaden i det arbete, som utföres av en manlig mejerist och en kvinnlig, en manlig spinneriarbetare och en kvinnlig eller av en manlig borstbindare och en kvinnlig? Vari ligger egentligen det som gör, att den ene skall ha rösträtt, den andra inte? De ha samma sysselsättning och leva under samma förhållanden — d. v. s. inte alldeles, den ene brukar ju vara litet längre uppe om nätterna — men i det stora hela. Och vart har den höga uppgiften tagit vägen — värmen, solskenet och allt det andra vackra? Före 30 år gå 67 procent i sitt dagliga släpgöra utom hemmet, och efter 60 år gå 58 % i samma släpgöra. Mellan 30 och 60 år ha 300,000 dessutom aldrig haft tillfälle att som husmödrar sprida värme och solsken i ett hem. Det ligger någonting sorglustigt över denna kvinnans s. k. höga uppgift. Här gå 100,000-tals kvinnor i vårt land med en s. k. möjlighet att kunna bilda hem och sprida värme och solsken, och bara för denna möjlighets skull kunna de inte få rösträtt.

Nej, låt oss inte leka kurragömma med varandra! Det verkliga skälet — är det egentligen inte helt enkelt detta, att den ene är man och den andra är kvinna? Det är ju på det viset, att mannen är det högsta. Kvinnan är icke någon man. Således inte någon jämlike. Således någonting lägre. Hon tänker inte så bra som mannen, hon är inte så klar och kall i huvudet. Vi hörde ju ijäns om de känslotänkande divisioner, som eventuellt skulle störta fram på det politiska slagfältet. Jag läste en gång, att kvinnan inte bara inte hade samma logik som mannen, hon var till på köpet olik honom när hon var ologisk. När en man är ologisk, säger han att $2 \times 2 = 5$. Men när en kvinna är ologisk, säger hon att $2 \times 2 =$ en kommod. Jag tvivlar uppriktigt sagt inte alls på detta, men det skrämmer mig inte. Ty jag har mer än en gång sett denna berömda kommod skymta fram även i denna manliga församling.

Jag anser det inte nödigt att säga något vackert om allt det myckna och allt det goda, som jag personligen tänker mig skulle bli ett resultat av den kvinnliga rösträtten. Jag är fullt medveten om, att även första kammarens hjärta håller på att röra sig, men det sitter fortfarande fel, det sitter till höger. Jag anser det inte

heller vara nödvändigt att just nu gå in i en principdebatt om den ställning, som jag för min del tycker bör tillkomma den gifta kvinnan. Jag vill bara säga, att enligt min mening bör hon stå på andra sidan om alla möjliga streck.

Jag vill därför, herr talman, just nu inskränka mig till att yrka bifall till punkt 1) i utskottets betänkande.

Herr Cla s o n: Herr greve och talman, mina herrar! Så länge som denna debatt nu har varat, kanske det vore bäst att icke säga något alls, ty det är ju bara gamla skäl och motskäl, som framföras, men måhända det ändå kan vara anledning att yttra något.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet började sitt anförande med ett angrepp på reservationen och framhöll, att den vore otillfredsställande. Han menade alldeles särskilt, att den saknade principiella skäl, och trodde sig finna, att den principiella ståndpunkten var uppgiven. Men jag vill påpeka, att reservationen naturligtvis måste läsas i sitt rätta sammanhang, och vill då framhålla, att i det utlåtande, till vilket den hänvisar — fjolårets utlåtande — fanns en alldeles bestämd erinran om dessa principskäl, kortfattad kärna, men dock ett starkt och kraftigt uttalande i den riktningen, vilket också sedermera här i kammaren utvecklades, liksom den vid många andra tillfällen utvecklats. Vi trodde då, att det var onödigt att upprepa dessa skäl, och att vad som i fjol skrevs i den vägen kunde vara tillräckligt, då vi hänvisade därtill. Men är det så, att man missförstår detta, såsom herr statsrådet missförstått det, och jag kommer någon mer gång att hava med saken att göra, skall jag taga denna anmärkning ad notam. Jag skall senare i mitt anförande återkomma till dessa principskäl.

Herr statsrådet vände sig sedan mot vad som står i reservationen om, att frågan icke är tillräckligt utredd och mot vad reservanterna anført om den saken. Han bestred detta, och det föreföll mig, som om han ville framställa reservanterna såsom parter i en process, vilka på den punkten hade bevisningsskyldighet. Nu vill jag säga, att då jag för min del tillhör de principiella motståndarna till denna sak, det kanske är onödigt att jag ger mig in på hela detta kapitel, men jag vill dock framhålla, att det synes mig, som om herr statsrådets ståndpunkt vore alldeles oriktig. Det är icke vi, som äro aktorer i detta mål, utan det är regeringen, som är aktör i målet genom att framlägga denna proposition. Det är väl den, som då har bevisningsskyldigheten, som skall lägga fram bevisen för sitt krav, om den vill göra något försök att utreda saken för dem, som ha begärt utredningen, och att lägga fram för dem sådana skäl, som de kunna vara tillfredsställda med.

Herr statsrådet berörde sedan vissa av dessa utredningskrav, som hade framställts i fjol, bland annat kravet på statistisk utredning. Det föreföll, som om han menade, att det vore tillräckligt att hänvisa till den föreliggande yrkesstatistiken, och att det skulle vara reservanternas skyldighet att draga ut resultaten av denna statistik. Jag är även på den punkten av en annan uppfattning. Det är icke så

*Om politisk
valbrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

alldeles lätt att ur denna statistik draga fram exempelvis en belysning av en sådan sak som, hur de röstberättigade kvinnorna skulle komma att falla under olika grupper. Det är icke en partifråga detta, men väl en fråga som kan intressera varje särskilt parti. En sådan utredning skulle vara av alldeles samma slag, som de utredningar, som plägade framläggas på den tid, då det var fråga om att föreslå utsträckning av den kommunala rösträtten eller av den politiska rösträtten; det är i detta fall ett sådant belysande material, som saknas.

Här hava sedan vissa talare och särskilt den siste talaren försökt att i vissa fall pretera ett sådant material. Jag beklagar, att icke dessa siffror och utredningar förut blivit framlagda. Det är ju alldeles klart, att det är omöjligt att nu på rak arm, då man ej har statistiken framför sig, gå närmare in på den saken. Men då han, såsom det föreföll mig, syntes vilja exempelvis räkna alla ogifta kvinnor till sådana, som icke hade något arbete i hemmet eller något med hemmet att skaffa, undrar jag, om han icke tager fullständigt miste. Tvärtom torde en mycket stor procent av de ogifta kvinnorna hava just med hemmet och hemmets arbete att skaffa. Och då han vidare för de kvinnliga yrkesutövarna räknade med en mycket hög siffra, undrar jag, om icke också detta beror på ett missförstånd. Är det ej så, att en mycket stor del av dessa, inemot en tredjedel, redan i statistiken upptagits såsom personer utan angivet yrke, av vilka därjämte också en god del torde vara änkor, och jag vet icke vad, som man på det viset alldeles icke kan, såsom han gjorde, fränkänna beröring med hemmet?

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet förbigick däremot vissa andra punkter, på vilka vi pekade, förbigick exempelvis frågan om röstplikten och intresset av en undersökning därom för denna fråga, vilket påpekades i fjolårets reservation. Han talade också — jag kommer tillbaka till detta sedan — om de krav som framställts på undersökning av det sätt, på vilket man skulle bereda kvinnorna tillfälle att utöva sin rösträtt. Men så vitt jag hörde rätt, ville han begränsa den begäran i detta hänseende, som framställdes i fjol. till frågan om den gifta kvinnan. Jag tror icke, att jag misstager mig, om jag säger, att frågan i fjol hade en vidsträcktare räckvidd, och att det då gällde möjligheten över huvud för kvinnan att i full utsträckning utöva sin rösträtt.

Herr justitieministern gick sedan också något in på frågan om utskyldsstrecket och gav där, så vitt jag tror, en upplysning, som syntes mig ganska intressant. Den föreföll mig gå ut på det, att den liberala delen av vänstern egentligen icke hade något emot att gå med på de socialdemokratiska regeringsanhängarnas krav med avseende på utskyldsstrecket. Det är en mycket intressant upplysning. Den klargör, att detta förslag endast är en etapp för ögonblicket. Det är icke det man vill stanna vid med denna rösträttsreform, utan det när något annat. Jag undrar då, om det verkligen är oberättigat att, som i reservationen gjorts, begära uttrycklig klarhet om vad man vill och vart man vill komma.

Herr statsrådet gav sig slutligen in på vissa historiska redogörelser för vissa delar av frågans tidigare läge och tog bl. a. fram ett uttalande av Louis De Geer, som han, för så vitt jag förstår, ville framställa i den riktningen, att Louis De Geer skulle varit anhängare av rösträtt för kvinnor. Det tror jag är en alldeles oriktig pressning av Louis De Geers yttrande, sådant det fälldes vid det tillfälle, som herr statsrådet omnämnde, nämligen år 1879. Det gällde då frågan om utsträckt rösträtt för män. Louis De Geers yttrande innehöll till en början, att »den av sökandena begärda tillämpning av personlighetsprincipen låter icke förena sig med kvinnans utestängande från politiska rättigheter, och så länge man icke tillerkänner sådana åt henne, ställer man sig på en annan grund än personlighetsprincipen». Det är väl detta yttrande herr statsrådet syftade på. Men när man kommer till fortsättningen av anförandet, bestrider Louis De Geer, att han själv är anhängare av denna personlighetsprincip. Han säger, att till dess man finner på detta område en allmän grund, som följdriktigt kan tillämpas, »torde det rättaste vara att företrädesvis taga till ledning *den praktiska hänsynen till samhällets bästa*». — Det är på den ståndpunkten han står, och vi, som principiellt äro motståndare till kvinnans politiska rösträtt, hava också ställt oss just på denna ståndpunkt.

Det föreföll mig också, som om herr statsrådet ville göra gällande, att konstitutionsutskottet vid behandlingen av detta ärende år 1899, då konstitutionsutskottet första gången framlade detta De Geers uttalande, skulle hava uttalat sig till förmån för samma politiska ställning för kvinnan som för mannen. Jag tror, att detta är ett fullständigt missförstånd av herr statsrådet. Konstitutionsutskottet uttalade tvärtom rörande hela denna fråga just samma åsikt, jag tillät mig nyss framhålla såsom bärande för De Geer. Utskottet sade nämligen: »Enligt utskottets åsikt är det nämligen icke den enskildes rätt, som bör vara i första hand bestämmande för frågan om den politiska rösträttens utsträckning, *utan statens bästa, och det är därför statens både rättighet och skyldighet att tillse, det valrättsbestämmelserna bliva så avvägda*», etc., »att icke ett övervägande inflytande vid valen tilldelas de samhällsmedlemmar, som hava de minsta förutsättningar för att förvärva sig den självständighet» o. s. v., o. s. v. Utskottet ställde sig alltså på en helt annan ståndpunkt, än den kungl. propositionen intager, och jag tror icke, att jag tar miste, då jag säger, att i detta utskottsutlåtande fanns, åtminstone så vitt jag kunnat finna, intet uttalande till förmån för den kvinnliga rösträtten.

Herr statsrådet talade i detta sammanhang slutligen om vad som i de sista raderna av reservationen anförts om andra genomgripande förslag beträffande vår representation, som stå i samband med denna fråga. Ja, jag tror — och det har understrukits i senare anföranden — att det icke är så underligt, om man, när man står inför ett kommunalt rösträttsförslag, som innebär en genomgripande omläggning av den ena halvan av riksdagsrepresentationen, pekar på

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
välbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

detta och menar, att denna fråga under sådana förhållanden icke kan tagas isolerad.

Statsrådet — och jag tror även andra talare — har också varit inne på 1906 års skrivelse. Jag skall villigt erkänna, att denna skrivelse innebär ett sympatiuttalande för själva tanken, men detta uttalande är visst icke oförbehållsamt. Det säges icke i motiveringen, att rösträtten skulle tillkomma alla kvinnor, utan där talas om att förutsättningarna för att kunna göra en insats i det offentliga livet »kunna förefinnas hos *många* av vårt lands kvinnor». Det säges icke, att man direkt skulle ge kvinnorna politisk rösträtt, men det uttalas, att man skulle »*taga i övervägande, huruvida och i vilken omfattning*» politisk rösträtt »*kan* beredas jämväl kvinnor», och det har i fråga om rösträttens utsträckning till kvinnor ett och annat sådant där tveksamt uttryck instuckat som »väl», »näppeligen» och dylikt. Skrivelsen slutar med att tala om »en föregående allsidig utredning rörande *alla de spörsmål*, som härmed stå i sammanhang», varför den också begär en »allsidig utredning av frågan »*om och i vilken utsträckning*» rösträtt skulle kunna beredas kvinnorna. Det är sålunda ett sympatiuttalande, det vill jag visst icke bestrida, men det är dock klätt i den reserverade form, som man använder, då man skriver »huruvida och i vilken omfattning», vilken form enligt min mening icke förpliktar riksdagen till mera eller annat än att vid frågans förnyade behandling taga under övervägande, *huruvida* den bör genomföras eller icke. Dessutom skulle jag här vilja påpeka, att riksdagen många gånger, när en fråga återkommit, funnit sig hava full rätt att mycket noga granska och nagelfara densamma, liksom det också är bekant, att riksdagen icke vid en förnyad behandling av en fråga funnit sig förpliktad att ge ett jakande svar på densamma. Hittills ha i denna fråga svaren tvärtom varit nekande. Vidare skulle jag kunna påpeka, att detta dock till sin innebörd är en grundlagsfråga om vilken själva författningen föreskriver, att riksdagen skall pröva varje sak två gånger och även den andra gången har full rätt att antaga eller förkasta den. Men alldeles oberoende därav, vilken ställning intaga egentligen anhängarne till förslaget till frågan om de äro bundna av föregående beslut av riksdagen eller kammaren? Händer det någon gång, att ni anse det vara eder skyldighet eller eder rättighet att begränsa eder prövning av en föreliggande fråga endast på grund därav, att en föregående riksdag eller kammare fattat ett visst beslut i frågan? Jag har just från mina ärade motståndares sida den ena gången efter den andra funnit en mycket stark iver att ändra riksdagens eller kammarens föregående beslut, som de icke gillat. Jag, som för min del icke var med år 1906, och säkerligen många andra med mig anse oss fullt fria att nu bedöma denna fråga på rent sakliga grunder.

Jag skall sedan be att få yttra några ord beträffande ett par frågor, som i föregående års utlåtande i viss mån hänskötos till en utredning. Jag konstaterar då, att i propositionen frågan om boställnad så gott som icke alls blivit berörd. Det finns endast ett uttalande om att man inte tror, att denna sak skulle komma att in-

verka så synnerligen mycket. Men detta är väl dock icke något fullständigt svar på frågan. Sak samma med den statistiska utredningen. Det kunde hava varit ganska intressant att få se en sådan utredning beträffande yrkessiffror o. s. v. framläggas.

Så ha vi frågan om sättet för rösträttens utövning av äkta makar. Beträffande den frågan vill jag säga, att den föreligger enligt min uppfattning i detta ögonblick vida mer intrasslad och tillkrånglad än i fjol. För det första föreslår man här att låta grundlagen hänvisa till en vanlig lag. Man har sagt, åtminstone enskilt, att så har man gjort förut åtskilliga gånger. — Ja, det är alldeles riktigt. Sådant kan ske, då grundlagsfrågor bindas vid en vanlig lag på det sättet, att grundlagsbestämmelsen självklart förfaller eller icke kan träda i tillämpning, om den vanliga lagen icke kommer till stånd. Så har det skett med ändringar i tryckfrihetsförordningen och så även vid åtskilliga andra ändringar, då det varit självklart, att grundlagsbestämmelsen undanskjutes, antingen genom att den förkastas eller aldrig träder i kraft. Men här är det en helt annan sak. Här är det en grundlagsbestämmelse, som, därest den vanliga lagen icke kommer till stånd, skall komma att träda i kraft i en form, som enligt flertalets mening är olämplig, nämligen med en sådan innebörd, att den kvinnliga rösträtten icke lika lätt och i samma utsträckning skulle kunna utövas på landet som i städer och stadsliknande samhällen. På landet kan det ju vara alldeles omöjligt för man och hustru att båda lämna hemmet för att ge sig iväg till vallokalen. Det vore, då så vitt jag kan förstå, en alldeles felaktig princip för tillämpningen av denna rösträtt att kräva bådass personliga inställelse. Men just en sådan felaktig tillämpning riskerar man genom att antaga en grundlagsbestämmelse, innan den vanliga lagen är antagen — för så vitt man ej vill ställa sig inför det remediet att påföljande riksdag förkasta det hela. Låtom oss nämligen antaga, att svårigheter vid påföljande riksdag uppstode för att få den vanliga lagen till stånd, att kamrarna exempelvis hade svårt att ena sig om lagen eller att vissa tekniska svårigheter uppstode! Ja, då står man inför risken av att befinna sig i det tvångsläget att antingen nödgas låta grundlagen träda i kraft med otillfredsställande bestämmelser eller också att antaga den vanliga lagen med en otillfredsställande anordning på det hela, såframt man icke vill utsätta sig för att förkasta alltsammans. Jag tror icke att denna kammare är särskilt benägen att utsätta sig för ett sådant vad jag skulle vilja kalla tvångsläge.

Nu är det emellertid dessutom så, att svårigheter verkligen här kunna tänkas uppstå att få någon tillfredsställande ordning till stånd. Förut har man, såvitt jag förstår, bland reformens anhängare varit ganska ense därom, att makar skulle få giva varandra fullmakt, och det vore sålunda ett ganska enkelt sätt att lösa frågan. Nu visar det sig emellertid, att på en hel del håll bestämda betänkligheter uppstått däremot, särskilt från socialdemokratisk sida. Det har sagts, att det vore liktydigt med att på landet giva mannen två röster. Men när man så inom utskottet överlade om frågan, visade det sig, att re-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

formens anhängare visserligen kunde hänvisa saken till en blivande lag, men icke visste vad denna lag skulle innehålla. Det finnes sedan i fjol en fullständig utredning på detta område av professor Ernerberg, en utredning som förresten är mycket ingående. Det förefaller mig, som om man kunde hava tagit skälighänsyn till densamma. Men den ger på dessa punkter icke alls någon klar ledning, och den visar, att frågan är svår att knäcka. Man gjorde emellertid i utskottet vissa försök att klarlägga för oss, huru det skulle gå till, men dessa försök gingo i en riktning, att jag för min del åtminstone måste ställa mig ganska häpen. Till en ensamt belägen stuga på landet någonstans i obygden skulle man hämta kommunalordföranden eller någon annan betrodd man eller två vittnen, och dessa skulle se till, att kvinnan själf lade in röstsedeln i kuvertet, och att detta skedde otvunget utan någon som helst påtryckning. Men det skulle på samma gång ske i enrum, så att hennes röstgivning bleve hemlig och så att ingen kunde hava något inflytande på den eller veta, huru hon röstade. Sedan skulle kuvertet inläggas i ännu ett yttre kuvert, på vilket skulle skrivas någonting om att det vore en fullt rättsgiltigt och frivilligt avgiven röstsedel. Vidare skulle man hava särskilda garantier för att detta yttre kuvert kom fram till bestämmelseorten på sådant sätt att valhemligheten icke på något vis äventyrades och icke något krångel eller trassel uppstode. Detta är en mycket lång och invecklad procedur och jag undrar huru man skulle kunna formulera bestämmelser därom i lagen när man nu ställer sig tveksam om fullmaktsröstning här kan användas; jag undrar verkligen, hur en sådan lag skulle komma att se ut. Det synes mig också, som om denna sida av saken med så mycket större skäl bort utredas, som denna riksdag är den första i valperioden och ett uppskov sålunda icke skulle hindrat reformens genomförande.

Det har under debatten talats åtskilligt om den kvinnliga rösträttens landvinningar i främmande länder under den sista tiden. Det är alldeles riktigt, att åtskilliga sådana landvinningar finnas, men varför talar man icke även om motsatsen? Varför talar man icke om att på en hel del håll frågan varit före, men icke vunnit någon framsteg alls under de senare åren? Varför går man exempelvis icke till dem av förbundsstaterna inom Förenta staterna, där frågan kastats fram det ena året efter det andra men oupphörligt nedvoterats. Det finnes en rad med sådana amerikanska förbundsstater, där saken kastats fram 1914, 1915, 1916 och 1917, och en stark majoritet rest sig mot densamma, så att förslaget nedvoterats. I en opartisk redogörelse för frågans läge hade det icke skadat att taga med även sådana upplysningar. Man har också hört, att man i vissa av dessa stater i själva verket numera ställer sig ganska tveksam mot den kvinnliga rösträtten. I en stat, som ända sedan 1893 haft kvinnlig rösträtt införd, nämligen Colorado, har en av statens mera framstående män förklarat, att den staten »prövat kvinnans rösträtt tillräckligt länge för att hava bildat sig en åsikt om densammans nytta» och att denna rösträtt skulle »falla för en förkrossande majoritet», om den nu bleve föremål för omröstning. En framstående kvinna i

samma stat har förklarat, att hon i 23 år deltagit dag ut och dag in i arbetet för kvinnans politiska rösträtt, men att »jag numera inser mitt misstag och skulle med glädje avskaffa den i morgon dag, om jag kunde.»

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

Men det är en annan sak, som synes mig vara vida mera avgörande, och det är helt enkelt denna: står det i något avseende bättre till i de länder, där den kvinnliga rösträtten är genomförd? Finnas där bättre förhållanden, framgångsrikare socialt arbete, mera mjukhet, mera moderlighet, mera rättfärdighetssinne o. s. v. i politiken? Är det så exempelvis i Norge, Amerikas förenta stater och Finland, är det där verkligen så, som det enligt anhängarne av den kvinnliga rösträtten borde vara i sådana stater, där man njutit av denna fördel? Jag har för min del icke hört något därom, utan jag har tvärtom hört åtskilliga skäl anföras för motsatsen. Men om så är, då äro ju alla dessa skäl för den kvinnliga rösträtten väsentligt felaktiga.

Därmed är jag också något inne på frågan om sambandet mellan världskriget och den kvinnliga rösträtten. Jag känner icke till något enda fall, där det ena eller det andra av de krigförande länderna indragits i världskriget, därför att landets kvinnor icke haft politisk rösträtt. Icke heller hava vi sett, huru det kommer att gå i de länder, som nu synas vara i färd med att giva henne denna rösträtt, ehuru flerstädes icke i samma utsträckning som en kungl. propositionen föreslår. I fråga om dessa följder är det för närvarande aldeles för tidigt att uttala sig. Det är visst icke uteslutet, att man där kan komma att göra samma erfarenheter, som man försport på ett och annat håll i Amerika.

Jag kanske till sist också borde säga något om de principiella skälen. Det är icke alls så, att åtskilliga av oss uppgivit dessa skäl, därför att vi hänvisat till föregående uttalanden, vilka vi trodde vara tillräckligt kända. Men skola de nödvändigt upprepas, skall jag be att få upprepa något därav. Vi hysa helt enkelt den åsikten, att, såsom herr Hjärne sade, rösträtten icke är någon allmänmänsklig rättighet, utan vi anse den såsom en funktion i statslivet, vilken tillkommer dem, som bäst lämpa sig för denna funktion. Vi veta, att vi, när vi motsätta oss kvinnans politiska rösträtt, stå i god överensstämmelse med många av dem, som just på personlighetens område hava framstått som de allra bästa och ädlaste tänkare. Jag tillät mig i fjol hänvisa till ett bekant yttrande av Erik Gustaf Geijer om denna sak. Jag skall ännu en gång be att få erinra om hans ståndpunkt i frågan. Vi anse att kvinnans naturliga funktioner ligga på andra viktigare och i själva verket högre områden än det politiska grovarbetet. Om vi då uttala detta och handla därefter, anse vi icke, att vi göra kvinnan någon orätt, utan vi vilja endast befria henne från plikter och ansvar, som i själva verket ligga henne fjärran som många av de bästa kvinnorna alls icke vilja ha. Vi anse, att hon i genomsnitt icke har något stadigvarande intresse för detta politiska grovarbete och att hennes uppdrivande vart fjärde år till val sålunda blott skulle vara att sätta i rörelse en måhända ganska lättrörd och

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

även ganska lätt uppgiterad valmanskår, vars delaktighet i valen icke skulle bliva till särskilt gagn för landet. Jag kan i detta avseende också hänvisa till åtskilligt av vad herr Hjärne sade. Gentemot den talare, som nyss i den omständigheten, att det på 1840-talet skedde åtskilliga förändringar i förhållandet mellan mannens och kvinnans civila ställning inbördes, ville hämta ett skäl för kvinnans rösträtt — gentemot honom vill jag erinra, att det rakt icke bevisar, att *alla* åtskillnader på detta område skola eller äro lämpliga att upphäva. Vi anse slutligen, att kvinnans människovärde icke i minsta mån lider på att hon icke har rösträtt, och jag hänvisar i detta avseende med fullkomlig trygghet till alla tiders kvinnor, och till de kvinnor, som vi sätta högst, vilka själva icke anse sitt människovärde kränkt av den omständigheten, att de ingen rösträtt hava, för vilka vi buga oss lika djupt, fastän de icke hava rösträtt, och vilka vi icke skulle ägna den allra minsta grad av större aktning, om de hade rösträtt.

Det har vidare talats om folkstämningen. Jag undrar, om icke folkstämningen i själva verket är ganska ljum för denna fråga. Herr Mannheimer talade om att, om första kammaren skulle använda sin rätt att pröva denna fråga och rösta efter sin övertygelse detta kunde leda till stämningar, som kunde bidraga till att framkalla åtgärder, som kunde innebära, att man skulle sätta »makt mot makt». — Han använde just det uttrycket. Jag undrar, om det är lämpligt att använda ett sådant uttryck här i debatten, och jag vill säga, att när det kommit från konstitutionsutskottets ordförande, jag måste betrakta det som en bestämd missägning. Han torde nog vara ense med mig därom, att denna fråga icke är någon sådan livsfråga för vårt folk, att man för dess lösning skulle behöva tillgripa sådana medel. Vad skulle i varje fall de, som tillhöra denna kammare eller de, som önska komma hit, säga om oss, om vi av sådana uttalanden dreves att rösta mot vår övertygelse? Skulle vi verkligen vara värda aktning av vare sig män eller kvinnor, om vi övergäve vad vi ansågo nyttigt och gagneligt för landet? Utvecklingen må gå nedåt, såsom herr Hjärne trodde, något som jag emellertid icke är alldeles viss på, men det är i alla fall icke någonting, som befriar oss från att söka handla efter vår övertygelse i denna fråga. Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet talade något om att vi hyste »fruktan för de politiska följderna». såvitt jag förstod honom rätt. Nej, herr statsråd, det är icke på det viset, men vi frukta att kasta något in i statslivet, som icke skulle vara till gagn för stat och hem, utan tvärtom till skada. Statsrådet antydde också, att vi skulle »frukta för att ge rättvisa åt kvinnorna». Nej, icke det heller. Vi anse icke, att detta är något krav, som betingas av rättvisan. Jag har uttryckligen sagt ifrån, att vi icke betrakta rösträtten för kvinnor såsom något för dem naturligt eller för samhället nyttigt och behöfligt, utan tvärt om. Vi tro för övrigt icke ens, att majoriteten av Sveriges kvinnor önska få denna rösträtt, och då är det självklart, att rättfärdighetskrav omöjligt kunna nödga oss att giva kvinnan en uppgift och ett ansvar, som enligt min övertygelse varken hon eller samhället behöver.

Jag ber, herr talman, att få instämma i avslagsyrkandet.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Herr von Zweigbergk: Herr talman! Den som har studerat debatten om kvinnans rösträtt förra året och reservationen vid konstitutionsutskottets betänkande i år, måste närmast hava kommit till det intrycket, att det är ett slags överdrift, då i det senare dokumentet säges, att det ännu finnes principiella motståndare till kvinnans rösträtt. Man blir i någon mån benägen att tro, att det förhåller sig med dessa motståndare som det enligt ett ord av en gammal kyrkofader, som citeras i Norbecks teologi, förhåller sig med gudsförnekare: »Dantur athei practici, sed theoretici non dantur, nisi ad tempus.» Man tycktes med andra ord vara kommen till den punkten, att det i själva verket endast är fråga om, när den svenska riksdagen, inneslutande även första kammaren, skall medge kvinnorna politisk rösträtt. Tydligtvis har det dock i dag ingått i förstakammarhögerns strategi att anställa en uppvisning, ådagaläggande, att det verkligen finnes principiella motståndare till kvinnans rösträtt. I det avseendet har här framförts icke mindre än tre rätt olika representanter för det släktet, som man trodde i det nogaste vara utdött.

Det första exemplet var herr von Mentzer, och det är ju omöjligt att bestrida, att han i det avseendet, som det här är fråga om, motsvarade även de allra högst ställda anspråk. Hans argumentation mot kvinnans rösträtt var emellertid av den beskaffenhet, att jag säkerligen icke begår någon oartighet mot honom, om jag säger, att av hans specifika art av principiella motståndare mot kvinnans rösträtt finns det med all visshet numera icke många. Han ansåg sig till och med behöva för att icke bli fullkomligt missförstådd tillkännage, att han icke tillhörde dem, som betrakta kvinnan som »en lägre varelse». För att undgå den misstanken gick han så långt, att han tvärtom ville anse henne som företrädesvis ägnad att representera det högsta han visste i världen, nämligen kärleken. Det må dock undras, om icke vi, män, som äro så maskulina, också kunna framställa ett liknande anspråk. I alla händelser är jag övertygad om, att kvinnan i detta land numera icke känner sig tillfreds med herr von Mentzers hänvisning till att första kammaren gör vad den kan för att öka utsikterna för henne att ingå äktenskap. I det fallet tror jag icke, att kvinnorna hava någon misströstan, däremot hava de onekligen anledning till misströstan rörande förstakammarhögerns vilja att medge dem, vad flertalet av dem torde känna som en akt av medborgerlig rättvisa.

Som exemplet nummer två framträdde herr Hjärne. Av hans anförande borde inga hava känt sig så hårt träffade som reservanterna vid detta års konstitutionsutskotts betänkande. Han sade nämligen, att de skäl, som där anföras mot den kvinnliga rösträtten, äro i viss mån ägnade att förminska respekten för första kammarens anseende. Det syntes också omöjligt för de högermedlemmar, som undertecknat reservationen, att känna sig alldeles fritagna från talarens klagan över bristande politisk ansvarskänsla. De måste otvivelaktigt ta åt sig förebräelsen mot dem som söka betäckning bakom ett utredningskrav som icke kan få vara det verkligt avgö-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

rande i denna stora fråga. Skälet till hans uppträdande angavs vara det, att han kände på sig, att det behövdes, att någon verklig principiell motståndare ärligt sjöng ut med sin mening för att ge kurage till det fortsatta motstånd, som han ansåg önskligt. Första kammarens debatt i dag torde också böra uppfattas som ett bemödande att stärka kuraget hos dem, som säga sig vara icke principiella motståndare utan kanske rent av principiella anhängare av kvinnans rösträtt, och som äro de som i själva verket hava utgången i sin hand.

Av herr Hjärnes utförliga och djupa utredning rörande våra politiska framtidsmöjligheter torde de kvinnliga åhörarna hava varit hågade att fästa det största avseendet vid den del, där han med sin vana att historiskt noga undersöka läget förklarade, att han vare medveten om, att motståndet mot kvinnans rösträtt i själva verket vore hopplöst. Ävenså torde det i någon mån kanske hava intresserat dem, att han, då han försökte förmå dem att en smula lägga sordin på sin iver att bekomma politisk rösträtt till andra kammaren, gav vissa antydningar om, att det icke kunde vara omöjligt att han och hans högervänner ville reflektera på att vid en blivande ombildning av första kammaren möjligen ge dem ett något förökadt inflytande på dess sammansättning. Såvitt jag kunde förstå, närmast av den anledningen att man tänkte sig på det sättet kunna ått första kammaren förläna en demokratisk prägel, som man tycks erkänna, att ett representanthus behöver för att kunna utöva något inflytande. I det sammanhanget föll emellertid också ett ord, som många av oss, icke blott kvinnorna, kunde ha anledning att fästa ett visst avseende vid. Talaren fällde en stark förkastelsedom över det slags politiska rörelser, som söka förena medborgarklasserna i grupper med anspråk på att göra sina speciella intressen gällande i representationen. Efter en sådan förkastelsedom över sådana strävanden kan jag icke förstå annat än att man med säkerhet kan räkna på hr Hjärne som motståndare till de planer, som understundom förspörjes, att förvandla *denna* kammare till en klassrepresentation.

Den tredje av dem, som här hava figurerat som principiella motståndare till den kvinnliga rösträtten, var herr Clason. I fråga om honom är det emellertid uppenbarligen så, att han icke känner sig fullt säker på att med de principiella synpunkterna kunna förmå den behöfliga majoriteten inom denna kammare att gå på avslagsyrkandet i dag. Om det låte sig göra, skulle han naturligtvis icke hava kastat dessa sina principiella synpunkter som jästen efter i ugnen med några korta fraser i slutet av sitt anförande, medan han ägnade huvuddelen av detsamma åt varjehanda ingående resonemang om vad som hittills brustit i den utredning, som erfordrades för att man skulle gå på ett bifall. Den som står på den ståndpunkten, han är naturligtvis redan på glid, och jag konstaterar med en viss tillfredsställelse, att man numera säkerligen även har att hänföra herr Clason till den grupp av högermän, som endast med

orätt beteckna sig som principiella motståndare till kvinnans rösträtt.

I denna sin vidräkning med bristerna i den utredning, som nu föreligger, lämnade herr Clason vissa referat rörande den demokratiska vänsterståndpunkten i år, som jag för min del icke kan vidimera. Jag kände sålunda verkligen icke igen den redogörelse han gav för vad som på vänstersidan hade resonerats rörande de olika alternativa möjligheter, som förelågo rörande anordningen för att bereda äkta makar tillfälle att utöva rösträtt för varandra. Jag är också alldeles övertygad om, att herr justitieministern, som här först hade ordet, icke heller kändes vid det referat, som gavs rörande hans och det liberala partiets ställning till utskyldsstrecket. Det förhöll sig ingalunda så, som herr Clason uppgav, att justitieministern sagt, att han och hans parti vore benägna att, om så krävdes, gå över på den socialdemokratiska linjen i denna fråga. Han tillät sig i anledning av högerreservanternas yttrande att säga, att, om högern verkligen hade större benägenhet för den linje, som socialdemokraterna i det avseendet hade uppdragit, varom reservationen lämnar en i något tvivelsmål, trodde han sig kunna säga, att, under denna förutsättning, det säkerligen icke vore omöjligt att för enighetens skulla förvärva även det liberala partiets bifall, vilket uppenbarligen är något helt annat än den framställning av saken, som herr Clason gav.

Som representant för den höger, som förklarar sig vara icke principiell motståndare till kvinnans rösträtt, har hittills i dag egentligen endast herr Boberg uppträtt. Därmed har dock icke den riktningen fullständigt kommit till sin rätt. Den är säkerligen betydligt starkare och skulle, om så erfordrades, även kunna framställa, om jag så får säga, mera auktoritativa förespråkare inom denna kammare. Det är emellertid det ledsamma med den riktningen, som tvivelsutan har denna frågas öde i sin hand, att man nödgas konstatera, hurusom även i denna riktningens resonemang med all säkerhet ingår en hel del av de betraktelser, som egentligen borde vara, de specifikt utmärkande för de principiella motståndarna. Vad herr Boberg hade att anföra rörande det fördelaktiga för kvinnorna i att icke nu begära eller åstunda att få den fulla medborgarrätten, hans framställning rörande de misräkningar, som skulle vänta dem, ifall de finge plats i riksdagen, eller hans förespeglningar, huru mycket bättre det vore för dem att betjäna sig av det, som han kallade det »hemliga» politiska inflytandet, som de i närvarande stund efter hans mening utövade, det bottnar nog alltsammans i den föreställningen, att det i själva verket finnes i kvinnans natur något som utestänger henne från den politiska rösträtten.

Den meningen, den undermeningen tror jag finnes hos ganska många av dem, som med munnen säga sig icke vara principiella motståndare. När förstakammarhögerns erkände ordförande och ledare vid förra riksdagen uttalade sig i frågan, framgick det rätt så tydligt, att han är mycket representativ för den meningen. När han bedömer frågan från den enda synpunkt, som för honom är den be-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

stämmande, nämligen synpunkten av vad som för staten är gagneligt, så medger han att den kvinnliga rösträtten kan väl motiveras. Hans egentliga skäl för att icke låta hänsynen till statens bästa här göra sig gällande, synes vara, att han hos detta kvinnliga väljar-element befarar »tendenser, vilka man på förhand icke fullt kan bedöma». Rörande dessa tendensers natur är jag övertygad om, att herr Trygger icke menar något annat än vad han i annat sammanhang kommit fram till, nämligen att man hos kvinnorna kan befara, att de med sin ringa erfarenhet på det politiska området komme att i viss mån ge sig känslorna i våld på ett sätt, som skulle kunna vara äventyrligt för avgörandet av landets viktiga angelägenheter. Nu kan det väl dock svärigen förhålla sig så, att det i denna kammare skulle finnas någon så stor räddhåga för att låta även känsloskålen hava sitt inflytande vid avgörandet av stora angelägenheter. Det är icke min mening att vara oartig, men under några årtiondens ganska vaken observation på riksdagslivet har jag kommit till det bestämda intrycket, att känslotänkande i allra högsta grad florerar just inom denna, de äldre herrarnas kammare.

Som jag ser frågan, så ligger den så, att det i detta ögonblick icke kan sägas förefinnas skäl för första kammaren att längre säga nej till kravet på politisk rösträtt åt kvinnan. Det är obestriddigt, och även huvudtalaren från högern i konstitutionsutskottet medgav det, att riksdagen 1906 gjorde ett sympatiuttalande till förmån för kvinnans rösträtt, som är otvetydigt, som är ett löfte, som vid detta laget måste anses vara förfallet till betalning. Man har sedan den tiden, synes det mig, behandlat de rösträttskrävande kvinnorna rätt så orimligt. Man började med att anordna en stor utredning, som omfattade allt mellan himmel och jord. Den egentliga behållningen av denna utredning, som utfördes av professor Reuterskiöld, utmynnade i den ståndpunkten, som sedermera i flera år var den gängse, att frågan om kvinnans rösträtt i själva verket var en maktfråga, och med den anvisningen var det ju mycket naturligt, att kvinnorna gjorde sitt allra bästa för att genom organisation och på annat sätt ge sitt krav största möjliga eftertryck. De hava i det avseendet efter min mening presterat allt som rimligtvis kan begäras av dem, och det kan icke vara någon anmärkning mot den, om man nödgas säga, att sällan har ett krav gent emot staten och samhället framförts med på en gång så mycken energi och så mycken hänsynsfullhet, så mycken värdighet, som kvinnorna i detta stycke förmått åstadkomma. Sedermera kom den period, då man släppte denna tankegång, att det hela var en maktfråga, och man gick mer och mer över till den ståndpunkten, att frågan borde betraktas som en samhällsfråga, en fråga om vad som gagnade staten. Den synpunkten har, som jag uppfattat det, de svenska kvinnorna med beredvilighet och lojalitet accepterat. De ha sökt att på allt sätt ställa sig den satsen till efter rättelse, att en samhällelig rätt bör förvärvas genom samhällelig prestation. När denna prestation har nått en viss omfattning och visat sig ge ett gott resultat, blir kravet efter hand oavvisligt. Nu äro vi komna därhän, att det finns mycket få

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

områden i det yttre samhällsarbetet, där kvinnan icke sedan långt tillbaka gjort en verkligt stor insats, som staten icke utan skada för sig själv kan umbära. Omständigheterna hava så fogat det, att under de allra sista åren, dessa förskräckliga krigsår, har obestriddligen på landets kvinnor kommit att vila, jag vågar nästan säga, den allra tyngsta delen av de bördor, som dyrtiden och andra bekymmer, som följt med detta stora världskrig, dragit över vårt land. Efter att ha presterat vad landets kvinnor måste hava uppfattat som det kvalitetsprov, som begärts av dem, så borde man vara kommen till den punkten, då icke längre föregångsmännen för det principiella motståndet skulle kunna räcka till för att ge kurage till avslag åt dem som medgiva, att det i själva verket här inga principiella skäl finnas för att säga nej. För min del vågar jag tro, att det skulle vara en akt av verklig politisk klokhet, om denna kammars höger ville begagna den ännu existerande möjligheten att åt detta medgivande åt kvinnorna, åt det arbete de presterat, om, säger jag, denna kammars höger ville ge denna akt något av generositetens prägel. Den tiden börjar på att snart vara ute, då detta kan ske och då den vinsten står att inhösta.

Herr talman, då jag för min del anser, att nu är verkligen den behagliga tiden inne för att ge kvinnan rättvisa och erkännande åt det samhällsarbete, som Sveriges kvinnor prestera, så ber jag för min del att få yrka bifall till konstitutionsutskottets betänkande.

Herr E k m a n, K a r l J o h a n: Herr greve och talman, mina herrar! Jag tror icke på någon sådan strategisk plan för frågans behandling i kammaren, som herr von Zweigbergk talade om, ty det har visat sig, att var och en säger sin mening rent ut, och jag tror icke, att frågan förlorar på det. Om det härvid visar sig, att liksom det inom vänstern finns skiljaktiga uppfattningar i frågan — det ser man ju av själva betänkandet, där liberaler och socialdemokrater icke hava gått ihop fullständigt — det finnes sådana skiljaktigheter även på högernsida och vänstern vill räkna sig och frågan detta till godo, så har jag ingenting däremot, men det minskar icke vänsterns ansvar, ifall den under de kommande åren skulle vilja förhåla frågans lösning genom att absolut motsätta sig de befogade anmärkningar och krav, som kuuna göras för frågans genomförande från vårt håll. Jag är icke någon principiell motståndare till reformen, men jag tror icke, att den kan lösas vid innevarande riksdag.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet sade, att det gällde nu att få den klara principen angående kvinnans likställighet med mannen fastslagen i den svenska grundlagen. Då vill jag fråga, om den principen är så alldeles klar. Det beror på vad man grundar denna likställighet på, ty ifall utgångspunkten är olika, så riskerar man, att resultatet också blir olika. Jag förmodar, att det på vänstersidan ligger närmast till hands att grunda denna likställighet på den personlighetsprincip, varom man ständigt talar från vänsterhåll. Men denna vänsterns personlighetsprincip är ju av den beskaffenheten, att den i själva verket bortser från personligheten och

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

räknar endast med huvudtal. Det kan väl icke förnekas, att personligheten hos mannen är en annan än hos kvinnan och av annorlunda beskaffenhet, och till detta måste i viss mån tagas hänsyn. Nu säger man på vänstersidan, med stöd av denna s. k. personlighetsprincip, att alla skola vara lika politiskt berättigade. Man binder således de politiska rättigheterna icke vid personligheten utan vid den fysiska existensen. Ville man draga ut konsekvenserna därutav in absurdum, så skulle man kunna säga, att även de minderåriga såsom personligheter böra hava denna politiska rätt. Nu är det ju så, att den politiska myndighetsåldern inträder vid 24 år. Varför just där? Varför kan man icke säga 18 år, eller 15 år? Enligt vår lagstiftning anses den, som uppnått 15 år vara i stånd att försörja sig själv, och han bör således vara intresserad i samhället. Varför skulle icke 15-årsåldern vara lika god som grundval för den politiska likställigheten? Detta visar, att vänstern icke godkänt sin egen personlighetsprincip utan måst taga avstånd från den, och att vänstern således måst bygga i viss mån på den kvalificerade personligheten. Men är det nu så, då kan man fråga, är det så alldeles klart, att kvinnan bör vara berättigad till denna likställighet i politiskt hänseende med mannen vid just samma ålder som han? Den frågan kan uppkastas. Vänstern besvarar den jakande, men vi hava hört, att i England har man haft en annan uppfattning. Det är på denna punkt, som högern har begärt en ytterligare utredning, och det kan väl icke förnekas, att frågan behöver i någon mån klarläggas.

Det finnes en annan grund varpå man kan bygga denna likställighet mellan mannen och kvinnan i politiskt berättigande. Det är intresset för och insatsen i samhällsarbetet. Den grundvalen är riktigare än en sådan slätstruken och innehållslös personlighetsprincip, som man framfört från vänsterhåll. Det är intresset och insatsen i samhällsangelägenheterna, som bör vara en riktig grundval för den politiska rösträtten och dess utövning. Frågan om kvinnans politiska rösträtt sammanhänger således enligt min uppfattning med den förändrade ställning, som kvinnan kommit att intaga i det moderna samhället, i jämförelse med hennes ställning under gångna tider, då hon var mera bunden vid hemvistet och familjen. Hennes verksamhet har i allt större utsträckning tagits i anspråk utom hemmet, i statens och kommunens tjänst, i de enskilda affärerna, i kontorsarbetet, fabriksarbetet o. s. v. Kvinnan försörjer i många fall sig själv och de sina, lika väl som mannen försörjer sig och de sina, och hennes rätt att själv förvalta sin egendom har mer och mer utvidgats. Då nu kvinnan sålunda i många hänseenden intager eller är på väg att intaga en lika självständig ställning i samhället som mannen och äger lika väl som han viktiga intressen att bevaka vid avgörandena i det offentliga, så kan jag icke finna det annat än ganska naturligt, att hon kräver sin andel i inflytandet på de allmänna angelägenheterna. Utskottet har också berört denna sida av saken i sitt betänkande och säger, att »för den i ordets vanliga bemärkelse *arbetande* kvinnan» vore ett politiskt inflytande »liktydigt med befogenheten att själv deltaga i bestämmelserna rörande

hennes egna arbetsvillkor», och hennes ställning som yrkesutövare och deltagare i det sociala arbetet berättigar henne till sådant inflytande. Herr von Zweigbergk var också inne på den tankegången. Det ligger, såvitt jag kan se, en riktig tanke i detta. Man möter dock en viss olikhet härutinnan inom olika samhällsklasser: den bildade kvinnan inom tjänstemännens klass t. ex. torde ganska tidigt förvärva en sådan självständighet i ekonomiskt hänseende och en sådan insikt, ett sådant omdöme, som gör, att hon lika väl som mannen är skickad att deltaga i den politiska rösträttens utövning; men däremot tror jag, att man måste ställa sig synnerligen tveksam i det avseendet beträffande de tusental unga kvinnor, som äro anställda i fabriker, och som till stor del hava sina intressen uteslutande inom hemmet eller en egen bekantskapskrets, och ännu mindre tror jag, att något verkligt politiskt intresse kan räknas hos flertalet av landsbygdens kvinnor. De äro i ännu högre grad än kvinnorna i städerna bundna till hemmet, till göromålen därstädes och till de personliga intressena där. I alla händelser tror jag icke, att något verkligt behov av politisk rösträtt för dessa kvinnor förefinnes förrän vid något högre ålder än den för männens politiska myndighet fastställda, ty några verkliga personliga eller ekonomiska intressen att bevaka torde icke vid en tidigare tidpunkt finnas för dessa kvinnor, och det går enligt min mening icke an att till valurnorna släppa fram en så betydande väljarekår, som det här är fråga om, utan att man har säkerhet för, att bakom omröstningen åtminstone hos det övervägande flertalet finnes en stadgad övertygelse och verkliga intressen att bevaka. Jag tror icke mycket på talet därom, att det skulle vara så synnerligen värdefullt att få kvinnans medverkan i det politiska livet endast därför, att hon bättre känner till hemmet och vissa förhållanden, som ligga den kvinnliga verksamheten nära. Jag tror, att sådana intressen likaväl tillvaratagas av männen. Vi hade ett exempel på detta härom året, då det var fråga om en lagstiftning rörande nattarbete för kvinnor. Kvinnorörelsens målsmän gjorde sig då till tolk för att man skulle tillåta detta nattarbets fortfarande för den tillfälliga vinst som det gav, men riksdagen visade ju där en bättre förståelse, trots att det var männen som där voro de beslutande.

En annan nödvändig förutsättning, ifall det blir fråga om införande av politisk rösträtt för kvinnor, är att kvinnorna på landet icke ställas i en ogynnsammare ställning än kvinnorna i städerna. Denna sida av saken har utskottet i viss mån beaktat. Det har ju redan vidrörts av flera talare, att utskottet har varit tillmötesgående på denna punkt. Men det har dock påvisats, att utskottet icke på något sätt har kunnat klargöra, hur denna fråga skall ordnas, och innan man vunnit klarhet därutinnan, anser jag icke, att man kan medgiva ett inskrivande i grundlagen av den kvinnliga rösträtten. Dess utövning måste vara i alla detaljer fullt klart ordnad, innan man skrider till medgivandet av denna viktiga rättighet.

För övrigt har denna fråga enligt min åsikt det samband med övriga aktuella författningsfrågor, att de alla måste behandlas i ett

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

sammanhang, och särskilt är frågan om första kammarens ställning på närmaste sätt sammankopplad med frågan om den kvinnliga rösträttens införande. Herr Mannheimer talade om angelägenheten av att här söka undvika en onödig strid. Men jag vill säga därtill, att i så fall erfordras ett önsesidigt tillmötesgående. Det går ju icke an, att vänstern ställer sig på den ståndpunkten att fordra, att högern skall med frånträdande av alla sina betänkligheter helt enkelt kapitulera. Det kunna vi icke stå till svars med, och det komma vi icke heller att göra.

Jag har ingenting emot kvinnorösträtten i princip och är också beredd att medverka till dess genomförande, men endast under förutsättning att det tillmötesgåendet visas från vänsterns sida, att kvinnorösträtten icke genomföres i vidsträcktare mån än att den uppbäres av ett verkligt intresse, och att frågan behandlas i sitt naturliga samband med de övriga författningsfrågor, som nu äro å bane.

Då frågan denna gång icke föreligger i detta skick, instämmer jag, herr greve och talman, för denna gång i avslagsyrkandet.

Herr von Geijer: Herr greve och talman! Då det är vid en sen timme jag fått ordet och debatten varit långvarig och uttömmande, är jag rädd att jag i viss mån löper fara att upprepa vad som redan sagts, men jag lovar emellertid att fatta mig så kort, som möjligt.

Det är dock några synpunkter, som ehuru redan berörda, kanske även kunna ses från en annan ännu icke berörd sida, och det är detta jag härvidlag skulle vilja göra. Jag ämnar därvid hålla mig endast och allenast till sättet och tidpunkten för propositionens framförande och skall icke alls uppehålla mig vid den principiella sidan av saken.

Sveriges riksdag har blivit van att behandla konstitutionella frågor — under de senaste 20—30 åren har dess tid till avsevärd del varit upptagen av just sådana frågor. Vi som på grund av vår personliga läggning därvidlag med en viss betänksamhet sett på de framkomna förändringsförslagen, hava också därunder lärt känna den taktik och de argument, som i allmänhet med största fördel framförts från den sida, som lancerat och försökt driva igenom förslagen. Det är då egentligen två synpunkter, argument, som framför andra drivas. De hava förut här under debatten i någon mån berörts, men jag skulle ändå vilja säga ytterligare några ord om dem. Det är dels det argumentet, att tiden nu är inne, tiden nu är mogen för genomförandet av reformen, dels att det är olämpligt, att icke säga farligt att längre uppskjuta frågan. Båda dessa synpunkter hava kommit till synes såväl i propositionen som i konstitutionsutskottets utlåtande och hava även under debatten i dag vid upprepade tillfällen förts fram.

Herr justitieministern gick i sitt anförande — vari ju den första varianten om jag så får säga, kom till användning — så långt, att han, såvitt jag kunde förstå, därvidlag nästan ville säga, att tidpunkten nu vore inne att infria ett av kammaren förut givet bin-

dande löfte. En ärad talare på Västmanlands-bänken har redan utförligt bemött detta, och jag skall därför icke vidare uppehålla mig därvid. Men jag vill dock säga några ord med anledning av vad justitieministern därvid framhöll. Han åberopade den erfarenhet, som han vunnit som ledamot av första kammaren, att denna kammar för sin del aldrig vore med om att besluta en skrivelse med mindre än att däri läge ett mer eller mindre förtäckt löfte. Nåväl, jag tager detta som en komplimang till den förstakammarmajoritet, vilken jag har äran tillhöra, i den meningen, att däri skulle ligga att första kammarens majoritet icke utan vidare är med om att avlåta en skrivelse i ett ärende, utan att det föreligger ett uppsåt att taga saken i noggrant övertvägande, men längre kan jag icke utsträcka en dylik förpliktelse. Jag vill i stället från min sida erinra om hur många gånger, då dylika betänkligheter yppats mot att gå med på en skrivelse, det från motsidan sagts: Ja, men det är bara en skrivelse! Jag vill därmed icke på något sätt hava sagt, att våra motståndare skulle i denna del hava en uppfattning som är i någon mån lättsinnigare än den jag därvidlag hävdade. Ingalunda. Men jag vill därmed framhålla, att från den andra sidan dock den lilla reservationen städse lagts in, att avlåtandet av en skrivelse icke är något bestämt bindande.

Vad den andra varianten beträffar, har också den kommit till synes, låt vara icke i handlingarna men i flera anföranden under dagens debatt. Den ärade utskottsordföranden började med detta skäl och flera andra talare hava gått in på den saken. Jämväl detta vidrörde talaren på Västmanlandsbänken något, men jag vill i alla fall säga, att jag då detta argument anfördes erinrade mig ett annat yttrande, en tredje variant så att säga, vilket yttrande fälldes en gång just i en fråga som var — jag vågar icke säga precis likadan — men i alla fall liksom denna en konstitutionell fråga. Det var ett yttrande, som fälldes från det mest auktoritativa håll på våra motståndares sida och lød: »Tro herrarna verkligen, att när denna fråga en gång blivit bragt å bane, den kan dö utan vidare; herrarna måste förr eller senare taga den.» Det vara samma argument. Det har kommit igen gång på gång i diskussionen. Jag vill nu först och främst säga, att om ett sådant argument hade bärande kraft, skulle man sannerligen kunna bevisa allting därmed. Med ett sådant skäl kan avsikten icke vara så mycket att övertyga motståndaren utan att slå ned motståndet. Det är detta som ligger bakom ett sådant argument. Det är mycket möjligt, att man genom en uppövad dialektik och ett skickligt användande av pressen så småningom kan få ett visst sken av nödvändighet för reformen genom att på detta sätt ständigt föra fram den. Därtill vill jag emellertid säga, som herr Clason för en stund sedan sade, att icke finns det väl någon anledning för en person, som tänker annorlunda i en fråga, att på denna grund giva vika mot sin övertygelse endast för att giva efter för trycket. Den som det gör fyller enligt min mening icke sin plikt och sin plats.

Den sista synpunkten, som jag ville andraga, är något vidrörd

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

av den siste talaren men kanske icke tillräckligt framhållen. Det är den svnpunkt, som framhäves i sista punkten av reservationen, sammanhanget mellan nu föreliggande fråga och övriga konstitutionella frågor, som för närvarande stå på dagordningen och delvis redan ligga på riksdagens bord. Jag yttrade i början, att de sista 20—30 åren av vårt parlamentariska liv varit fyllda av strider på konstitutionens område. Det är riktigt. Och icke mindre än tre förslag föreligga i år, vilka gå i samma riktning. Det är först frågan om utjämning mellan städernas och landsbygdens rösträtt till lands-tingen, det är vidare framför allt den kommunala rösträtten, och det är slutligen den nu förevarande frågan. Jag vet, att jag blir mot-sagd på denna punkt och att man säger, att dessa frågor icke korsa- varandra, men det göra de förvisso. Kampen gällde först andra kam-maren. Nu har den förts över till första kammaren, och varje fråga som rör vår konstitution måste på ett eller annat sätt just hänga samman med denna fråga, framför allt så tillvida som grunden här är just densamma, som åberopas i fråga om den kommunala röst-rätten, nämligen personlighetsprincipen; detta är utgångspunkten för båda dessa förslag. Men det är icke så mycket den sidan utan snarare taktiken, som jag vill vända mig mot. Jag vill icke, att dessa frågor skola behandlas isolerade, som detaljer, så att sammanhanget sålunda förloras och man icke vet, vart egentligen reformen syftar, vart det bär hän, vart man vill. Herr justitieministern anförde, till stöd för sitt tillvägagångssätt att taga upp dessa frågor isolerade, ett yttrande, som skulle hava återfunnits i en proposition av år 1907, framlagd av den dåvarande regeringen, en högerregering. Jag tycker för min del, att man snarare kunde taga detta förslag till intäkt för misstanken, att det var just för att man *önskat* taga upp dessa frågor isolerade. Den sak, mot vilken jag opponerat mig, fick genom herr justitieministerns anförande en bestämd belysning. Det är så jag icke vill att man skall göra. Dessa förslag hänga ihop, och min övertygelse är, att om vi skola gå till en omgestalt-ning av hela vår författning, dessa frågor böra tagas upp i ett sam-manhang. Under sådana förhållanden kan det bliva fråga om både att giva och att taga och det är, såvitt jag kan förstå, alldeles nödvändigt för att man därvidlag skall kunna nå ett lyckligt re-sultat, att vi samla oss och söka taga till hjälp våra bästa krafter och vår bästa vilja. För att detta skall vara möjligt får man icke taga reformen styckevis och riva ned den bestående byggnaden bit för bit. Man märker det då icke på samma sätt, när det toges stycke för stycke, men det är detta jag tycker mig skönja i detta förslag. Det är detta som har varit en av de bestämmande orsakerna för mig att inom utskottet förena mig i ett bestämt avslagsyrkande, vilket jag här, herr talman, ber att få upprepa.

Rop på proposition hördes nu.

Herr von Koch: Herr talman, mina herrar! Denna fråga är ju i eminent grad en fråga, som berör kvinnorna, och det före-

faller mig därför angeläget, att man försöker lära känna kvinnornas uppfattning i densamma. Jag skall i detta syfte, så gott jag kan, med några få ord angiva några synpunkter.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

Det har anmärkts här från några håll under diskussionen, att den kvinnliga rösträttsfrågan ej skulle röna något intresse från stora grupper av kvinnor i vårt land. Jag erkänner, att det finns kvinnor, som ställa sig likgiltiga gentemot denna fråga, ja, det finns även en och annan som är principiellt motståndare mot kvinnans rösträtt. Men jag har för min del aldrig kunnat finna, att detta kan vara något argument mot en åtgärd, som i sig själv innebär rättvisa. Är det för övrigt något underligt, att de, som icke hava tillerkänts en rättighet, icke kunnat få blicken öppen för dess betydelse? Vi hava ju sett precis densamma i fråga om männen. Stora grupper av männen hava först sedan de tillerkänts rösträtt, verkligen insett dess betydelse och därefter dragit fördel av densamma. Det är först sedan dessa för samhället mindre intresserade erhållit de medborgerliga rättigheterna, som man har att förvänta ett verkligt intresse för saken.

Emellertid finnes det en annan skara av vårt lands kvinnor, en skara som är betydande redan nu och som för varje dag blir betydligt större. Det är den skara av kvinnor, som utöva ett samhällsgagnande arbete, som i kunskap kunna sägas vara lika högt ställda som männen och sedan årtal tillbaka hava krävt medborgerliga rättigheter. Men de hava i alla fall under alla dessa år ställts i en klass för sig såsom utestängda från medborgarrätten, tillsammans med minderåriga, försörjningstagare och dåliga skattebetalare. Det är detta — jag anser mig böra framhålla det — som innebär en verklig förödmjukelse för vårt lands kvinnor. Här framföres den ena stora frågan efter den andra, där kvinnorna hava speciella intressen — fattigvård, barnavård, undervisnings- och sedlighetsfrågor o. s. v. Alla dessa frågor föras fram och lösas här i riksdagen, utan att kvinnorna på något effektivt sätt få medverka.

Man invänder, att de i alla fall hava andra vägar att utöva inflytande. Man har här under debatten talat om kvinnans indirekta inflytande. Men jag undrar, om man icke måste erkänna, att det är kvinnorna själva, som bäst kunna bedöma på vilket sätt de önska öva inflytande. Jag skall i detta hänseende be att få hänvisa till ett uttalande, som helt nyligen förekommit i pressen av en av vårt lands allra mest framstående ledare på det sociala området, fru Agda Montelius, där hon säger: »Att släppa rösträttsarbetet, innan det lett till något resultat, därpå tänker dock ingen av oss. Vi kunna det helt enkelt icke, om vi vilja, att vårt sociala arbete skall bli framgångsrikt, ty sådana förhållandena nu äro, stöta vi ständigt på hinder, som ställa sig i vägen. Vid varje steg måste vi petitionera, påminna och — då det gäller frågor av vikt — ordna möten för att göra oss hörda. Vi rådfrågas icke, vi bli helt enkelt glömda, även vid frågor som i alldeles särskild grad gälla oss kvinnor eller barnen, och där vi sitta inne med både teoretisk kunskap och praktisk erfarenhet. Så kommer det enligt vår övertygelse att förbli, så

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

länge vi ej blivit erkända som verkliga ansvariga medlemmar av samhället, som man räknar med vid avgörandet av allmänna frågor.» Det är denna uppfattning, som jag vet med styrka gör sig gällande från kvinnohall. Det är för övrigt en uppfattning, som från andra håll ofta kommit till synes, t. ex. när Bismarck uttryckte saken på det sättet: »Den, som är utan rösträtt, är politiskt död», och det gäller ännu mera i våra dagar, då politiken börjat upptaga alla grenar av mänskligt liv.

Det är icke svårt att förstå, att det skall skapas bitterhet och förödmjukelse bland vakna kvinnor, när förhållandena äro på detta sätt. Men det är en sak för sig, som icke får underskattas. Värre är det, att om det får fortgå, som det hittills fortgått, är det en stor del av samhällsarbetet som går miste om ytterst värdefulla och betydelsefulla insatser. Om jag har rätt förstått uppgiften med vårt samhällsarbete, är det att försöka att få varje enskild individ att uppnå den största möjliga kraftutveckling. Kan det då under sådana omsändigheter vara klokt att avstänga halva befolkningen från möjligheterna att göra sig gällande på ett område som för närvarande samlar intressena från de mest skilda synpunkter? Det är besynnerligt, lindrigt uttryckt, att förvägra kvinnorna medborgarrätt i denna tid, då man över allt vaknat till medvetande om kvinnornas oumbärlighet på de mest skilda områden, och då det ena landet efter det andra tillerkänner kvinnorna rösträtt.

Det är till sist en sak, som säkerligen för kvinnorna är mera svår att uthärda än någon annan, och det är de undanflykter som man använder för att förhåla denna angelägenhet. Jag för min del måste säga, att det är mera sympatiskt med herr von Mentzer och herr Claesson och dessa andra, som ställa sig på principiell avslagständpunkt, vilka icke vilja höra talas om denna sak, och vilka antagligen, när rösträttsfrågan löses, bli de sista på motståndets skans, än de personer som vid alla tillfällen skola begagna sig av utredningsförhållningssystemet. De borde i alla fall betänka, dessa senare, att det kanske icke finns något ord, som är mera hatat bland vakna kvinnor, än just detta: utredning och utredning! Vilken statsmannavisdom kan det i själva verket vara att förhåla denna fråga, då man skapar bitterhet, då man utestänger värdefulla krafter och då man ändå till sist måste se sig nödsakad att lösa denna fråga, men alltför sent för att den skall göra den nytta och hava den betydelse ur psykologisk synpunkt som man hoppats.

Förra året var det en av kvinnorösträttsrörelsens mest decidrade motståndare, som deklarerade sin övergång till förmån för denna sak. Det enda villkor han då begärde för sin kapitulation var någon tids rådrum. Han och hans liktänkande hava fått detta rådrum, icke mindre än ett helt år. Jag vill då fråga: Är det icke nog med denna tid?

Det har sagts, att frågan skulle vara avgjord före debatten i dag och att det skulle vara tämligen lönlöst att uttala några förhoppningar om dess lösning. Jag vill dock i det längsta tro, att så icke är förhållandet. En känd förkämpe för kvinnorösträtten sade

till mig en gång, att hon aldrig förgäves hade väljat i någon församling av män till männens känsla av rättvisa i kvinnornas krav. Jag tillåter mig annu tro, att det i denna församling skall finnas så många män som verkligen behärta det rättvisa i kvinnornas krav, att det verkligen vid detta tillfälle kan bliva möjligt att genomföra reformen.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Hans excellens herr statsministern Edén: Herr talman, mina herrar! När jag åhört denna långvariga debatt, och när jag i samband därmed låtit tanken gå tillbaka över den utveckling, som frågan om de svenska kvinnornas rösträtt har genomlupit under de senaste åren, har jag icke kunnat undgå att göra vissa reflexioner om egendomligheten i den vändning, som just under den sista tiden tyckes hava inträtt eller i varje fall hotar att inträda.

Min kollega chefen för justitiedepartementet har redan påmint om, att det är 12 år sedan riksdagen i princip uttalade sig för kvinnlig rösträtt. Ty säga vad man säga vill nu långt efteråt, detta var dock innehållet i 1906 års skrivelse. Han har också berört, huru för 11 år sedan dåvarande chefen för justitiedepartementet i ett yttrande till statsrådsprotokollet på den sittande konservativa regeringens vägnar uttryckligen och utan förbehåll erkände det berättigade i detta kvinnornas rösträttskrav och uttalade sin förväntan, att det inom en nära framtid skulle gå i uppfyllelse. Så var det då. Och hur har det blivit sedan?

Efter ett par år var den utredning man begärt färdig, och en kungl. proposition framlades 1912. Den föll i denna kammare. Frågan kom igen genom enskilda motioner 1914 och 1917. Den föll återigen. Den kommer nu för andra gången såsom kungl. proposition, men såvitt man kan döma har det stora flertalet av den svenska riksdagens högerpartier, kanhända dess högerpartier i deras helhet, bestämt sig för att än en gång fälla den.

Om så verkligen är förhållandet, skall detta dock icke ske utan att det har offentligt konstaterats, huru frågan ligger och vad detta läge betyder. Beslutet skall, såvitt på oss ankommer, icke kunna fattas under någon oklarhet om vad som kan vara förklaringen och anledningen till den vändning frågan nu fått.

Dagens debatt har till överflöd visat, att de anledningar till motståndet mot propositionen, som i konstitutionsutskottets betänkande för i fjol och i högerreservationen i år i främsta rummet hava blivit framförda, och vilka gå ut på krav om en närmare utredning eller bättre utformning i olika avseenden, icke äro värda att nu föras fram som sådana skäl. Det var ett sunt ord, som herr Hjärne yttrade, då han påvisade, att denna läggning av reservationen sannerligen icke har givit någon förstärkning för den sida, som icke nu vill bifalla propositionen. Ty, som redan är uppvisat, »utredningarna» behövas icke från Kungl. Maj:ts sida, därför att de kunna göras av vem som helst genom sammanställningar av

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor
(Forts.)*

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

kända fakta, och den ifrågavarande utformningen av vissa punkter är likaledes icke alls av behovet pakallad för att nu fatta det avgörande beslut, på vilket det ankommer.

Det torde vara nog att sammanfatta, vad som i förstnämnda avseende har blivit sagt, helt enkelt så: finnas nu här inom högern i riksdagen medlemmar, som verkligen och icke endast med munnen äro »principiellt», sasom det heter, »icke motståndare till kvinnorösträtten, men som skulle på allvar önska en eller annan särskild utredning — varför hava då icke dessa ledamöter begärt sådan utredning? Det är detta som icke har skett. Det är *icke* så, att de, vare sig i fjol eller i år hava låtit sina antydningar om punkter, där utredningen ännu icke skulle vara nog fullständig, utmynna i yrkanden, och dock vore ju ett sådant yrkande den enda logiska och med svenska parlamentariska vanor förenliga utväg, som borde ha stått dem till buds, i fall verkligen den ståndpunkten hade tagits på allvar. Detta ha de *icke* gjort. De ha icke själva begärt någon utredning. Hur kan det då vara möjligt, att man nu kommer och gör — tillåt mig säga ordet — sin undskyllan av den grund att utredningen icke kommit till stånd? Det kan väl ändock icke väntas, att en regering som i de punkter, vilka helt summariskt blivit omnämnda i fjolårets konstitutionsutskotts utlåtande, och till vilka reservanterna nu hänvisa, har den övertygelsen, att här är redan allt klart, som behöver klarläggas, skall sitta och gissa sig till vad som egentl gen skulle ligga i de antydningarna från vederbörande högerrepresentanters sida, när dessa antydningar icke ha fått det enda rimliga och naturliga uttrycket i en uttrycklig begäran, ett skrivelseförslag. Ånej, mina herrar, hade det varit så, att det var på den saken som det hängde, och att det verkligen var principiella anhängare, som i alla händelser ville ha saken fram, vilka åstadkommo denna vändning i fjol och i år, då hade det också, som herr Kjellén mycket riktigt framhöll i fjolårets uppmärksammade anförande, varit deras skyldighet att komma med ett skrivelseförslag. När något sådant icke kom, så visar det bäst, att här var i verkligheten ingenting att skriva om.

På samma sätt förhåller det sig med anmärkningarna om den förmenta bristande utformningen i vissa punkter av de föreliggande regeringsförslaget såsom sådant. Jag behöver icke taga upp detaljerna angående strecken. Vad herr Clason fullkomligt oberättigat och i strid emot justitieministerns uttryckliga ord lade in i hans anförande, är redan av en ledamot av konstitutionsutskottet tillbakavisat. Men jag skall tillfoga ännu några ord om den invändningen, att man icke skulle kunna fatta ett beslut, som i princip fastsloge rätten för äkta makar att rösta för varandra, utan att hava på samma gång i detalj i vallagen utformat, hur detta skulle gå till. Här ha visserligen målats upp de mest allvarsamma följder av ett sådant tillvägagående, och man har försökt konstruera fram, att därmed skulle följa antingen att denna kammare bleve tvungen att antaga en otillfredsställande vallag, när väl den tiden kom, eller också, om jag förstått anmärkningarna rätt, att denna kammare skulle

kunna föränledas att antaga grundlagstexten utan vallag, i vilket fall dess ifrågavarande bestämmelse bleve illusorisk. Häremot är ju att säga, att riksdagen i själva verket har upprepade erfarenheter av fall, då man har antagit en grundläggande grundlagstext, som för sin tillämpning förutsätter en kompletterande lag, utan att det har ansetts däruti ligga något riskabelt eller olämpligt. Jag tar ur högen det sista exempel jag erinrar mig, införandet av milieombudsmannaskapet. Då antogs grundlagsändringen såsom vilande vid 1914 års sommarriksdag, utan att någon instruktion för ombudsmannen var samtidigt förelagd till godkännande. Först därefter utarbetades förslag till instruktion, som kom in vid följande riksdag och där behandlades i vanlig ordning, och när det hade skett, kom den vilande grundlagstexten före till slutligt avgörande. Alldeles så skulle det naturligtvis också i detta fall försiggå. Man skulle, ifall nu grundlagsbestämmelser bleve i år förklarade vilande, under de följande åren, hava god tid att närmare utforma deras tillämpning i vallagen. Detaljföreskrifter i vallagen behöva alldeles uppenbart icke föreligga, förrän riksdagen sammanträder första gången efter ånyo förrättade val till andra kammaren. När så sker, då står det i kamrarnas egen makt att ställa frågans handläggning så, som man har brukat göra vid andra tillfällen, nämligen att grundlagsfrågan icke företages till definitiv behandling, förrän vallagen har blivit vederbörligen prövad. Om då kamrarna icke skulle kunna enas om vallag, så finnas utom de av herr Clason nämnda möjligheterna ännu två till, båda ur denna kammars synpunkt fullt tillfredsställande. Den ena är att helt enkelt avslå den vilande grundlagsbestämmelsen, den andra att med andra kammaren enas om ett uppskov med det definitiva avgörandet av denna grundlagsbestämmelse, till dess man får vallagsbestämmelsen klar. Konstigare är verkligen icke saken. Och jag kan icke undgå att rent ut säga, att när man nu på denna punkt söker en viktig anmärkning för att bringa förslaget i misskredit, då gör man en detalj, som visserligen i och för sig har betydelse, till huvudsak på ett sätt, som är fullkomligt orimligt. Man söker helt enkelt en anledning att få anmärkning mot förslaget, när det icke har lyckats att på ett naturligt sätt finna en sådan anledning.

Nej, mina herrar, det förhåller sig så, att vid den tidpunkt, där vi nu stå, ligger den kvinnliga rösträttsfrågan i ett sådant läge, att här är icke längre rum för dylika mellanständpunkter, halvständpunkter, eller för att begära vad jag tror var herr Hjärnes uttrycksätt, undanflyktsständpunkter. Vi ha ett förslag på bordet, som i alla avseenden utgör en anknytning till redan gällande rösträttsbestämmelser för män. Vi ha det förslaget så genomarbetat, som det över huvud taget kan begäras. Nu ställes frågan till alla: ja eller nei? Det går icke att komma undan med att säga, att man principiellt »icke är emot», när man icke kan eller vill säga, att man är för. I denna stund och så långt, som vi nu ha kommit, borde man få lov att bekänna kort; ja eller nei!

Det har visserligen sagts, att i år skulle ha tillkommit en all-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*
(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

deles särskild anledning att just nu skjuta undan frågan på nytt, och den anledningen är i utskottsreservanternas yttrande uttryckt så, att de hänvisa till andra betydelsefulla spörsmål rörande vittgående förändringar i representationskiöket, från vilka denna fråga icke bör ses »isolerad». Saken har redan berörts såväl av herr justitieministern som av andra talare. Jag skall icke upprepa, vad de i den delen ha sagt. Jag bara erinrar om den ovederläggliga sanningen i vad herr justitieministern anfört, att hela detta resonemang innebär en fullständig logisk saltomortal. Vid behandlingen av den kvinnliga rösträttsfrågan allt från 1906 och under alla de följande åren ända tills nu, har det alltid hävdats, att den frågan bör behandlas för sig, alltså — tvärtemot reservanternas mening — »isoleras». Nu säger man raka motsatsen: den skall icke behandlas för s.g. den skall behandlas tillsammans med andra frågor! När så är fallet, då kan det icke undgås, att även den sammankopplingen ter sig såsom betänkligt konstlad. Och den är konstlad. Ty icke kan det väl ändock på allvar vara meningen att hävda, att därför att i år framförts dels frågan om politisk rösträtt för kvinnor dels ett förslag om borttagande av skalan vid den kommunala rösträtten för både män och kvinnor, som redan ha denna rösträtt, att det ena verkligen skulle stå i sådant sammanhang med det andra, att de måste betraktas och avgöras tillsammans. Så betraktade man icke saken år 1907, mina herrar. Även då var frågan uppe om en reform av den kommunala rösträtten, men då sade man uttryckligen ifrån, att den kvinnliga rösträtten hörde icke därmed tillsammans. Varför hör den d.t. mera nu, än den hörde dit 1907? Den som det kan må svara härpå — jag tror för min del, att intet rimligt svar kan givas.

Måhända skulle man kunna tänka sig ett, men i så fall ett svar, som, tror jag, vore mycket betänkligt. Det skulle vara, om reservanterna till äventyrs skulle tro, att de genom en sådan sammankoppling av dessa frågor skulle ha tillfälle att liksom sälja den kvinnliga rösträtten dyrare än de kunna göra nu. Jag begagnar ett krasst uttryck, men jag ber att på förhand få anhålla, att det icke skall missförstås. Jag menar därmed naturligtvis icke någon politisk hästbytartaktik i ful mening, men jag menar, att bakom reservationen möjligen skulle ligga den tanken, att detta demokratiska krav skulle vara så kärt för sina anhängare, att om det föres tillsammans exempelvis med frågorna om den kommunala rösträtten och första kammaren för övrigt, dessa anhängare skulle vara böjda för att släppa till något till högerens tillfredsställande, när det gäller den kommunala rösträtten och första kammaren, för att få igenom den kvinnliga rösträtten. Finnes verkligen denna tanke, då vill jag för min personliga del — jag säger för min personliga del, men jag skulle mycket bedraga mig, om jag inte kunde tala för båda de svenska vänsterpartierna i det stycket — utan omsvep säga ut, att detta innebär en fullständigt misslyckad beräkning. Ännu aldrig har det väl hänt, att man lyckats att genom uppskov med en stor påträngande reform och genom dess sammankoppling med andra stora reformfrågor få den billigare ur konservativ synpunkt, än om

man hade slagit till i tid och tagit den under den tid, då anspråken ännu voro så försäktiga som de måste vara, när en fråga just kämpat sig fram till aktualitet. Jag tror icke, att den svenska högern anser, att 1907—1909 års riksdagsreform, som ju på sin tid tillkom genom en liknande sammankoppling av kravet på den manliga allmänna rösträtten till andra kammaren med andra spörsmål, numera betraktas såsom ett uppmuntrande föredöme för fortsättande av en dylik taktik. Jag tror snarare, att många genom erfarenheterna om huru det beslutet slagit ut ha fått klart för sig, att ur konservativ synpunkt hade det kanhända varit så gott att taga förslaget om männens allmänna politiska rösträtt utan någon sammankoppling. Och tiden har runnit fort och hunnit långt sedan 1907. Det blir verkligen efter allt att döma icke billigare med en sammankopplingspolitik nu och under den tid som ligger framför oss, än det var för tio år sedan. Icke heller detta skäl för undanskjutande av kvinnornas rösträtt kan jag således, herr talman, på något sätt finna vara berättigat. Och jag kan i sak icke medgiva, att man har någon som helst befogethet för den ståndpunkten, att om kvinnorna skola få rösträtt till andra kammaren, så skall detta medgivas mot villkor, att man får en sådan lösning av frågorna om den kommunala rösträtten och första kammaren, som tillfredsställer de konservativa intressena. Det visar en fullständig missuppfattning av hela frågan och hela situationen att hängiva sig åt en sådan föreställning, och jag tror, att det kommer att bli till den svenska konservatismens skada, om den växlar in på den linjen på allvar.

Med vad jag nu har anfört har jag, herr talman, försökt att visa, såsom jag nyss uttryckte det, att frågan är i den ställningen nu, att det gäller ja eller nej, att varie uppskov ter sig som en undanflykt, att nu måste bli klart besked: vill man eller vill man icke? och att det här således gäller principiellt motstånd eller principiellt bifall. Det kunde kanske vara nog med att konstatera detta, om man nämligen så livligt som jag känner sig övertygad om, att dock i grunden ett flertal även i denna kammare drar sig för att erkänna, att de vilja ansluta sig till det principiella motståndet. Men onekligen ha i denna dags debatt — och det i både denna kammare och i andra kammaren — förnummits vissa inslag, som tyckas tyda på, att de som avvisa förslaget äro på glid över till det principiella motståndets linje ifrån den ståndpunkt, som åtminstone i orden förklarar, att man vill reformera, fast man icke vill det *nu*. Alldeles särskilt har detta varit påfallande i andra kammaren. Och även i första kammaren har ju på sätt och vis en liknande förskjutning kommit till synes genom det faktum, att de som talat å högerpartiets vägnar med något undantag just ha varit de principiella motståndarna. Det må då vara mig tillåtet att säga några korta ord också i själva principfrågan och att söka anknyta dem till just det läge som nu är, de alldeles särskilda tidsförhållanden, vilka vi nu genomleva och genomglida, och som göra, att även gamla och bekanta skäl få en helt annan färg och en helt annan levande kraft, än de ännu för några år sedan ha haft.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

Det har gång på gång i debatterna om den kvinnliga rösträtten sagts från den ena sidan, från dem som äro för: Detta är för oss en rättfärdighets sak, det är gärd av rättvisa, och därför måste den genomföras. Det har från andra sidan svarats: Vi erkänna icke en sådan abstrakt rättfärdighet; för oss står statsnyttan, eller som man ibland uttryckt sig »rikets» nytta som det enda avgörande. Den tankgången formulerades nyss här i dag på nytt, såsom många gånger förr, så, att man över huvud taget icke bör betrakta rösträtten som en privat rättighet för de personer, som utöva den; den är en offentlig funktion, som staten fördelar efter sina synpunkter. Jävel, jag kan gärna gå in på åtminstone grundtanken i denna uppfattning. Men när jag det gör, så tillåter jag mig att fästa uppmärksamheten på, att det kommer en tidpunkt i utvecklingen av varje stor andlig eller samhällelig rörelse, då det som människorna i hundatusental och miljoner betrakta såsom rättfärdigt och kämpa för såsom ett rättvisans krav just därigenom blir så betydelsefullt, att det också måste vara en samhällsnyttig, en riksnyttig, en samhälls-nödvändig sak att taga hänsyn till denna åskådning. Det går icke att säga, att rättfärdighet och rättvisa äro bara abstraktioner, i denna fråga lika litet som i andra. Hela den åskådning, som hävdar den kvinnliga rösträttens rättvisa, har vuxit fram genom mer än ett århundrade. Och den har vuxit fram icke bara andligt genom det andliga livets ofantliga förändring under det nittonde århundradet, utan den har rotat sig i jämbredd härmed under den mest konkreta påverkan av en fullständig omvälvning i villkoren för det ekonomiska samlivet, för hemmens verksamhet, för arbetstillfällena och arbets-fördelning i samhällena, för kvinnornas placering i det samhälleliga arbetet. Det har varit en ständig växelverkan mellan den väldiga andliga kraft, som en min företrädare i ämbetet i debatten om den första propositionen om kvinnlig rösträtt betecknade såsom jämlikhetens princip, den samhällsomskapande jämlikhetstanken å ena sidan, och å den andra sidan denna ekonomiska och sociala omvälvning, som har gjort våra samhällen nu till något helt och hållet annat än de voro för bara ett århundrade sedan. Ur denna växelverkan är det, som det läge har gått fram, vilket gör den kvinnliga rösträtten icke blott till en rättfärdighetssak utan till en statsnyttans, en samhällsnödvändig sak. Det är en orimlighet att sluta sina ögon för detta faktum, när vi ha kommit så långt i vårt land liksom i andra länder, att ungefär tredjedelen av svenska kvinnor räknas även formellt som »självförsörjande» — och då begär man likväl det oförlåtliga felet i terminologien att icke räkna hustrurna som självförsörjande, ehuru de väl i regel äro lika självförsörjande som någon ogift — när, säger jag, nära tredjedelen av svenska kvinnor äro självförsörjande i statistikens stränga mening, när vi se kvinnor taga vid på alla arbetsområden vid sidan av män, när vi se kvinnor få samma undervisning, samma uppfostran i stort som män, när vi se dem följa i press och litteratur samma tankar som vi, med samma intressen som vi, när vi möta dem ute i den offentliga diskussionen och agitationen i fråga efter fråga, när det icke numera kan upp-

komma ett stort problem i detta land utan att kvinnor vid männens sida träda fram som uttryck för den offentliga meningen — vi ha haft i år alldeles färska exempel på detta, liksom vi haft under föregående år. När så är, då är det orimligt att längre stå och tveka, om de svenska kvinnorna äro färdiga att mottaga den rösträtt, som är given åt kvinnor i snart nu hela norra och västra Europa.

Man säger ändå, att de icke äro nog »skolade», icke nog politiskt »mogna». Och man har — det skedde i herr Hjärnes yttrande — velat göra gällande, att i varje fall den tid som nu är skulle illa lämpa sig för en reform av denna beskaffenhet. Vad det senare beträffar, så må till en början svaras, att det argumentet måste låta misstänkt i den mans mun, som själv har låtit förstå att han *icke* vill den kvinnliga rösträtten över huvud taget. Man skulle också kunna vända om saken och fråga honom: *När* kommer över huvud taget den tidpunkt, som han och hans meningsfränder skulle anse lämpligt? Nu är det enligt den talarens uppfattning icke lämpligt för den upprörda tidens och världskrigets skull. För sex år sedan, då den första propositionen framlades, var det icke världskrig, och tiden var icke på långt när så upprörd som den är nu — men då var tidpunkten icke heller lämplig! Jag förmenar, att den argumentationen bör lämnas fullständigt åsido. Och jag går längre: för mig förhåller det sig alldeles tvärtom. Det är just dessa år och deras erfarenhet, som alldeles särskilt bragt till mognad det läge i våra samhällen, ur vilket den kvinnliga rösträtten bör framgå och efter min mening måste framgå. Det är ingen tillfällighet, att just denna världskrigets tidsålder har medfört segrar för kvinnans rösträtt i Danmark, i England, i princip i Holland, såvitt man vet i princip i form av ett påtänkt regeringsförslag i Ungern, ja, man talar till och med om något dylikt i det romanska Italien, — för att nu inte tala om vad som skett i Amerika, där herr Clason underligt nog fann en tröst för sin ståndpunkt, att motståndet mot kvinnorösträtten växte, medan stat efter stat, bland dem den stora staten Newyork, har antagit den kvinnliga rösträtten och till och med inom den stora unionen dess generella införande tyckes stå för dörren. Nej, mina herrar, det är ingen tillfällighet, detta segertåg för kvinnornas politiska fullmyndighet. Denna fruktansvärda tidsålder, som vi nu genomleva, har prövat våra samhällen på sådant sätt, att det blivit alldeles nödvändigt att taga ut intill det yttersta dessa samhällens krafter och att en hel mängd av gamla åskådningar — jag skall kanske icke använda ordet fördomar — fått lov att falla till marken. Jag har för min personliga del, när frågan om kvinnornas rösträtt först kom upp, väl kunnat förstå, att det icke varit lätt det icke med männens krafter, med männens ansträngningar, med fentliga livet för mannen och skiljer kvinnan ut därifrån, en åskådning som ju är rotad i tusenårig tradition och som måste sitta starkt invuxen, i synnerhet i ett land som vårt med en spridd befolkning och en landsbefolkning, vilken i all synnerhet i sitt hemliv har fasta konservativa vanor. Men den åskådningen var redan väsentligt genombruten, när det nya århundradet gick in. Och de sista krigs-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

åren borde väl ha visat, att den icke *kan* bestå länge, dessa krigsår, som ha ådagalagt, att när de stora provningarna komma, då räcker det icke med männens krafter, med männens ansträngningar, med männens lidanden, då få kvinnorna dela det ena som det andra i fullt mått. Det må vara sant, att i krigsländerna är det endast männen, som falla i de förödande striderna och lida i skyttegravarna. Sätillvida utföra de ensamma landets försvar. Men bakom fronten är det i alla länder nu kvinnorna, som till högst väsentlig del uppehålla det arbete, genom vilket männen sätts i stånd att kämpa i den stora blodiga striden, och bakom fronten är det kvinnorna som med barnen i hemmet lida under den inre förödelse, som följer i krigets spår. De ha kämpat en lång, tålmodig, hjältemodig kamp, även de, en sådan kamp som på sitt sätt sannerligen kan vara lika tung och lika svår som den, vilken slutar med en dödande kula. Därför är det som kvinnorösträtten har vunnit så många segrar uti i det övriga Europa.

Vi i Sverige ha icke haft det alldeles så, dess bättre. Vi ha icke behöft ställa våra män i fält och icke skicka våra kvinnor till ammunitionsfabrikerna. Men dessa år ha livväl bragt nog och övernog av lidanden och provningar över de svenska hemmen. I lidanden och provningar av den art, att också de svenska kvinnorna blivit ställda påtagligt och handgripligt ansikte mot ansikte inför samhällets problem, problemen om krig och fred, om liv och död, de hårda problemen om livets nödtorft, problemen om viktiga politiska avgöranden, som inverka på alla medborgares tillvaro. Den skall vara blind som icke kan se, att här har under dessa år, under inverkan från deras krigsländelser och vad som med dem följt, försiggått en väldig förändring i människornas sinnen och en hastig mognad av den samhällsutveckling, som gjort även Sveriges kvinnor icke blott värddiga utan även berättigade att till sist få sin fulla medborgarrätt.. Man skulle kunna sammanfatta det så: Sveriges kvinnor *äro* i denna stund redan medborgare i allt — utom i rätten att också utöva sitt inflytande vid valen av representationens andra kammare.

Jag döljer icke för mig, mina herrar, och med det kan jag sluta, att i denna den oerhörda världsförödelsens tid också finnas krafter, som till en viss grad kunnat verka i annan riktning och otvivelaktigt göra det. Det är nog icke heller någon tillfällighet, att motståndet mot kvinnans politiska rösträtt i vårt land har liksom skärpts under den sista tiden. Även det skulle kunna sägas i viss mån vara en reflex från de stora händelserna utomkring oss, en reflex från hela den maktens och våldets anda, som nu triumferar på Europas slagfält: den anda som i en föregående debatt i denna fråga hedrades med epitetet »maskulin». Den som införde detta slagord om »manligheten» såsom statsutvecklingens ideal ville hävda, att statens hela idé och begrepp är sådant, att det bättre uppbäres och överhuvud väl uppbäres, endast om det uppbäres av män. Mot detta sätter jag först vad jag sade nyss, att det är en blodig förolämpning att komma med en sådan åskådning i samma tid, då de kämpande ländernas kvinnor fyllt i sitt slag lika viktiga värv för sitt lands försvar, om vi nu skola hålla oss till den synpunkten, som

männen. Det är också en förolämpning att komma med den invändningen mot Sveriges kvinnor, som i dessa år kämpat och lidit under den stegrade nöden i många hundratusen hem mer kanske än flertalet män. Men framför allt: det är orätt, och det är icke hållbart att lägga hela synpunkten på den moderna samhällsutvecklingen så trångt som därmed sker. Är *det* ett uttryck för »manlighetens» idé att över huvud taget bygga framtiden för Europa och för vårt land därpå, att endast män kunna föra en sådan strid som den, vilken nu hotar att förgöra hela Europa, då har det idealet i sanning blottat sin ihållighet. Då behöves det utbytas mot ett annat, som även i ordformen kan omsluta både män och kvinnor, och det är *mänsklighet*. Det är icke bara på manlighet, som Europas samhällen, som Sveriges folk och samhälle skola hava att bygga, om de vilja bygga en verkligt livsduglig framtid. Det är på det idéinnehåll, som går vidare och djupare och som omslutes i begreppet *mänsklighet*, i vars namn både män och kvinnor kunna mötas till gemensamt arbete, var och en på sitt sätt och efter sin läggning, för det allmänna bästa, för folket, och jag säger utan tvekan: också för riket.

I den övertygelsen, mina herrar, vågar jag, innan votering sker, hemställa, om icke ändå för dem som jag vet finnas i denna kammare, vilka icke vilja vara motståndare till kvinnans politiska rösträtt, saken måste ligga så som jag sökt att sammanfatta den: att nu är tiden inne. Sker reformen nu, då sker den i ett ögonblick, som gör den i verkligheten alldeles särskilt mycket värd — i ett ögonblick, då den kan utöva en kanske oberäknelig psykologisk verkan icke blott bland kvinnorna utan även bland ännu vidare samhällslager, då den skulle kunna i ett slag åstadkomma, att mycket av det misstroende, den misströstan och den bitterhet, som denna nötdåd fört med sig, förflyktigas inför förnimmelsen, att här verkligen nu toges ett stort steg för den nya tiden, ett steg, som visar, att man verkligen vågar göra något för den tiden. Velle första kammaren nu taga det steget, då är jag övertygad om icke blott att det skulle lända till landets och folkets bästa, utan även att första kammaren själv icke skulle behöva ångra det.

Herr S w a r t z: Hans excellens herr statsministern har nyss med mycket stor styrka sökt göra gällande, att en var som icke vore principell motståndare mot att giva kvinnorna politisk rösträtt hade skyldighet att just detta ögonblick vara med om det förslag, som nu föreligger till kammarens avgörande. Han har begagnat ganska starka uttryck därvid och förklarat, att det var orimligt att tveka; frågan vore nu att säga ja eller nej. Att nu icke kunna vara med därom utan vilja hava uppskov vore endast undanflykter. Jag får säga, att det är en ganska sträng dom, en dom, som jag knappt trodde, att hans excellens herr statsministern skulle våga fälla över oss alla här i kammaren och i riksdagen, ty för att fälla en sådan dom, med något anspråk på att den skall kunna kännas vara rättvis, måste man känna njurar och hjärtan på annat sätt, än jag tror, att vare sig hans excellens herr statsministern eller någon annan människa kan göra.

Om politisk
rösträtt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Jag ber för min del få förklara, att jag icke är motståndare till kvinnans politiska rösträtt, men jag ber lika kort och lika bestämt för min personliga del få förklara, att det är för mig fullkomligt omöjligt att rösta ja för det förslag, som nu föreligger från konstitutionsutskottets sida, och jag skall i korthet giva skäl därför.

Det ena skälet är det, att jag omöjligen kan vara med om att nu genast utsträcka kvinnans politiska rösträtt i den grad, som först från Kungl. Maj:ts och sedan från konstitutionsutskottets sida blivit ifrågasatt. Jag måste för min del begära, att det sättes en högre åldersgräns för kvinnan för att hon skall bli delaktig av politisk rösträtt och det icke allenast i början utan även längre fram under fortgången och utvecklingen av den politiska rösträtten. Det förefaller mig, som statsrådet och chefen för justitiedepartementet ingalunda var främmande för en sådan tanke att döma av vad han idag sagt. Jag kan därför icke tro att, om man har en sådan uppfattning att man icke kan vara med om det här föreliggande förslaget, man därför drager över sig den dom, som nyss fälldes av hans excellens herr statsministern. Det kan åtminstone icke statsrådet och chefen för justitiedepartementet skriva under.

Det andra skälet är det, att jag icke kan vara med om att godkänna en sådan bestämmelse, som här upptagits i § 24 riksdagsordningen. Jag kan icke vara med om att i grundlagen tages in en principiell bestämmelse därom, att »vid val på landet av ledamöter i andra kammaren må dock på sätt och under villkor som stadgas i vallagen, valseklar avgivas av röstberättigad man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man», utan att man på något sätt och vis säger, huru det skall gå till, utan hänvisar till det sätt och villkor, som komma att stadgas i vallagen. Jag kan omöjligen för min del förstå, varför man icke kan fastställa detta sätt och dessa villkor med detsamma d. v. s. icke nu, men varför man icke kunnat göra det i samband med detta ämne. Från Kungl. Maj:ts sida har detta skjutits på framtiden med tillkännagivande att man skall komma igen med den saken. I fjol var vänstern inom konstitutionsutskottet med på fullmaktsröstning. I år är den det icke — den har hittat på något annat eller den hoppas att kunna hitta på något; men efter den beskrivning vi fått kan det komma att, som man säger, »skägga» ganska mycket, innan man får den saken klar. Jag är för försiktig för att gå in på någonting i detta avseende, utan att jag vet vad jag går in på. Och då det absolut icke finnes någon som helst anledning att brådska med denna omläggning, med detta tilldelande av politisk rösträtt åt kvinnor, enär vi i alla ämnelser hava tid på oss ända till 1921 för att besluta första gången om en grundlagsändring, som icke förrän 1922 kan bli fastställd — för så vitt icke upplösning mellankommer, vilket jag förmodar icke räknas med från något håll — så kan jag icke förstå varför man icke skall taga sig tid och överväga och lösa frågorna i ett sammanhang, utan på detta sätt bitvis. Det kan hända, om man går med på detta, att man sedan är ganska bunden vid det sätt, som kan komma att föreslås från regeringen för valrättens utövande, då äro vi naturligtvis i alla fall skäligen bundna av, att

vi principiellt medgivit den kvinnliga rösträtten och fått in den i grundlagen.

Det enda skälet, varför vi nu skulle gå in på förslaget, skulle vara det av hans excellens herr statsministern mot slutet anförda, att tidpunkten nu vore sådan och förhållandena sådana här i landet, att vi, genom att giva denna rätt nu, skulle lägga liksom en dämpare på känslor, som kanske annars skulle taga sig ett annat uttryck. Jag är fullkomligt övertygad, att icke något skulle vara att vinna i detta avseende, ty jag tror icke, att den fara föreligger, som hans excellens statsministern hänsyftade på. I vilket fall som helst skulle jag vilja säga, att jag tror icke det är lämpligt, att riksdagen går in på en så genomgående reform som den ifrågavarande eller beslutar i en grundlagsfråga endast på grund av en tillfällig känslöstämning för ögonblicket, därför att man vill lägga någon dämpare på vågor, som man annars befarar skulle svalla över. Jag tror, att eftertanken här bör behålla överbudet över känslorna, huru starka de för tillfället än kunna vara.

Dessutom vill jag säga, att genom att skjuta fram avgörandet av saken blir man i tillfälle att samtidigt med densamma taga i övervägande de författningsändringar, som i övrigt äro före. Jag vill nämligen säga rent ut, att jag tror icke, att denna riksdag kommer att fatta positiva beslut i avseende å de författningsfrågor, varom förslag föreligga från regeringen, utan de återkomma i alla fall till riksdagens prövning. Det är visserligen sant att förevarande fråga icke absolut hänger ihop med de författningsfrågor, som då komma på tal, men det kan icke nekas till, att bägge två äro författningsfrågor, och det kan icke heller nekas till, att det vore väl om man sluppe dessa alltid uppslitande författningsstrider, så att man icke finge frågorna den ena ett år och den andra ett annat år liksom droppvis i sig eller bit för bit. Det vore vida bättre, om det funnes en möjlighet att lösa alla dessa frågor på en gång. Jag säger icke, att det är absolut nödvändigt, men det vore en förmån att göra det, och denna förmån bevarar man åt sig genom att icke nu bifalla vad som här föreligger, ett bifall, som jag för övrigt, på grund av vad jag sagt, är förhindrad att nu giva, oaktat jag därför ingalunda vill inrangeras bland dem, som i ett sådant yrkande söka en undanflykt från att behöva angiva, att de aldrig vilja vara med om den kvinnliga rösträtten. Jag yrkar bifall till herr Clasons m. fl. reservation.

Herr Trygger: Jag är delvis förekommen i vad jag tänkte säga av åtskilliga föregående talare, men i alla fall ber jag att få yttra några ord i denna fråga.

För det första vill jag förklara, att densamma för det parti, jag har äran tillhöra, icke är någon som helst partifråga, utan det finnes olika meningsriktningar inom partiet, som vilja göra sig gällande samt även kunna göra sig gällande. Nu har visserligen en ärad talare, herr von Zweigbergk, försökt visa, att de så kallade vännerna av den kvinnliga rösträtten inom vårt parti, d. v. s. de som icke prin-

*(Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

principiellt stå emot denna rösträtt och sålunda kunna karakteriseras som vännere av densamma, vore i själva verket icke några vännere, och han gick ända därtill att påstå, att de i grunden vore motståndare till denna rösträtt. Sedan företog han en undersökning av de principiella motståndarnas inom partiet standpunkt och kom till det resultat, att dessa i själva verket kunde vara med om den kvinnliga politiska rösträtten. Jag undrar just, varför han gjorde sig detta arbete. Det är, som om han icke avsåge klarhet, när han later var och en av dessa grupper blott byta plats. Jag tror, att det varit intressantare, om talaren undersökt, vilken av dessa grupper vore störst, det hade varit något att utreda, men den undersökning han gjorde var av alltför ringa intresse.

Jag fasthåller emellertid, att det finnes sådana inom vårt parti, som verkligen äro vännere av politisk rösträtt för kvinnor, och sådana, som principiellt äro däremot. För min del har jag städse förklarat, att jag icke är någon principiell motståndare mot denna rösträtt, och har senast vid förra riksdagen sagt, att jag anser avsevärda skäl tala för, att kvinnan får politisk rösträtt. Emellertid gjorde jag samtidigt också gällande, att man icke kan giva dem rösträtt i samma utsträckning som åt männen. Det skulle enligt min mening innebära en samhällsfara, ifall man låte valmanskåren på en enda gång mer än fördubblas, och detta med personer, av vilka åtminstone största delen icke har någon politisk erfarenhet. Det måste sålunda ske en begränsning, och när man läser den kungl. propositionen, finner man t. ex., att i ett land, som särskilt av vänstern anses mycket praktiskt i sina åtgärder, nämligen England, man icke vågat giva kvinnorna lika rösträtt som männen, utan har gjort en begränsning, som herrarna se på 23:e sidan av den kungl. propositionen. Det fördras i England en viss ålder och en viss census, för att kvinnorna skola få rösträtt. Nu heter det visserligen i den kungl. propositionen, att skälet till att i England åldersstrecket tillkommit säkerligen vore att man ville utjämna den abnorma skillnaden i antal mellan vuxna män och kvinnor, som uppkommit på grund av männens decimering under kriget. Emellertid, det finnes väl knappt någon, och kanske icke ens något Kungl Maj:ts statsråd, som tror på detta argument. Detsamma har väl kommit in endast för att fylla ett tomrum, som visat sig i bevisföringen. Till och med de moderata kvinnornas rösträttsförening har förklarat, att den kan vara med om och anser det rent av fördelaktigt, att det finnes ett åldersstreck, ehuru detta streck automatiskt borde sänka sig, så att slutligen kvinnan bleve helt och hållet likställd med mannen i politiskt hänseende. För min del anser jag alldeles bestämt, att ett åldersstreck måste förefinnas, och detta icke ett sådant, som sänkes av sig självt, utan det bör fastställas en bestämd ålder såsom villkor för denna rösträtt. Nu är det naturligt, att om erfarenheten sedermera visar, att en dylik bestämmelse icke är nödvändig, då ändrar man densamma lika väl som man ändrar andra stadganden, som befunnits olämpliga.

När det nu gäller frågan om den kvinnliga rösträtten bör be-

gränsas, intager den kungl. propositionen en ganska egendomlig standpunkt. Det är redan påpekat av en föregående talare, att den kungl. propositionen på ett oriktigt sätt bestämmer bevisskyldigheten. Man tycker att när den kungl. propositionen vill tillerkänna kvinnorna, som för närvarande ju icke ha politisk rösträtt, en sådan rätt, skulde det vara den kungl. propositionens sak att bevisa, att man bör giva kvinnorna denna rätt och giva densamma i den utsträckning, som föreslas i den kungl. propositionen. Men när vi se på denna propositions motivering, är dess standpunkt en helt annan. Oaktat den kungl. propositionen framlagt ett förslag om ändring i det bestående, göres icke någon motivering för detta förslag, utan man förutsätter, att om någon icke vill bifalla denna ändring, är det honom bevisskyldigheten åligger. Ja, det veta de herrar, som studerat juridiska rättsfall, att det är ett mycket vanligt sätt att manipulera med bevisskyldigheten, och kanske herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet under sin praktik funnit något sådant hos sina motståndare. Det är ett mycket vanligt sätt, att den, som icke har tillräckliga skäl, försöker få fram ett omkastande av bevisskyldigheten. Man vet att den, som denna skyldighet åligger, måste ha fullständiga bevis för att kunna segra, men lyckas han smussla över denna skyldighet på motparten, kan han sitta lugn i avvaktan på att denne skall astadkomma bevisningen, vilket ofta kan vara svårt nog att göra. Jag vill sålunda säga, att bevisskyldigheten i detta fall för det förslag som föreligger otvivelaktigt åligger Kungl. Maj:t, som framlagt förslaget, och för min del har jag icke funnit tillräckliga bevis anförda. Jag anser tvärtom, att det borde anses såsom uppenbart, att det skulle vara en fara för samhället att helt plötsligt föra in en än större massa röstberättigade jämte de rösträttsägare, som man förut har. Nu säges visserligen i den kungl. propositionens motivering, att erfarenheten från andra länder visat, att kvinnorna icke hålla ihop såsom en kompakt massa, utan tvärtom fördela sig på de partier, som redan förut finnas, och att sålunda någon sådan fara, som jag har omtalat, icke föreligger. Det heter i propositionen, att till deltagande i det politiska livet ej skulle släppas fram en särskild samhällsklass med samma intressen och samma åskådning, utan de nya valberättigade komme från olika samhällsklasser, från olika samhällsgrupper, och erfarenheten visade, att de fördela sig på de politiska partierna, huvudsakligen på samma sätt som männen. Nå väl, men faran blir väl icke mindre därför, att de fördela sig lika på de politiska partierna. Då det här är fråga om en majoritet och kvinnorna icke hava den politiska mognad och erfarenhet, som kräves, hindrar ju icke fördelningen på de politiska partierna, att de inom dessa partier få ett inflytande, som är större än vad som är skäligt och som kan vara farligt för det allmänna bästa.

Vidare ha här med skäl gjorts anmärkningar mot några detaljbestämmelser i förslaget, och jag instämmer till fullo i vad som därom är sagt. Det måste väl anses som en oegentlighet, att man lägger fram ett förslag om rösträtt för kvinnor utan att samtidigt lösa den så viktiga frågan, huruvida särskilt den gifta kvinnan

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

måste personligen utöva sin rösträtt eller det kan ske på annat sätt. Vad är det som gör, att saken anses så brådskande? För min del kan jag icke finna annat än att Kungl. Maj:t skulle hava haft all anledning att dröja med förslaget, exempelvis till nästa år, eftersom man icke hunnit knäcka denna fråga.

Och vad blir resultatet av ett sådant hastverk? Det ser man bland annat på formuleringen av den förut omnämnda § 24. Jag hoppas, att konstitutionsutskottets ledamöter icke taga illa upp, att jag också gör en liten anmärkning mot formuleringen. Där står: »Vid val på landet av ledamöter i andra kammaren må dock, på sätt och under villkor som stadgas i vallagen, valsedlar avgivas av röstberättigad man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man.» Meningen är väl »valsedel», ty det är klart, att man icke här kan tala om mer än en valsedel. Mannen kan icke avgiva mer än en valsedel för sin hustru och hustrun icke mer än en för sin man, eftersom de vardera icke ha att disponera över mer än en.

Hans excellens herr statsministern har emellertid sagt, att denna brist, att vallagen icke nu fått det innehåll som kräves utan skulle få detta först sedermera, icke utgör något verkligt skäl för att vi nu icke skulle kunna taga förslaget. Här har redan från annat håll framhållits, att regeringens ståndpunkt är en oegentlighet, särskilt då det gäller en fråga av så stor betydelse för den kvinnliga rösträtten som den ifrågavarande. Jag kommer tillbaka till vad jag först sade: Varför är det så förfärligt bråttom? Även om man uppskjuter denna rösträtsfråga till nästa år, har, om förslaget då bifalles av riksdagen och förklaras vilande, kvinnornas rösträtt icke blivit fördröjd med en enda dag. Jag kan sålunda icke alls förstå, varför man är så ängslig.

Från den sida, jag tillhör, har gjorts gällande även ett annat skäl mot att lösa denna fråga, nämligen att, då vi jämväl ha under behandling åtskilliga andra författningsfrågor, borde vi lösa allesammans i ett sammanhang. Vi ha ju frågan om den kommunala rösträtten och frågan om första kammarens sammansättning, och de frågorna veta vi ju hänga intimt samman. Emellertid anser hans excellens herr statsministern, att det vore orimligt, rent av en logisk saltomortal, tyckte jag, att han sade, att föra en dylik argumentation, och han beundrade det sätt, varpå herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet hade klarerat den kvinnliga rösträtten. Jag för min del har visserligen ingenting emot att herrarna beundra varandra, men jag vill säga, att jag tror, att den påstådda saltomortalen icke alls föreligger. Är det verkligen så egendomligt, att, när det i bägge fallen är fråga om att giva politisk rösträtt eller ökat politiskt inflytande åt vissa grupper, man då behandlar dessa frågor i ett sammanhang. Vid den kvinnliga rösträtsfrågan gäller det att giva kvinnorna, vilka icke förut haft politiskt inflytande med avseende på andra kammaren, sådant inflytande, och beträffande den kommunala rösträtten är det meningen att giva vissa lager ett väsentligen ökat politiskt inflytande. Är det icke då rätt naturligt,

att man vill se det hela i ett sammanhang, se hur det kommer att verka, sålunda behandla alltsammans på en gång och avgöra hur långt man kan gå utan att äventyra samhällets bästa.

Om politisk valrätt och valbarhet för kvinnor.

(Fortn.)

Hans excellens statsministern trodde, att grunden till att man vill på detta sätt sammankoppla frågorna vore icke det skäl, som man anförde, utan något helt annat. Han ansåg, att det verkliga skälet vore, att man tänkte sig därigenom kunna sälja den kvinnliga rösträtten dyrare, eller, som han uttryckte sig, vinna fördelar i fråga om den kommunala rösträtten. Men, tillade han, detta är en fullständig felräkning. Ja, jag får verkligen säga, att detta är en argumentation, som jag för min del rakt icke förstår. Vem är det herr statsministern tror, att han har att göra med? Anser han, att här är fråga om några nådegåvor? Varför skulle man köpa en sak, som man redan har? Det är väl den första regeln vid alla avtal, att man icke giver någon valuta för det, man redan har i sin besittning, och vid avgörandet av den kommunala rösträttsfrågan har denna kammare samma rätt och samma plikt att säga nej, om den anser det vara för landet gagneligt, som den har med avseende på den kvinnliga rösträtten. Någon köpslagan kan sålunda aldrig komma till stånd. Det är orimligt att tala därom — ja, det är nästan en förolämpning. Så länge denna kammares majoritet består sådan den nu är, gör den anspråk på att få utöva de rättigheter, som grundlagen tillerkänner den, och detta utan varje inskränkning.

I samband härmed skall jag be att få taga upp ett yttrande av herr Mannheimer. Herr Mannheimer talade om friherre De Geer, vår nuvarande grundlags skapare. Han sade, att ingenting skulle hava varit mera främmande för honom, än att första kammaren upprepade gånger skulle ställa sig mot ett förslag, som stöddes av en bestämd folkmening. Härefter vill jag säga, att detta eviga åberopande av friherre De Geer synes mig snart bli tröttsamt. Det är aldrig fråga om vad grundlagen menar, utan vad friherre De Geer ansåg, och det är icke fråga om vad friherre De Geer möjligtvis kunde hava tänkt sig år 1918, utan vad han tänkte på 1860-talet. Detta vill man skall utgöra normen för våra handlingar. Låt det bli ett slut på detta ständiga tal om friherre De Geer. Vi förfalla slutligen till en skolastik, som blir värre än den gamla.

Jag bryr mig sålunda icke om hur friherre De Geer skulle hava sett denna sak, utan för mig är det avgörande grundlagen. Och, mina herrar, det är icke något egendomligt för vår grundlag, utan det är något som förekommer rätt ofta i lagstiftningen, att lagen är mycket, mycket klokare än lagstiftaren. Ja, jag tror bestämt, att om t. ex. Kungl. Maj:ts förslag här komme att gå igenom, skulle de, som anse det för ett bra förslag, hava funnit det vara bra mycket bättre än regeringens motivering. Men för att återkomma till det föreliggande fallet, jag finner icke i vår nuvarande grundlag någon bestämmelse som säger, att första kammaren icke har rättighet att upprepade gånger ställa sig emot en folkmening, utan jag finner tvärtom, att det av hela grundlagens framställning framgår, att ifall vi anse en folkmening vara för riket skadlig, är det en bestämd skyldig-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

het för oss att ställa oss emot en dylik folkmening. Det är för övrigt naturligt, att en folkmening kan ändra sig.

Vad som alltid till sist blir det avgörande i denna fråga är vad som är rättvist och vad som är rättfärdigt. Är det så, att rättfärdighet och rättvisa kräva, icke blott att kvinnorna få politisk rösträtt, utan också att de få precis samma rösträtt som männen, då är det alldeles klart, att man icke har någonting annat att göra än att böja sig för detta rättvisans och rättfärdighetens krav. Men vilken rättfärdighet är det, som här skall vara avgörande? I första rummet är det rättfärdigheten från samhällets synpunkt. Det är vad som kräves av statens stora intressen som skall vara avgörande. Om, som jag förut sagt, den åsikt jag hyllar är riktig — åtminstone för mig är den bindande — att det skulle kunna äventyra statens bästa, ifall man gäve kvinnorna lika vidsträckt rösträtt som männen, så säger den avgörande rättfärdigheten, att man icke får handla på det sättet, utan man måste göra begränsningar.

Nyss sade hans excellens statsministern, att ifall det är någonting som folket kämpar för såsom rättvist, borde just nämnda samhällsrättfärdighet, detta beaktande av statsintresset kunna föranleda, att även om folket hade misstagit sig, man dock skulle giva vika. Om jag fattade honom rätt var detta hans mening. Tillämpad på detta fall skulle följden bli, att om svenska folket vore genomsyrat av en alldeles bestämd uppfattning, att det var en absolut rättvis fordran, att kvinnorna skulle äga lika rösträtt med männen, borde man falla undan för detta krav. Jag måste erkänna, att detta påstående innebär en viss grad av sanning. Man kan tänka sig, att hos ett folk kravet på någonting blir så starkt, därför att folket anser det vara ett rättvisans krav, att även den, som icke kan dela folkets mening, kan i samhällets intresse anse sig böra falla undan. Men, mina herrar, det skall vara uppenbart, att hela folket verkligen är så genomträngt av en viss uppfattning för att man skall falla undan, ty vad blir annars resultatet? Annars blir resultatet det, att en folkmening, som icke har förmåga att noga undersöka och pröva saken, blir dominerande framför deras mening, som hava den grundlagsenliga rätten och plikten att avgöra frågan. En dylik ståndpunkt får man taga sig väl till vara för att acceptera.

Därmed må för övrigt vara hur som helst. Jag är viss om, att det icke finns här i Sverige någon allmän uppfattning angående den kvinnliga rösträtten, som ginge därpå ut, att det vore ett absolut rättfärdighetskrav, att den genomföres på sätt i Kungl. Maj:ts proposition är föreslaget. Jag tror, att den rättvisa, som enligt mångas uppfattning föreligger i fråga om den kvinnliga rösträtten, väl är tillfredsställd, om man — för såvitt man nu har den ståndpunkt att kvinnlig rösträtt bör ifrågakomma — giver kvinnorna en begränsad politisk rösträtt, alltså icke i samma utsträckning som männen. I fall ett dylikt förslag kommer fram, skall åtminstone jag för min del — ty jag kan icke tala för någon annan — giva det min röst. Jag kan icke förstå herr statsministerns uttalande, att man skulle behöva avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t för att

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

Kungl. Maj:t skall framlägga ett förslag av den beskaffenhet, att det kan antagas av oss. Vi måste fasthålla, att detta icke skulle innebära någon som helst kapitulation från deras sida som vilja gå längre, ty för närvarande finns det ju icke någon politisk rösträtt för kvinnor. Frågan gäller att införa en sådan. Därvid vilja somliga tillmötesgå detta krav i en viss utsträckning, andra vilja gå längre. Vad är då naturligare för dem, som vill giva kvinnorna möjlighet att göra sig gällande på det politiska området, än att acceptera det mindre, hellre än att riskera det hela.

Herr greve och talman! Jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Hans excellens herr statsministern Edén: Herr talman! Jag nödgas upptaga kammaren, så som jag hoppas dock endast en helt kort stund, med ett par repliker till de två senaste ärade talarna.

Vad som särskilt uppkallat mig är, att det tyckes som om, av för mig obekant och obegriplig anledning den förste av dessa talare ansåg det såsom någonting icke lämpligt, någonting stötande, när jag om den negativa hållning mot den kungliga propositionen, som intagits av de icke principiella motståndarna till kvinnans rösträtt, begagnade uttrycket, att deras skäl måste karaktäriseras som undanflykter. Jag tillåter mig påminna om, att detta uttryck hämtades citatvis från ett annat anförande, hållet i denna kammare och hållet av en principiell motståndare till den kvinnliga rösträtten — jag är sålunda ingalunda ensam om det omdömet. Men den ärade talararen på Norrköpingsbanken må icke förtänka, att även om så icke skulle hava varit fallet, ett omdöme av denna art ligger mer än nära tillhands, då man ända till denna dags debatt icke har lyckats att få fram något uttryck för vad det är som de icke principiella motståndarna vilja, endast uttryck för vad de icke vilja. Överhuvud taget är det karaktäristiskt, att herrar Swartz och Trygger även nu inskränka sig till att säga: »Vi äro icke principiellt motståndare till den kvinnliga politiska rösträtten», men jag har icke hört någon av dem säga: »Vi äro principiellt anhängare av denna rätt». Den som icke är emot, han borde väl vara för men varken den ene eller den andre av desse talare har velat göra något för saken och bidra till att få den igenom och lika litet någon annan, som ställt sig på samma linje, allt intill dags dato. En sådan hållning är och förblir en undanflykternas ståndpunkt.

Vad som av herr Swartz anfördes om § 24 riksdagsordningen och dess sammanhang med vallagen förefaller mig i det hela vara ett upprepande av vad som förut förekommit i debatten och har redan blivit bemött. Det kan på sin höjd giva anledning till den förnyade anmärkningen, att om det nu för herr Swartz hade hängt på, att han ville hava dessa bestämmelser utformade, om det varit så, att denna sak varit särskilt viktig, varför icke då låta propositionens anhängare veta, att så var förhållandet? Det är möjligt, att man då hade kunnat enas om ett utformande av vallagen, om det också stötte på betydande svårigheter just nu. Men så har saken

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

icke legat, utan ståndpunkten har hela tiden varit den rent negativa. Att från regeringens sida icke någon ytterligare åtgärd vidtogs, för att utarbeta vallagsföreskrifterna, det berodde icke därpå, att icke regeringen gärna i och för sig skulle velat behandla dessa saker på en gång, utan — såsom justitieministern utvecklat i den kungliga propositionens motivering — huvudsakligen därpå att i vallagen sannolikt behöva införas andra bestämmelser av närbesläktad karaktär, som komma att på grund av riksdagens skrivelse i ämnet avse utövändet av valrätten utan personlig inställelse även för andra än äkta makar, nämligen de som av sitt yrke äro förhindrade att personligen rösta t. ex. sjömän, fiskare och andra i liknande arbete utom hemorten. Det bör icke vara konstigt att förstå, att det kan vara en fördel ur redaktionssynpunkt att behandla dessa frågor i vallagen tillsammans med frågan om mans och hustrus utövande av valrätten och därför uppskjuta bådadernas behandling, tills den kan ske i ett sammanhang.

Det må i varje fall tillåtas mig att framhålla, att nu för första gången under denna debatt — jag har visserligen icke varit inne hela tiden, men torde härutinnan dock icke taga miste — genom de senaste ärade talarne, såväl herr Swartz som herr Trygger, givits en något mer positiv antydning om vad det skulle vara för förändringar som de »icke principiella motståndarna» önska. Därvidlag lägger jag emellertid märke till, att åtminstone i de använda ordalagen fanns en viss skillnad mellan deras ståndpunkter — jag lämnar därhän, om denna skillnad också är en skillnad i sak. Från herr Swartz' sida har huvudvillkoret, såsom han uttryckte sig, för accepterande av kvinnans politiska rösträtt varit, att en högre åldersgräns skulle bestämmas, fränsett anordningarna angående omröstningen för äkta makar. Herr Trygger anförde också kravet på en högre åldersgräns, men herr Trygger gav icke bestämt besked, om detta var den enda inskränkningen i förhållande till den manliga rösträtten, som han begärde. Ordalagen voro så valda, att det icke framgick, huruvida icke i hans förbehåll också kunde ligga någon annan inskränkning, kanske rent av något slags censurstreck för kvinnorna eller jag vet icke vad av andra särskilda villkor för dem. Hänvisningen till förhållandena i England var kanske i det avseendet icke utan sitt särskilda syfte. Nu frågar jag: kan man då rimligen begära, att regeringen, som för sin del anser alla dessa extra begränsningar för kvinnorna vara oriktiga och stridande mot hela den allmänna grunden för vårt representationssystem, skulle komma fram med försök till en kompromiss i denna punkt utan att ens ha fått klart besked om vad det är, som från motståndarnas sida fordras?

Det synes mig, att just de svaga och sinsemellan icke väl överensstämmande avfattningarna av herrar Swartz' och Tryggers önskemål yttermera belysa, huru föga man kunnat fästa avseende vid dem.

Herr Trygger var illa berörd av mitt konstaterande, att om högern nu söker binda ihop kvinnorösträtten med andra författningsfrågor, i motsats till vad som skett både 1906 och följande år, så

är detta en politisk saltomortal, och han utförde en liten bollkastning med den s. k. bevisskyldigheten i detta avseende. Jag skall icke följa herr Trygger i hans juridiskt-terminologiska spekulationer; jag måste väl befara att därvid komma till korta. Men ur den logiska tankegångens synpunkt tillåter jag mig alltjämt att stämpla vad som skett såsom en politisk saltomortal. Herr Trygger må gärna för mig förkunna, att det icke ligger något oförenligt däri, att man först 1906 och sedan hela tiden framåt säger, att kvinnans politiska rösträtt måste tagas för sig, och så nu år 1918 för första gången säger, att denna politiska rösträtt skall tagas ihop med andra stora författningsfrågor. Han lär därmed icke komma ifrån själva faktum, vare sig det nu skall kallas saltomortal eller på svenska kullerbytta, eller kanske litet artigare en fullständig omkastning; vilket som helst kan duga, då saken i alla fall är densamma. För oss har det icke varit möjligt att följa med i den vändningen, och jag tror icke heller, såvitt jag kan bedöma, att det blir möjligt i fortsättningen.

Vad jag nu anfört kunde vara tillräckligt såsom replik. Jag skulle emellertid innan jag slutar, till sist vilja framhålla, att det är för mig obegripligt, huru man oupphörligen kan tala om de »faror», som i Sverige skulle följa med tillförandet av den kvinnliga väljaremassan, när vi i det ena landet efter det andra runt om oss se, att ingen fara därav kommit. Icke har det blivit någon fara i Norge. Där togs visserligen den kvinnliga rösträtten i två tempon, men i alla fall är denna rätt numera där allmän och begränsas icke starkare för kvinnorna än för männen. Icke har heller någon fara uppkommit i Danmark; snarare skulle det från herr Tryggers synpunkt kunna sägas ha blivit en liten ljusning i det landet, eftersom det första valet med kvinnlig rösträtt medfört en verklig förökning av högergruppen i folketinget, och dock har man i Danmark icke ansett sig behöva vidtaga några anstalter för förhindrande av att den kvinnliga väljaremassan kom till på en gång. Visserligen hörde jag i andra kammaren helt nyss någon påstå, att kvinnornas åldersgräns för rösträtt i Danmark var högre än männens, men detta är ett rent misstag; åldern är lika för kvinnor och för män och sjunker automatiskt för både kvinnor och män. På samma sätt med erfarenheterna av kvinnorösträttens verkningar på andra håll. Dess faror äro verkligen för oss fördolda, vi tro icke på dem. Vi tro tvärtom, att det visserligen icke är farligt i ordets bokstavliga betydelse, men olyckligt och för samhället skadligt, om man fortsätter ett motstånd, vars inre grund är redan fullständigt förvittrad. Jag har därmed icke, såsom herr Swartz tycktes mena, antytt, att här skulle bliva revolution eller upplopp för den kvinnliga rösträttens skull. Kvinnorna göra dess bättre icke revolutioner, icke heller upplopp, och männen göra det nog icke heller för deras rätt. Aldrig har det varit tal om något sådant, som han genom en för mig obegriplig misstolkning tycktes vilja lägga in i mina ord. Men väl har jag sagt, att det för landet och samhället icke vore lyckligt att oupphörligt skjuta från sig denna fråga, då saken faktiskt är så oöfverkomlig, som den över huvud taget kan bliva.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Om politisk
naträtt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Däruti ligger slutligen också svaret på den från herrar Tryggers och Swartz' sida ständigt återkommande frågan: »Varför har man så bråttom, varför kan man icke vänta?» Det är bråttom, därför att det icke finnes anledning att vänta, därför att frågan är mogen och har varit mogen i flera år, därför att man redan väntat länge nog.

Herr Trygger: Blott några ord till svar på vad hans excellens statsministern nyss sade. Han ville ha närmare besked bland annat angående min ståndpunkt till frågan, hur det skulle anordnas i avseende på den kvinnliga rösträtten, för att denna skulle av oss kunna godkännas. Jag har redan sagt, att man bör göra en fullständig utredning av saken, och då kommer det säkerligen fram vid denna undersökning, huru saken lämpligast bör anordnas. Vidare höll hans excellens fortfarande fast vid, att vid angivande av skälen för avslag var en saltomortal, som vi skulle ha gjort oss skyldiga till i vår tankegång. Han åberopade att vi 1907 varit av den åsikten, att man borde uppskjuta den kvinnliga rösträttens behandling och endast taga mannens, därför att detta skulle gagna saken, men nu ville vi koppla ihop den kvinnliga rösträttsfrågan med andra författningsfrågor. Ja, är detta så orimligt att det kan karakteriseras som en saltomortal? Man misstog sig då, och det har man nu klart för sig, sedan man sett, huru det gått. Då antogs en mycket vidsträckt allmän rösträtt för männen, och nu kommer man och fordrar, att vi skola taga en lika vidsträckt kvinnlig rösträtt. Hade det hela avgjorts i ett sammanhang, kunna herrarna vara säkra på, att det icke kommit ifråga att giva kvinnorna en så vidsträckt rösträtt som Kungl. Maj:t nu föreslagit. Jag vill således bara säga, att man blir visare genom erfarenheten, och det tror jag icke herr statsministern bör förebrå oss.

Vidare säger herr statsministern: Varför skall en allmän kvinnlig rösträtt vara en fara här i landet, då den icke är någon fara t. ex. i Danmark? Ja, huru vet hans excellens, att den icke kan bli någon fara i Danmark? Det är för övrigt danskar, som ha att uppskatta den saken. För min del kan jag icke avgöra den, men med den kännedom, jag har om svenska förhållanden, tror jag, att en dylik rösträtt skulle bliva en fara här i Sverige. Så mycket är till sist säkert, att det icke ännu är ådagalagt, att det icke kan bli farligt för resp. länder vad man gjort i Danmark och Norge och på andra ställen. Vi se också, att England icke vågat utsätta sig för en så stor risk, och man hade likaväl kunnat åberopa Englands exempel till förmån för oss som Danmarks för regeringen.

Slutligen säger hans excellens, att det är bråttom, därför att saken är så mogen, att varenda dag den fördröjes skulle vara till skada för landet. Men den är väl icke mogen, när vi här se, att denna kammare har så stora betänkligheter mot dess lösning på det sätt, som av regeringen föreslagits. Såvida man icke anser denna kammares majoritet sakna all förmåga att bedöma landets angelägenheter, visa dess betänkligheter mot en sådan lösning, som föreslås, att saken ännu icke är mogen till avgörande. Man har

icke lyckats komma fram med så starka skäl, som äro erforderliga för ett avgörande. Följaktligen är det nödvändigt att göra en ytterligare undersökning och utredning och se till, om man icke därigenom slutligen skulle kunna bliva ense.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten i det under behandling varande utlåtandet.

I avseende å punkten 1 vore yrkat dels bifall till, dels avslag å vad utskottet hemställt.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på avslag vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår vad konstitutionsutskottet hemställt i punkten 1 av sitt utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 62;

Nej — 36.

Vidkommande punkten 2, fortsatte herr talmannen, hade endast yrkats bifall till utskottets hemställan.

På gjord proposition bifölls denna hemställan.

Då tiden nu var tämligen långt framskriden samt ej många ärenden återstodo på föredragningslistan, hemställde herr talmannen, att behandlingen av dessa ärenden måtte uppskjutas till ett annat sammanträde ävensom att de anslag, som utfärdats till det pågående sammanträdet fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Herr statsrådet *Nilson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 332, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 4 juli 1910 angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar m. m.;

nr 336, angående bidrag till folkskollärarnas pensionering;

nr 339, angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter;

nr 346, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 3 mom. 3 i förordningen den 14 juni 1917 angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riksförsäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 348, angående anslag för beredande av lindring i de mindre bemedlades levnadsvillkor m. m.;

nr 349, angående ändringar i staten för folkskollärarnas pensionsinrättning;

nr 350, angående lönereglering för lärare vid småskoleseminarier;

nr 351, angående avstående av den rätt till vatten och strömfall i Klarälven, som tillkommer kyrkoherdebostället $\frac{1}{12}$ mantal eller 80 öre skatt Östra Råda i Norra Råda socken;

nr 352, angående understöd åt vissa folkskollärarynkor;

nr 353, med förslag till lag angående beredande i vissa fall vid skogsavverkning och kolning av härbärge åt arbetarna m. m.;

nr 354, angående omkostnader för handläggning av ärenden rörande ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring;

nr 356, angående överflyttande av underofficerskorpraler i 1:a lönegraden vid flottan och kustartilleriet till en ny lägre underofficersgrad m. m.;

nr 358, med förslag till förordning om ändring i viss del av 3 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 359, angående anvisande av medel till bestridande av kostnader för rättshjälp m. m. åt vissa nyttjanderättshavare; samt

nr 360, om anvisande av medel till understöd åt offentliga rättshjälpsanstalter.

Avgåvos och hänvisades till konstitutionsutskottet följande motioner:

nr 165, av herr *Olsson, Olof*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 290, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m.;

nr 166, av herr *Ström*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 262, med förslag till lagar om ändringar i vissa kommunallagar; och

nr 167, av herr *Ström*, angående skrivelse till Konungen med begäran om framläggande av förslag i syfte att alla stadsfullmäktige i Stockholm må väljas på en gång.

Friherre *Beck-Friis* väckte en motion, nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för lantbruksstyrelsen.

Ifrågavarande motion blev på begäran bordlagd.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 161, angående utarbetande av en redogörelse över de förluster av människoliv och egendom, som sedan världskrigets början inträffat inom svenska handelsflottan; och

nr 162, angående vidtagande av åtgärder för den värnpliktiga ungdomens utbildning i yrkestekniska ämnen.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av ökade medel till bestridande av resekostnader för forminnesvården;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för tandläkarinstitutet att till statsverket inleverera vissa medel;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggsarvoden åt vissa extra ordinarie ämneslärarinnor vid allmänna läroverk;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstårsberäkning för tillförordnade folkskolinspektören Knut Bernhard Kjellmark för uppflyttning i högre lönegrad;

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd för utgivande av tidskriften Biblioteksbladet;

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsbidrag å tilläggsstat för år 1918 till det frivilliga brandväsendet;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av bidrag till svenska stadsförbundets verksamhet; och

nr 92, angående sättet för täckande av det för beredande av rörelsekapital för bränselekommissionen under år 1918 beviljade anslag; samt

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning i fråga om införande i Sverige av s. k. arbetskamrar.

Föredrogos Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 332, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 4 juli 1910 angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar m. m.;

nr 339, angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter;

nr 346, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 3 mom. 3 i förordningen den 14 juni 1917 angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riksförsäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 353, med förslag till lag angående beredande i vissa fall vid skogsavverkning och kolning av härbärg åt arbetarna m. m.;

nr 354, angående omkostnader för handläggning av ärenden rörande ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring; samt

nr 356, angående överflyttande av underofficerskorpraler i 1:a lönegraden vid flottan och kustartilleriet till en ny lägre underofficersgrad m. m.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 336, angående bidrag till folkskollärarnas pensionering;

nr 349, angående ändringar i staten för folkskollärarnas pensionsinrättning; samt

nr 352, angående understöd åt vissa folkskollärarynkor.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 350, angående löneroglering för lärare vid småskoleseminarier m. m.;

nr 359, angående anvisande av medel till bestridande av kostnader för rättshjälp m. m. åt vissa nyttjanderättshavare; samt

nr 360, om anvisande av medel till understöd åt offentliga rättshjälpsanstalter.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 348, angående anslag för beredande av lindring i de mindre bemedlades levnadsvillkor m. m.; och

nr 351, angående avstående av den rätt till vatten och strömfall i Klarälven, som tillkommer kyrkoherdebostället ¹/₁₂ mantal eller 80 öre skatt Östra Råda i Norra Råda socken.

Föredrogos och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 358, med förslag till förordning om ändring i viss del av 3 § i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften.

Justerades sexton protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6,20 e. m.

In fidem

A. v. *Krusenstjerna*.

Tisdagen den 30 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Herr statsrådet friherre *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 355, angående pension å allmänna indragningsstaten åt förre musiksergeanten Gustaf Adolf Blomqvist;

nr 357, angående inrättande av en dräningsfond m. m.;

nr 361, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid armén;

nr 362, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid marinen;

nr 363, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 17 § 5 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker m. m.;

nr 364, angående restitution av erlagd tull för en postföraren Jens Tangen från Norge tillhörig automobil;

nr 365, angående bidrag till tullstatens enskilda pensionsinrättning;

nr 366, angående försäljning till aktiebolaget Difosfat av visst område av kronoparken nr 5 i Gällivare socken av Norrbottens län;

nr 367, angående inköp av lastautomobiler för arméns räkning m. m.;

nr 368, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning;

nr 369, med förslag till förordning angående försäljning av pilsner m. m.;

nr 371, angående tillfällig löneförbättring åt lärare vid lantmannaskolor och lanthushållsskolor;

nr 372, angående nedsättning i beloppet av viss kronan tillkommande fordran av Gustaf Elf;

nr 376, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar; samt

nr 377, med förslag till lag om befrielse för vissa värnpliktiga från skyldighet att fullgöra reservtruppövning.

Herr statsrådet *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 375, med förslag till lag angående villkorlig straffdom m. m.

Justerades protokollen för den 23, 24 och 26 innevarande april.

Anmälades och bordlades

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 20 § 1 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin m. m.;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 45 § i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfri införsel av en telefonkabel; samt

lagutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående handel med vissa begagnade föremål m. m.; och

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående idkande av pantlånerörelse.

Anmälades och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg för år 1918 åt pensionerade lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor m. fl. jämte en i ärendet väckt motion;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg för år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter delägare i folkskollärarnas änke- och pupillkassa jämte en i ärendet väckt motion; samt

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg under år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter delägare i prästerskapets änke- och pupillkassa.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 332, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 4 juli 1910 angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar m. m.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 339, angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, hänvisades denna proposition till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 346, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 3 mom. 3 i förordningen den 14 juni 1917 angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riksförsäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete; samt

nr 353, med förslag till lag angående beredande i vissa fall vid skogsavverkning och kolning av härbäрге åt arbetarna m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 354, angående omkostnader för handläggning av ärenden rörande ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 356, angående överflyttande av underofficerskorpraler i första lönegraden vid flottan och kustartilleriet till en ny lägre underofficersgrad m. m., hänvisades propositionen såvitt punkterna c), d) och e) bekräftade till bankoutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet friherre *Beck-Friis* motion, nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för lantbruksstyrelsen.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden och memorial nr 84—88 och 90—92 samt första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17.

Herr *von Mentzer* väckte följande motioner:

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 261 med förslag till lagar om ändringar i vissa kommunallagar; och nr 170, om ändring av § 17 mom. 1 riksdagsordningen.

Dessa motioner hänvisades till konstitutionsutskottet.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Åkesson, Nils*, under tolv dagar från den 1 nästinstundande maj.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 355, angående pension å allmänna indragningsstaten åt förre musiksergeanten Gustaf Adolf Blomqvist.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

- nr 357, angående inrättande av en dräneringsfond m. m.;
- nr 366, angående försäljning till aktiebolaget Difosfat av visst område av kronoparken nr 5 i Gällivare socken av Norrbottens län;
- nr 371, angående tillfällig löneförbättring åt lärare vid lantmannaskolor och lanthushållsskolor;
- nr 372, angående nedsättning i beloppet av viss kronan tillkommande fordran av Gustaf Elf; samt
- nr 376, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

- nr 361, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid armén;
- nr 362, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid marinen
- nr 365, angående bidrag till tullstatens enskilda pensionsinrättning; samt
- nr 367, angående inköp av lastautomobiler för arméns räkning m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

- nr 363, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 17 § 5 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker m. m.;
- nr 368, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning; samt
- nr 369, med förslag till förordning angående försäljning av pilsner m. m.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 364, angående restitution av erlagd tull för en postföraren Jens Tangen från Norge tillhörig automobil, blev denna proposition på begäran bordlagd.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 375, med förslag till lag angående villkorlig straffdom m. m.; och

nr 377, med förslag till lag om befrielse för vissa värnpliktiga från skyldighet att fullgöra reservtruppövning.

Justerades tolv protokollsutdrag för denna dag, varefter kam-
marens sammanträde avslutades kl. 3,22 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.
